

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР «ВОЛОНТЕР»
ПРЕДСТАВНИЦТВО ДИТЯЧОГО ФОНДУ ООН (ЮНІСЕФ) В УКРАЇНІ

**ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ТА АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ
БАЗИ З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І
ТА ПОЗА НЕЮ**

*Матеріали затверджено на засіданні наради керівництва Департаменту громадської безпеки
Міністерства внутрішніх справ України (протокол №19 від 12 травня 2009 року).*

Авторський колектив:

Брижик В. О., начальник відділу індивідуальної профілактики кримінальних проявів Управління дільничних інспекторів міліції Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України (Розділ 2 у співавторстві)

Журавель Т. В., координатор проектів ВГЦ «Волонтер», викладач Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка (загальна редакція, підрозділ 1.6. – Додаток А, підрозділ 1.7, Розділ 3 у співавторстві)

Кочеміровська О. О., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Національного аерокосмічного університету «ХАІ» імені М. Є. Жуковського, президент Асоціації молодих професіоналів «Клас» (підрозділи 1.3–1.6)

Нікітіна О. М., асистент проектів з питань попередження насильства у сім'ї ВГЦ «Волонтер», тренер (Розділ 4)

Христова Г. О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, експерт Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» (загальна редакція, підрозділи 1.1., 1.2., Розділ 2 у співавторстві; Розділ 3 у співавторстві)

Рецензенти:

Дашковська О. Р., доктор юридичних наук, доцент Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого;

Заброда Д. Г., кандидат юридичних наук, підполковник міліції, начальник кафедри адміністративної діяльності органів внутрішніх справ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / Авт.: Брижик В. О., Журавель Т. В., Кочеміровська О. О., Нікітіна О. М., Христова Г. О. / За заг. ред. Журавель Т. В., Христової Г. О. – К.: ТОВ "К.І.С.", 2010 – 238 с.

ISBN 978-966-15-68-35-7

Ця збірка зацікавить перш за все спеціалістів відділів у справах сім'ї та молоді та служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, представників служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей, педагогів, психологів шкіл та представників громадських організацій та тренерів, що працюють у сфері попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею.

УДК 343.54
ББК 67.408

Видання підготоване у рамках проекту Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» **«Удосконалення правової, нормативної та методичної бази національної системи моніторингу випадків насильства над дітьми та у сім'ї»** (за підтримки Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні: www.unicef.org.ua).

Координатор проекту від ЮНІСЕФ – *Андрій Гайдамашко*.
Надруковано за сприяння
Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

© ВГЦ «Волонтер», 2010
© Представництво Дитячого фонду
ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2010
© Фото на обкладинці
EU-UNICEF/Ukraine/2010

ISBN 978-966-15-68-35-7

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. Інформаційно-методичні матеріали з питань попередження насильства у сім'ї, зокрема над дітьми . . .	4
1.1. Національні засади попередження жорстокого поведження з дітьми в світлі міжнародних стандартів прав дитини	4
1.2. Юридична відповідальність за жорстоке поведження з дітьми .	20
1.3. Соціальні аспекти проблеми жорстокого поведження з дітьми в Україні.	25
1.4. Умови успішності взаємодії соціальних служб з дитиною, постраждалою від насильства	28
1.5. Насильство та жорстоке поведження щодо дитини: психологічний аспект	32
1.6. Ознаки та наслідки жорстокого поведження з дітьми: психологічний аналіз	37
1.7. Міфи і факти про насильство в родині	42
РОЗДІЛ II. Навчально-методичні матеріали (тренінговий модуль) «Роль дільничних інспекторів міліції у попередженні насильства в сім'ї та жорстокого поведження з дітьми: алгоритм профілактики та припинення насильницьких дій»	44
РОЗДІЛ III. Нормативно-правова база щодо попередження насильства у сім'ї, зокрема над дітьми.	103
3.1. Перелік нормативно-правових актів та інших офіційних документів У сфері попередження насильства над дітьми в сім'ї або поза нею	103
3.2. Витяги з міжнародних та національних актів.	106
3.3. Нормативно-правові акти України у сфері попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею	114
РОЗДІЛ IV. Мережа спеціалізованих закладів, служб, організацій та установ, що працюють у сфері попередження насильства у сім'ї та жорстокого поведження з дітьми	183

РОЗДІЛ І. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І, ЗОКРЕМА НАД ДІТЬМИ

1.1. Національні засади попередження жорстокого поводження з дітьми в світлі міжнародних стандартів прав дитини

Тривалий час проблема жорстокого поводження з дітьми в сім'ї та поза нею вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій сімейного виховання і залишалася поза сферою правового регулювання. З давніх часів держава принципово не втручалася у стосунки батьків та дітей і не обмежувала батьківську владу. Однак сучасне цивілізоване суспільство категорично заперечує припустимість жорстокого поводження з дітьми, різних форм насильства стосовно дітей як з боку батьків та інших членів сім'ї, так і з боку сторонніх осіб, які беруть участь у вихованні дитини або турбуються про неї (вихователів, учителів, тренерів, викладачів, лікарів тощо). Соціальна права держава, до якої прагне й Україна, спрямовує свою діяльність на захист дітей від усіх видів жорстокого поводження та покарання, забезпечуючи юридичні та інші механізми протидії цьому асоціальному протиправному явищу. Жорстоке поводження з дитиною визнається порушенням найзначущіших прав дитини та основних прав людини в цілому.

Активізація всесвітнього руху, спрямованого на попередження жорстокого поводження з дітьми та подолання його негативних наслідків, спричинила активні дискусії щодо цієї проблеми в наукових та громадських колах. Починаючи з кінця 90-х років ХХ сторіччя, правові та соціально-психологічні аспекти протидії жорстокому поводженню з дітьми активно обговорюються в літературі, зокрема в фахових юридичних виданнях,¹ а також виданнях провідних громадських організацій, які провадять діяльність у сфері попередження різних форм та проявів насильства стосовно дітей в сім'ї та поза нею².

Основу національного законодавства України з попередження насильства над дітьми в сім'ї або поза нею становить Конституція України від 28 червня 1996 р., передусім статті 3, 21–24, 27–29, 32, 51, 52 Основного

1 Серед них слід відзначити такі українські та російські публікації: Сафонова Т. Я., Цимбал Є. І. Домашнє насильство над дітьми: його види та наслідки // Кримінальне право України. – 2006. – № 11. – С. 37–41; Щербак Н. Д. Експериментальне дослідження соціально-педагогічної програми профілактики жорстокого ставлення до дітей у сім'ї // Вісник Харківський державної академії культури. – Вип. 11. – Х.: ХДАК, 2003. – С. 262–269; Машинская Н. В. Уголовно-правовая квалификация жестокого обращения с несовершеннолетними // Юрист. – 2000. – № 3. – С. 60–61; Белов В. Ф. Уголовно-правовая охрана несовершеннолетних от жестокого обращения по действующему Уголовному кодексу // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2006. – Вип. 50. – Саратов: Саратов. гос. акад. права, 2006. – 106–111 тощо.

2 Серед таких громадських організацій, що діють в Україні, слід відзначити публікації Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна», Міжнародного гуманітарного центру «Розрада», Християнського дитячого фонду, Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», Харківської обласної фундації «Громадська альтернатива» та низки інших.

Закону. Так, ст. 28 Конституції України закріплює право кожної особи, у тому числі дитини, на повагу до її гідності та вказує, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню. Це положення Основного Закону конкретизується в Цивільному кодексі України, який зазначає, що фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 289 ЦК України).

Ст. 52 Основного Закону, яка безпосередньо спрямована на попередження насильства над дітьми, прямо вказує, що *будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом*. Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Окрім загальних актів законодавства, які звертають увагу на захист дітей від різних форм насильства, в Україні поступово формується система спеціальних законодавчих актів, які безпосередньо спрямовані на захист прав та інтересів дитини, охорону її від усіх форм насильства та впровадження міжнародних стандартів попередження жорстокого поводження з дітьми.

Важливі зобов'язання щодо виконання вимог Конвенції ООН про права дитини взяв Уряд України, підписавши 10 травня 2002 р. Підсумковий документ Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей». Цей документ визначив чотири пріоритетні напрямки діяльності: пропагування здорового способу життя; забезпечення можливості дітям здобувати якісну освіту; *захист дітей від жорстокого поводження, насильства та експлуатації*; боротьба з ВІЛ/СНІДом. Ним же було окреслено глобальний план дій, орієнтований на інтереси юного покоління, та завдання, які світова спільнота має виконувати для дітей і разом з дітьми. Досягнення та проблеми України на шляху втілення названого міжнародного документа за 2002–2006 р. було викладено в Національному звіті з виконання рішень підсумкового документа Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН в інтересах дітей (2002 р.) та Плану дій «Світ, сприятливий для дітей», підготованому та опублікованому Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту та Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді у 2007 р.

Наступним вагомим кроком на шляху впровадження міжнародних стандартів захисту прав дитини в національне законодавство та практику України стало нещодавнє ухвалення *Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини*, затвердженого Законом України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI. Метою Національного плану є забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини та з урахуванням цілей розвитку, проголошених Декларацією тисячоліття ООН, і стратегії Підсумкового документа Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей».

П. 4.7. Національного плану безпосередньо присвячений проблемам *ліквідації торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними*. Метою діяльності держави в цій галузі визначається

ліквідація торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними; створення умов для ефективної реабілітації дітей.

Основні завдання полягають в такому:

- підвищення ефективності профілактичної та роз'яснювальної роботи серед батьків з метою запобігання жорстокому поводженню з дітьми;
- удосконалення процедур щодо виявлення дітей, які потерпіли від сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними;
- створення системи реабілітації та реінтеграції дітей, які потерпіли від торгівлі ними, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження;
- забезпечення функціонування системи захисту дітей від жорстокого поводження, проведення відповідної профілактичної роботи.

Доцільно нагадати, що імплементація міжнародних стандартів протидії насильству щодо дитини звичайно не обмежується ухваленням законодавчих актів, безпосередньо спрямованих на їхнє виконання. Чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України у встановленому законом порядку, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України), та мають пріоритет перед нормами національного законодавства. Останній принцип неодноразово підкреслюється в законодавстві України та конкретизується стосовно захисту прав дитини в ст. 37 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III, в якій вказується, що коли міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надала Верховна Рада України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у законодавстві України про охорону дитинства, застосовуються правила міжнародного договору.

Закон України «Про охорону дитинства» виступає ключовим спеціальним актом законодавства у галузі захисту прав дитини та протидії усім формам насильства щодо неї. Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері.

Цим законом закріплюється на національному рівні саме поняття «**дитина**», якою вважається **«особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває повноліття раніше»** (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»). Це означення цілком відповідає поняттю «дитина», викладеному в Конвенції ООН про права дитини.

В ст. 6 Сімейного кодексу України, який був прийнятий 10 січня 2002 р. та набув чинності одночасно з набранням чинності Цивільного кодексу України, тобто 1 січня 2004 р., уточнюється, що **правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою** вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. **Неповнолітньою** вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Попередженню насильства над дітьми в сім'ї або за її межами присвячена окрема стаття Закону України «Про охорону дитинства» – ст. 10 «Право на захист від усіх форм насильства». Згідно з ст. 10 Закону, *кожній дитині гаран-*

тується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини.

Держава здійснює захист дитини від:

- усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;
- втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;
- залучення до екстремістських релігійних психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Держава через органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, переданні інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства (ч. 3 ст. 10 Закону).

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону дитинства» право дитини на особисту свободу охороняється законом. Не допускається застосування до дитини насильства, погроз, інших незаконних дій з метою примушення її дати показання як свідка або визнання своєї вини.

Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства прямо передбачені ст. 56 Законом України «Про освіту» 23 травня 1991 р. № 1060-XII.

Ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», крім матеріального права, передбачаються процедурні засади захисту дитини від насильства та жорстокого поводження з нею. Відповідно до ч. 4–6 ст. 10 Закону дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів. Розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника дитини забороняється. Процедура розгляду скарг дітей на порушення їхніх прав і свобод, жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами встановлюється законодавством.

Таким спеціальним підзаконним нормативно-правовим актом, який передбачає процедуру розгляду скарг дітей на жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами виступає **Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення**, затверджений наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я

України 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698.

Цей Порядок виступає єдиним (!) нормативно-правовим актом України, в якому дається визначення поняття «жорстоке поводження з дитиною», яке означає «будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею» (п. 1.4. Порядку). При цьому слід звернути увагу на те, що поняття жорстокого поводження з дитиною визначено на рівні підзаконного нормативно-правового акта, а не на рівні закону, що викликає суперечності щодо можливості його використання на міжгалузевому рівні. Вказаний правовий акт визначає порядок подання та реєстрація звернень та повідомлень (Розділ 2 Порядку), а також порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення *відповідними органами та службами, залученими до розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення* (Розділ 3 Порядку).

Предметом особливої уваги з боку суспільства та держави в останній час опинилася **проблема попередження насильства над дітьми в сім'ї** як один з край поширених та найбільш небезпечних проявів жорстокого поводження з дитиною. В умовах трансформації всіх сфер суспільного життя в Україні родина виступає найбільш «чутливим» соціальним інститутом, який виконує роль своєрідного ретранслятора соціальних норм, звичаїв, традицій. Саме тому внутрішньородинні стосунки, а також ставлення в родині до дітей визначають значну кількість параметрів «суспільного здоров'я», демонструють готовність суспільства до прогресивних перетворень. Розуміючи, що протидія насильству над дітьми в сім'ї виступає передумовою стабільного розвитку українського суспільства на засадах демократії та поваги до прав людини, а також виконуючи взяті на себе міжнародні зобов'язання, Україна спрямувала свої зусилля на формування законодавства щодо попередження сімейного насильства в цілому та над дітьми зокрема.

Пряма заборона на застосування будь-яких форм насильства по відношенню до дітей з боку батьків або осіб, що їх замінюють, міститься в Цивільному та Сімейному кодексах України. Так, в ч. 3 ст. 289 Цивільного кодексу України вказується, що *фізичне покарання батьками (усиновлювачами), опікунами, піклувальниками, вихователями малолітніх, неповнолітніх дітей та підопічних не допускається*. Аналогічне положення міститься в ст. 150 Сімейного кодексу України «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини», в якій прямо визначається, що *забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини* (ч. 6 ст. 159 СК України); *фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини* (ч. 7 ст. 159 СК України).

Основу законодавства України у сфері запобігання сімейному насильству, разом з Конституцією України, становить **Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»** від 15 листопада 2001 р. № 2789-III зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25 вересня 2008 р. № 599-VI. Цей Закон на момент його ухвален-

ня був першим в країнах Центральної і Східної Європи та СНД спеціальним законодавчим актом у сфері протидії сімейному насильству. Вищеназваний Закон визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з його попередження.

Детальніше процедурні моменти застосування законодавства з попередження насильства в сім'ї врегульовані на підзаконному рівні, зокрема:

- Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26 квітня 2003 р. № 616;
- наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.09 № 3131/386;
- наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірнього положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23 січня 2004 р. № 38 тощо.

Слід підкреслити, що законодавство України щодо попередження насильства в сім'ї спрямовано на захист всіх членів родини від його різних форм та проявів, проте його норми в повному обсязі підлягають застосуванню у випадках вчинення насильства в сім'ї по відношенню до дитини.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», **наси́льством в сім'ї** визнаються *будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.*

Таким чином, можна виділити такі обов'язкові ознаки насильства в сім'ї:

- 1) особою, що страждає від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї, у тому числі дитина (діти);
- 2) діяння насильника повинне бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства);
- 3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина;
- 4) вина насильника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності.

За спрямованістю дій Закон виділяє чотири види насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне, – розкриваючи зміст кожного із зазначених видів насильства. Отже, насильство в сім'ї, на відміну від наведено вище визначення *жорстокого поводження з дитиною*, не включає поняття *соціального насильства*.

Ефективне застосування Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» тривалий час потребувало з'ясування **кола осіб, на яких розповсю-**

джується його дія. Закон називає суб'єктами вчинення насильства в сім'ї членів сім'ї. Визначення цього поняття в контексті дії названого закону виступало предметом багатьох дискусій, край яким був покладений ухваленням змін до цього закону, які серед іншого доповнили його визначенням поняття «члени сім'ї». Отже, згідно з законом, членами сім'ї вважаються особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання.

Таке визначення кореспондує поняттю *сім'ї*, що міститься в ст. 3 Сімейного кодексу України. Згідно з Сімейним кодексом, сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Виходячи із наведених дефініцій, можна зробити висновок, що до членів сім'ї належать, зокрема: а) подружжя; б) батьки (мати, батько) й дитина (діти); в) брати й сестри; г) дід (баба) й онук (онука); ґ) усиновителі (усиновитель) й усиновлений (удочерена); д) вітчим (мачуха) й пасинок (падчерка). Членами сім'ї також виступають фактичне подружжя, піклувальник і опікуваний, фактичні вихователі й вихованці, інші родичі прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання.

Що стосується *колишнього подружжя*, якщо вони розлучені, але проживають в одному помешканні, то при вчиненні будь-якого акту насильства по відношенню один до одного на них *не поширюється законодавство про попередження насильства в сім'ї*. Проте вчинення актів насильства з боку розлучених батька чи матері по відношенню до їх спільної *дитини (дітей)*, або всиновлених дітей іншого члена колишнього подружжя, *слід кваліфікувати як діяння, що становлять насильство в сім'ї*.

На відміну від насильства в сім'ї суб'єктами жорстокого поводження з дітьми можуть виступати *як члени сім'ї, так й інші особи: вчителя, викладачі, вихователі, тренери, лікарі* тощо, що прямо витікає з визначення жорстокого поводження з дітьми.

Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» з урахуванням внесених до нього змін передбачено низку *спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї (Розділ III Закону)*. Такими заходами виступають:

- офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- узяття на профілактичний облік і зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство;
- захисний припис;
- обов'язок пройти корекційну програму.

Слід особливо звернути увагу на запроваджений Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» в результаті запозичення ефективного світового досвіду протидії сімейному насильству інститут *захисного припису*. Він являє собою запобіжний захід і не є ані видом покарання, ані іншим засобом

юридичної відповідальності. Згідно з ст. 13 Закону захисним приписом особи, у відношенні якої він винесений, може бути заборонено:

- чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
- отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
- розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
- відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
- вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Зазначені обмеження встановлюються на термін до 90 днів з дня погодження захисного припису з прокурором.

Захисний припис може бути винесений до *осудної* особи, яка на момент винесення захисного припису досягла 16-річного віку та вчинила насильство в сім'ї, але лише після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Захисний припис виноситься дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної служби у справах дітей **за погодженням** з начальником відповідного органу внутрішніх справ і **прокурором**. Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.

Систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, передбачену Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», було доповнено обов'язком проходження корекційних програм Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25 вересня 2008 р. Корекційні програми були визначені як «програми, спрямовані на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї» (ст.1 Закону). Вказані зміни набули чинності з 1 січня 2009 р., проте на сьогодні ці програми тільки починають запроваджуватися у чинну систему попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Процедуру направлення осіб для проходження корекційних програм визначено в Інструкції щодо порядку взаємодії управління (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, затвердженій наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ від 07.09.2009 № 3131/386, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.09.2009 за № 917/16933.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» по відношенню до осіб, які вчинили насильство в сім'ї, застосовуються заходи юридичної відповідальності, передбачені кримінальним, адміністративним або цивільним законодавством України.

На відміну від кримінального законодавства, адміністративне законодавство України містить спеціальну норму, що закріплює адміністративну відповідальність за *наси́льство в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми*. Названі дії кваліфікуються за **ст. 173–**

2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка була внесена до кодексу Законом від 15 травня 2003 р. та діє в редакції згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08.

Відповідно до ст. 221 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173–2 КУпАП, розглядають **судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів**. Відповідно до ч. 2 ст. 277 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173–2 КУпАП, розглядаються протягом *добы*, Осіб, які вчинили насильство в сім'ї, може бути затримано до *розгляду справи суддею* (ч. 4 ст. 263 КУпАП).

За результатами розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173–2 КУпАП, суд (суддя) виносить постанову по справі: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу, передбачених статтею 24–1 КУпАП; 3) про закриття справи.

Постанова повинна містити: найменування органу (посадовця), який виніс постанову, дату розгляду справи; відомості про особу, щодо якої розглядається справа; опис обставин, установлених при розгляді справи; зазначення нормативного акта, який передбачає відповідальність за дане адміністративне правопорушення; прийняте по справі рішення (ст. 283, 284 КУпАП). Відповідно до ст. 287 КУпАП постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про накладення адміністративного стягнення може бути оскаржена в порядку, визначеному цим Кодексом, протягом *десяти днів* з дня винесення постанови. Постанова апеляційного суду набирає законної сили негайно після її винесення, є *остаточною й оскарженню не підлягає*.

Слід звернути увагу суддів, що запровадження ст. 173–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення призвело до виникнення **колізій** між цією статтею й змістом Закону та системою передбачених них спеціальних заходів з попередження сімейного насильства, зокрема:

- 1) За спрямованістю дій Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» вирізняє чотири форми насильства: *фізичне, сексуальне, психологічне та економічне* (ст. 1 Закону) та розкриває зміст кожної з них. Проте передбачений Законом перелік форм насильства в сім'ї не відповідає формам насильства в сім'ї, вказаним в ст. 173–2 КУпАП України, якою передбачено адміністративну відповідальність за «вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій *фізичного, психологічного чи економічного* характеру». *Сексуальне ж насильство* як форма насильства в сім'ї, *не включено* до диспозиції ст. 173–2 КУпАП.

Згідно з Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», *сексуальне насильство в сім'ї* – це «протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї» (ст. 1 Закону). Очевидно, що у випадку вчинення сексуального насильства по відношенню до повнолітнього члена сім'ї, цим поняттям охоплюються як діяння, що містять відповідні склади злочину, так й інші дії сексуального спрямування, які не мають кримінального характеру, але зазіхають на права та свободи членів сім'ї (за-

лицяння у неприйнятній для жертви насильства в сім'ї формі, звинувачення в сексуальній непривабливості або неспроможності тощо). Такі дії, на нашу думку, помилково не включені у диспозицію ст. 173–2 КУпАП. Однак законодавець цілком справедливо виходив з того, що будь-які акти сексуального насильства над дитиною тягнуть за собою кримінальну, а не адміністративну відповідальність.

- 2) Інша колізія полягає в тому, що ч. 1 ст. 173–2 КУпАП передбачено адміністративну відповідальність за *«застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень»*. Таке формулювання не відповідає визначенню фізичного насильства в сім'ї, що міститься в Законі, а також самому тексту ст. 173–2 КУпАП, в якій вказано на те, що внаслідок вчинення насильства в сім'ї *«могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого»*.

Така неузгодженість нерідко призводить до того, що суди *повертають справи* щодо вчинення фізичного насильства в сім'ї до органів внутрішніх справ на підставі того, що жертві насильства в сім'ї *було завдано фізичного болю*³. Безперечно, такий підхід суперечить як букві, так і духу законодавства України про попередження сімейного насильства.

- 3) Слід також наголосити на колізії між застосуванням спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, що передбачені Законом України *«Про попередження насильства в сім'ї»*, та заходів адміністративної відповідальності, передбачених ст. 173–2 КУпАП. Проблема полягає в тому, що законодавчо *не визначено черговість вживання спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї та накладання адміністративних стягнень за ці ж самі діяння*.

На практиці це призводить до ситуації, коли у разі вчинення насильства в сім'ї, дільничні інспектори міліції або співробітники кримінальної міліції у справах дітей виносять офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та складають протокол по 173–2 КУпАП з подальшим направленням матеріалів до суду. *У разі повторного вчинення насильства в сім'ї алгоритм дій повторюється*, а винесення захисного припису взагалі ігнорується, що призводить до знецінення профілактичного потенціалу цього визнаного в усіх провідних країнах світу запобіжного заходу. Крім того, така практика на сьогодні є порушенням ч. 3 ст. 10 Закону, згідно з якою у разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, ця особа має в усіх випадках направлятися до кризового центру для проходження корекційної програми.

- 4) Застосування до кривдника в усіх випадках вчинення насильства в сім'ї, які не містять складу злочину, ст. 173–2 КУпАП, утримує жертв від звернення із заявою про таке насильство, оскільки найчастіше вживаним на практиці адміністративним стягненням в таких випадках виступає *штраф*. Від таких заходів протидії сімейному насильству

3 Попередження насильства над дітьми. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази. Укладач: Журавель Т. В.; Авт. колектив: Грицевич О. В., Лозован О. М., Онишко Ю. В. – К.: Видавничий дім «КАЛИТА». 2007. – С. 141.

страждає передусім сама жертва насильства в сім'ї, яка має, як правило, спільний із насильником сімейний бюджет.

Даний випадок є характерним прикладом виділеного на науковому рівні різновиду юридичних колізій – колізій між правом та правосвідомістю. З метою її подолання всі органи та установи, що вживають заходи з попередження насильства в сім'ї, жертви насильства в сім'ї та інші зацікавлені особи дійшли одностайного висновку про категоричну неприпустимість встановлення штрафу як виду адміністративного стягнення за вчинення насильства в сім'ї та необхідність застосування інших видів адміністративних стягнень, передбачених альтернативною санкцією ст. 173–2 КУпАП. Таким чином, сучасний стан законодавства України про попередження насильства в сім'ї, у тому числі, над дітьми вимагає його ґрунтовного перегляду та вдосконалення.

Жорстоке поводження з дитиною, а також вдавання до будь-яких видів експлуатації дитини, примушення її до жебракування та бродяжництва визнаються Сімейним кодексом України як підстави для позбавлення батьківських прав (відповідно, п. 3, п. 5 ст. 164 СК України) або відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав (ч. 1 ст. 170 СК України). Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 р. № 3 уточнює поняття жорстокого поводження, яке полягає у «фізичному або психічному насильстві, застосуванні недопустимих методів виховання, приниженні людської гідності дитини тощо» та експлуатації дитини, під якою слід розглядати «залучення її до непосильної праці, до заняття проституцією, злочинною діяльністю або примушування до жебракування» (п. 16 Постанови)⁴.

Таким чином, наведені положення національного законодавства свідчать, що попередження жорстокого поводження з дітьми виступає одним з пріоритетів державно-правової політики України, проте законодавство у цій сфері характеризується високим ступенем колізійності, яка проявляється вже на рівні визначення самого поняття «жорстоке поводження з дітьми». Відсутність єдиного законодавчого підходу до його розуміння не сприяє ефективному попередженню та подоланню цього небезпечного явища й призводить до дискусійних доктринальних висновків. Фактично, поняттям «жорстоке поводження з дитиною» окремі дослідники охоплюють будь-які протиправні дії стосовно дитини, наприклад «синдром струсу немовлят» (ССН)⁵ тощо.

Задля формування уніфікованої позиції щодо низки принципів питань стосовно досліджуваної юридичної конструкції доцільно звернутися до міжнародних стандартів щодо попередження жорстокого поводження з дітьми, які є важливою складовою міжнародного механізму захисту прав дитини. Визнані Україною міжнародно-правові документи у сфері захисту прав дитини дозволяють уточнити зміст та обсяг поняття жорстокого поводження

4 Нагадаємо, що Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини розглядає торгівлю дітьми та сексуальну експлуатацію як форми жорстокого поводження з ними.

5 Див.: Уїлер Ф. Удосконалення діяльності щодо запобігання випадкам жорстокого поводження з немовлятами // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Вип. 31. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 100–103.

з дітьми, визначити його найбільш тяжкі форми та прояви, з'ясувати, чи є, з точки зору міжнародної спільноти, певна припустима межа застосування насильства по відношенню до дітей як засобу їхнього виховання тощо.

Міжнародно-правові засади запобігання жорсткому поведженню з дітьми на рівні ООН закладаються Загальною декларацією прав людини 1948 р. (ст. 5), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 7) та іншими базовими міжнародно-правовими документами ООН з прав людини. У 1959 році ООН ухвалює документ, безпосередньо спрямований на захист дітей від насильства та порушення їхніх прав – Декларацію прав дитини, однак вона не має юридично обов'язкової сили та містить лише рекомендації державам-учасницям. 20 листопада 1989 р. ухвалюється *Конвенція ООН про права дитини*⁶ – так звана «світова конституція прав дитини», яка проголошує право на рівень життя, достатній для забезпечення розвитку дитини, ліквідації насильства і ліквідації сексуальної та економічної експлуатації дітей.

Конвенція відіграє принципово важливу роль у викорінюванні насильства по відношенню до дітей. Низка її положень прямо спрямована на протидію жорсткому поведженню з дітьми та їхній захист від всіх форм насильства, а саме: *ст. 28 Конвенції*, в якій вказується, що держави-учасниці вживають усіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, які ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини; *ст. 34 Конвенції*, якою передбачено, що держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень; *ст. 37 Конвенції*, яка вказує на обов'язок всіх держав-учасниць забезпечити, щоб жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведження чи покарання; *ст. 39 Конвенції*, в якій йдеться про обов'язок держав-учасниць вживати всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження, покарання чи збройних конфліктів.

Спеціальною статтею, що спрямована на заборону жорсткого поведження щодо дитини, є *ст. 19 Конвенції*, в якій вказується, що «держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину». У ч. 2 цієї статті вказані форми насильницької поведінки щодо дитини іменуються «*випадками жорсткого поведження з дитиною*», що дає підстави сформулювати уявлення про міжнародно-правове розуміння його основних форм та проявів, хоча навряд чи ч. 1 ст. 19 Конвенції може претендувати на універсальну дефініцію жорсткого поведження з дитиною.

Для уточнення змісту та можливих проявів жорсткого поведження з дитиною необхідно звернутися до низки інших міжнародно-правових доку-

6 Конвенція ООН про права дитини була ратифікована Україною Постановою Верховною Радою від 27 лютого 1991 р. та набула чинності для України 27 вересня 1991 р.

ментів, що діють в межах ООН та Ради Європи. Уперше поняття катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження чи покарання було викладено в *Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання* (1984 р)⁷. Ст. 1 Конвенції містить міжнародно-правове визначення тортур, аналіз якого дозволяє виділити їхні основні риси, а саме: 1) умисне заподіяння болю чи страждання (фізичного або психічного); 2) наявність певних цілей таких дій (отримання відомостей, покарання за дію, залякування, примушення) або їхніх підстав (будь-які причини, засновані на дискримінації будь-якого характеру); 3) спричинення їх державними посадовими особами або з їх відому чи мовчазної згоди. Визначення *жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання* в Конвенції не надається, проте вказується, що під ними розуміються дії, які скоєні державною посадовою особою або з її відому чи мовчазної згоди, але не є тортурями (ст. 16 Конвенції).

Зміст категорій, що досліджується, конкретизується на регіональному рівні *Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод* (1950 р.)⁸, а також прецедентним правом Європейського суду з прав людини. Слід підкреслити, що Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Європейського суду з прав людини (далі – Суду), тобто його прецедентне право, офіційно визнана джерелом права України (ст. 17 Закону).

Ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод прямо передбачено, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню. У своїй практиці Суд відмежовує катування від нелюдського чи принижуючого гідність поведження, розрізняючи три основні градації жорстокості поведження чи покарання (*Ірландія проти Сполученого Королівства, 1978 р.*): катування – нелюдське поведження, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань; нелюдське поведження чи покарання – спричинення сильних фізичних та душевних страждань; таке, що принижує гідність, поведження – знущання, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність, та, по можливості, зламати її фізичний і моральний опір.

В цілому практика Суду свідчить, що різниця між різними категоріями поведження та покарання, що міститься у статті 3 Конвенції, значущої ролі не відіграє, межа між нелюдським та принижуючим гідність поведженням не є досить чіткою, проте будь-яке з цих діянь означає порушення державою статті 3 Конвенції.

Суд звертає увагу на те, що визначення «такий, що принижує гідність», не означає просто «неприємний» чи «незручний». Для того, щоб покарання або поведження були визнані «нелюдськими» або «такими, що принижують

7 Конвенція ратифікована Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 26 січня 1987 р. та є чинною на території України відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р.

8 Конвенцію ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р.

гідність», страждання або приниження, пов'язані з ними, повинні так чи інакше являти собою щось більше, ніж неминучий елемент страждань або приниження, пов'язаний з тією або іншою формою законного покарання. При цьому слід враховувати не тільки фізичні страждання, але також і душевну пригніченість від очікування покарання в тих випадках, коли його виконання затримується (*Соєрин проти Сполученого Королівства, 1989 р.*). Мало того, Суд вказує, що питання, чи було метою поведження принизити чи образити гідність жертви, є фактором, який також має враховуватись, але відсутність будь-якої подібної мети не може остаточно виключати встановлення порушення статті 3 Конвенції (*Лабіта проти Італії, 2000 р.*) У деяких справах Суд визнавав, що поведження є таким, що принижує гідність, але його не можна визнати нелюдським (*Тайрер проти Сполученого Королівства, 1978 р.*).

Отже, хоча застосування ст. 3 Європейської конвенції охоплює широкий спектр поведження і покарання, не завжди погане поведження чи покарання кваліфікується як заборонена дія. Суд зазначає, що для того, щоб поведження чи покарання підпало під сферу застосування статті 3 Конвенції погане поведження має досягти певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімального рівня має відносний характер; вона залежить від усіх обставин конкретної справи, таких як тривалість даного поведження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (*А проти Сполученого Королівства, 1998 р.*).

Так, розглядаючи справу, Суд часто враховує вік потерпілого, особливо коли він зовсім юний. Так, у справі «Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства» заявником був семирічний хлопчик, що вчився у приватній школі, в якій за непослух практикувалося тілесне покарання. Суд із занепокоєнням відзначив той факт, що заявникові було тільки сім років, коли директор школи тричі надавав йому «ляпанців» кросівкою на гумовій підшві по сидниці, прикритій лише шортами. Суд також із занепокоєнням зауважив, що покарання накладалося автоматично і що заявник три дні перебував у його очікуванні. Незважаючи на ці обставини, Суд визнав, що жорстокість поведження у цій справі не досягла відповідного мінімального рівня.

Таким чином, до даного часу Суд не засудив однозначно застосування всіх видів тілесних покарань, але й не ухвалив, що якась форма фізичного насильства є допустимою. Суд визнав, що у випадку засудження п'ятнадцятирічного злочинця до покарання через побиття (три удари різкою) таке інституціоналізоване насильство поставило злочинця у становище, коли його фізична недоторканність та гідність були порушені через поведження з ним немов з предметом в руках представників державної влади (*Тайрер проти Сполученого Королівства, 1978 р.*). У випадку побиття у школі шістнадцятирічної дівчини одним чоловіком в присутності іншого (*Урвік проти Сполученого Королівства, 1986 р.*) Комісія дійшла висновку, що це покарання було настільки принизливим, що становило порушення ст. 3 Конвенції. Проте в інших випадках Суд визнав, що загроза бути підданим тілесному покаранню в школі (*Кемпбелл і Козанс проти Сполученого Королівства, 1982 р.*), або ж триденна відстрочка у здійсненні покарання і недостатність доказів того, що таке покарання спричинило тяжкі або тривалі негативні наслідки у семиріч-

ного хлопчика (*Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства, 1993 р.*) не створювали того рівня приниження чи ганьби, який би дозволяв визнати порушення ст. 3 Конвенції. Як впливає з практики Суду, системне визнання того чи іншого покарання жорстоким, таким, що принижує гідність, чи нелюдським є неможливим.

Про єдність стандартів ООН та Ради Європи у сфері попередження жорстокого поводження з дітьми свідчить той факт, що Суд розпочав посилається у своїх рішеннях на Конвенцію ООН про права дитини. У справі «А проти Великобританії» Суд посилається безпосередньо на ст. 37 та ст. 19 Конвенції ООН про права дитини, про які йшлося раніше, та рекомендує державам здійснювати захист дітей, що перебувають під опікою батьків або інших осіб, від «усіх форм фізичного та психічного насильства». У вказаному рішенні Суд однозначно вказує на відповідальність держави за захист дітей від насильства як в сім'ї, так і в будь-якому іншому місці. Таким чином, ігнорування державою проблем насильства над дітьми в сім'ї або в інших приватних установах, неживання відповідних заходів з метою його попередження розглядається як потурання таким діям з боку держави та може розглядатися як порушення державою міжнародно-правових зобов'язань щодо захисту дітей від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання.

Міжнародне право прав людини приділяє окрему увагу запобіганню особливо небезпечним формам жорстокого поводження з дітьми, якими, зокрема, виступають торгівля дітьми, дитяча проституція, дитяча порнографія, сексуальна експлуатація дітей та деякі інші. З метою протидії цим украй небезпечними появам насильства по відношенню до дітей на рівні ООН був розроблений та відкритий для підписання *Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії*⁹, а також *Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності*¹⁰. На попередження найгірших форм жорстокого поводження з дитиною спрямована *Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182*, ухвалена в межах Міжнародної організації праці¹¹. 25 жовтня 2007 р. була відкрита для підписання *Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення*¹².

9 Протокол ратифікований Законом України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії» від 3 квітня 2003 р.

10 Протокол був ратифікований Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітряю)» від 4 лютого 2004 р. та набув чинності для України 21 травня 2004 р.

11 Конвенцію ратифіковано Законом України № 2022-III від 5 жовтня 2000 р. Конвенція передбачає, що держави-учасниці вживають всіх заходів, у тому числі, розробляють та здійснюють програми дій з ліквідації найгірших форм дитячої праці.

12 Конвенція підписана від імені України паном О. Лавриновичем згідно з Розпорядженням Президента України 19 жовтня 2007 р. № 222/2007-рп.

Однак аналіз змісту цих міжнародно-правових документів виходить за межі припустимого обсягу цього дослідження.

Вищезазначені положення дозволяють дійти таких загальних висновків:

- 1) Засади національного законодавства з попередження жорстокого поводження з дітьми визначаються на конституційному рівні у Розділі II Основного закону, присвяченому правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина. Міжнародно-правові засоби протидії жорстокому поводженню з дітьми складають принципово важливий елемент міжнародних стандартів прав дитини. Отже, ця проблема виходить далеко за межі предмета наук кримінально-правового циклу та потребує наукового дослідження з позиції теорії правого статусу особи та міжнародного права прав людини.
- 2) Категорія «жорстоке поводження з дітьми» широко використовується на національному рівні, проте його зміст та форми прояву істотно відрізняються та не узгоджуються між собою, в результаті чого цим поняттям охоплюється різний обсяг форм протиправної поведінки щодо дитини: від ототожнення її з насильством щодо дитини в тих чи інших формах до вживання її у гранично широкому значенні як будь-які правопорушення, що вчинюються по відношенню до дитини.
- 3) Міжнародно-правові договори та практика Європейського суду з прав людини активно оперує категорією «жорстоке поводження з дитиною», визначаючи його форми та прояви, проте єдина універсальна міжнародно-правова дефініція цього поняття відсутня. У той же час міжнародне право спрямовано не стільки на формулювання абстрактного поняття жорстокого поводження з дитиною, скільки на визначення широкого переліку його можливих різновидів, а також вироблення міжнародних стандартів його розуміння, які покликані виступати орієнтиром для вдосконалення національного законодавства в цій сфері.

Міжнародні стандарти щодо попередження жорстокого поводження з дітьми мають бути покладені в основу подальших наукових досліджень в напрямку формування уніфікованого поняття жорстокого поводження з дитиною, а також оптимізації механізму протидії цьому асоціальному, протиправному явищу, яке завдає невірної шкоди одній з найбільш уразливих груп суспільства.

1.2. Юридична відповідальність за жорстоке поводження з дітьми

Закон України «Про охорону дитинства» (ст. 35), а також Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (ст. 15) вказують, що особи, винні у порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, або ж вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну або цивільно-правову відповідальність відповідно до законів України.

Кримінальна відповідальність за діяння, що становлять насильство над дитиною в сім'ї або за її межами настає згідно з Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 р. №2341-III. Кримінальний кодекс України орієнтований на захист дитини від будь-яких форм фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насильства над дитиною в сім'ї або поза нею та постійно вдосконалюється в цьому напрямку. Дії, які складають жорстоке поводження з дитиною, враховуючи комплексний характер цього поняття, можуть містити склади злочинів, передбачених широким переліком статей Кримінального кодексу України. Серед них умовно можна виділити три групи.

До першої групи належать склади злочинів, які можуть бути скоєні стосовно будь-яких осіб, у тому числі, по відношенню до дітей. До таких злочинів належать:

- умисне вбивство (ст. 115 ККУ);
- вбивство через необережність (ст. 119 ККУ);
- умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ);
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 ККУ);
- умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 ККУ);
- побої і мордування (ст. 126 ККУ);
- катування (ст. 127 ККУ);
- погроза вбивством (ст. 129 ККУ) та деякі інші.

Вчинення таких злочинів стосовно неповнолітнього або малолітнього внаслідок жорстокого поводження з ними членами їхньої сім'ї, особами, що їх замінюють, або будь-якою іншою деліктоздатною особою належить до обставин, які обтяжують покарання. Вичерпний перелік таких обставин передбачений статтею 67 ККУ, серед яких законодавець окремо виділив:

- вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані (п. 6 ст. 67 ККУ);
- вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного (п. 8 ст. 67 ККУ);
- вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством (п. 9 ст. 67 ККУ);
- вчинення злочину з особливою жорстокістю (п. 10 ст. 67 ККУ).

До того ж всі ці обставини, окрім передбаченої п. 8 ст. 67 Кримінального кодексу України, суд зобов'язаний визнати як такі, що обтяжують покарання незалежно від обставин справи.

До другої групи належать склади злочинів, вчинення яких по відношенню до неповнолітнього або малолітнього визначено законодавством як кваліфікуюча обставина, що тягне за собою більш суворе покарання, передбачене частинами другими, третіми тощо відповідних статей Кримінального кодексу України.

До кваліфікованих складів злочинів, вчинюваних по відношенню до неповнолітньої чи малолітньої особи, належать:

- доведення до самогубства (ч. 3 ст. 120 ККУ);
- зараження венеричною хворобою (ч. 2 ст. 133 ККУ);
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ч. 2 ст. 136 ККУ);
- неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ч. 2 ст. 140 ККУ);
- незаконне проведення дослідів над людиною (ч. 2 ст. 142 ККУ);
- насильницьке донорство (ч. 2 ст. 144 ККУ);
- захоплення заручників (ч. 2 ст. 147 ККУ);
- зґвалтування (ч. 3, 4 ст. 152 ККУ);
- насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2, 3 ст. 153 ККУ);
- грубе порушення законодавства про працю (ч. 2 ст. 172 ККУ);
- посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ч. 2 ст. 181 ККУ);
- створення або утримання місць розпусти і звідництва (ч. 3 ст. 302 ККУ);
- незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 3 ст. 314 ККУ);
- схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів (ч. 2 ст. 315 ККУ).

Слід окремо звернути увагу на такі злочини, як торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 ККУ), а також сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 ККУ). Вчинення цих злочинів по відношенню до неповнолітнього або малолітнього передбачено як кваліфікуючу обставину (відповідно, ч. 2, 3 ст. 149 ККУ та ч. 3, 4 ст. 303 ККУ).

Слід підкреслити, що ці статті містять *примітки* стосовно вчинення вказаних злочинів по відношенню до дитини, які відтворюють міжнародні стандарти щодо попередження жорсткого поводження з дітьми, а саме вимоги Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, про які йшлося в підрозділі 1.1. посібника.

Приміткою 3 до ст. 149 ККУ, а також приміткою 2 до ст. 303 ККУ передбачено, що відповідальність за цими статтями за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього, а так само за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією має наставати *незалежно від того*, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

На втілення вимог нещодавно відкритої до підписання Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального роз-

бещення спрямоване положення ст. 301 ККУ «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів», яка як кваліфікуючу обставину визначає збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру (ч. 2 ст. 301 ККУ), а також передбачає найбільш тяжку санкцію за примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру (ч. 3 ст. 301 ККУ).

Третю групу становлять злочини, які можуть бути скоєні тільки по відношенню до дитини, оскільки особу потерпілого від таких злочинів, яким може виступати тільки дитина, передбачено їх основних складом. До таких злочинів належать:

- умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 ККУ);
- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст.137 ККУ);
- підміна дитини (ст. 148 ККУ);
- експлуатація дітей (ст. 150 ККУ);
- використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150–1 ККУ);
- статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 ККУ);
- розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ);
- ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 ККУ);
- злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 ККУ);
- незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169 ККУ). Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Сімейного кодексів України щодо усиновлення» від 4 червня 2009 р. запроваджено більш жорсткі заходи кримінальної відповідальності за вчення цього злочину;
- втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 ККУ);
- спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 ККУ);
- схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 ККУ).

До цієї групи складів злочинів примикають «залишення в небезпеці» (ст. 135 ККУ), яке може стосуватися осіб, які перебувають в небезпечному для життя стані і позбавлені можливості вжити заходів до самозбереження через як через **малолітство**, так і через інші обставини – старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану. Потерпілим від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 135 ККУ може бути тільки **новонароджена дитина** у випадку залишення її в небезпеці матір'ю, якщо остання не перебувала в обумовленому пологами стані.

До групи злочинів, які можуть бути скоєні тільки по відношенню до дитини, примикає також злочин, передбачений ст. 167 ККУ «Зловживання опікунськими правами». Потерпілими від цього злочину можуть бути як діти, так і повнолітні особи, щодо яких встановлено опіку чи піклування, проте такі дії нерідко вчинюються саме по відношенню до неповнолітніх і малолітніх.

Нещодавно до Кримінального кодексу України було внесено зміни, спрямовані на посилення кримінальної відповідальності за сексуальне насиль-

ство щодо дитини в сім'ї з боку батьків або осіб, що їх замінюють. Законом України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25 вересня 2008 р. № 600-VI вказані статті було доповнено частинами другими, які встановили більш сувору кримінальну відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, а також розбещення неповнолітніх, вчинені *батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього.*

Законом України «Про внесення змін до статей 304 та 323 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти сім'ї та дітей» від 1 жовтня 2008 р. № 616-VI до вказаних статей ККУ було внесено аналогічні зміни. Цим законом було посилено кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми, вчинені щодо малолітньої особи або *батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, а за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – крім названих осіб, також його тренером.*

Відповідно до ч. 4 ст. 67 ККУ якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. Отже, при вчиненні вказаних в другій та третій групах злочинів стосовно дитини ця обставина не враховується судом як обтяжуюча, проте вчинення таких злочинів з особливою жорстокістю враховується як обставина, яка обтяжують покарання згідно з п. 10 ст. 67 ККУ.

Наведене свідчить про *безпідставність поширеної серед громадських організацій України думки про необхідність криміналізації насильства в сім'ї та насильства над дітьми, оскільки за такі діяння, що містять склади відповідних злочинів, вже передбачено кримінальну відповідальність за чинним Кримінальним кодексом України.* Проте серед науковців та правозахисників все частіше постає питання щодо доцільності доповнення Кримінального кодексу України *окремим складом злочину, який встановлював би кримінальну відповідальності за вчинення дій, що складають насильство в сім'ї.*

Слід погодитися з думкою науковців, які вважають, що доречним є виділення складів злочинів, які можуть вчинюватися внаслідок скоєння тих чи інших форм насильства щодо дітей та в сім'ї, в окремий розділ Кримінального кодексу України «*Злочини проти сім'ї та дітей*», наслідком чого буде спрощення кваліфікації злочинів, скоєних в результаті насильства в сім'ї. Фахівці з кримінального права майже одностайно вважають, що злочини проти сім'ї та дітей мають власний родовий об'єкт. Однак, на думку одних науковців, родовий об'єкт злочинів проти сім'ї та дітей обмежується лише суспільними відносинами, що забезпечують нормальний розвиток дітей, на думку інших – включає в себе також і сімейні відносини.

На жаль, законодавці України не врахували думку науковців та світовий досвід з даного питання. Так, до Кримінального кодексу Російської Федерації,

введеного в дію 1 січня 1997 р., включено главу 20, яка об'єднала низку норм щодо суспільно-небезпечних діянь, раніше розміщених у різних розділах Кримінального кодексу Російської РСР 1960 р. Всі склади злочинів, що входять до глави 20, за особливостями об'єкта поділяються на дві групи: злочини проти неповнолітніх і злочини проти сім'ї. Аналогічним шляхом пішли законодавці Республіки Білорусь. Так, Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, прийнятий Палатою представників 2 червня 1999 р. та схвалений Радою Республіки 24 червня 1999 р., містить главу 21 «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх». Кримінальний кодекс ФРН містить розділ «Злочинні діяння проти громадянського стану, шлюбу та сім'ї». На наш погляд, даний підхід доцільно застосувати і в Україні.

Адміністративну відповідальність за діяння, які полягають у насильстві щодо дитини в сім'ї та поза нею, передбачено *не лише ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення*, про яку йшлося вище, а й у випадках вчинення таких адміністративних правопорушень, як:

- нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян, утворюють дрібне хуліганство і тягнуть за собою адміністративну відповідальність за ст. 173 КУпАП;
- якщо під час насильства в сім'ї було допущено порушення тиші на вулицях, площах, у парках, гуртожитках, житлових будинках та інших громадських місцях у заборонений рішеннями сільських, селищних, міських рад час, то таке діяння тягне за собою відповідальність за ст. 182 КУпАП;
- доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами охоплюється ст. 180 КУпАП;
- ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей тягне адміністративну відповідальність за ст. 184 КУпАП.

Якщо дії особи, яка вчинила насильство стосовно дитини, підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, то разом з притягненням правопорушника до кримінальної або адміністративної відповідальності, до нього можуть бути застосовані заходи **цивільно-правової відповідальності**. У той же час, незалежно від переслідування особи в кримінальному або адміністративному порядку, дитина або її законний представник в будь-якому випадку мають право подати позовну заяву і притягти винну у вчиненні насильства щодо дитини особу до цивільно-правової відповідальності. Під цивільно-правовою відповідальністю в цьому випадку слід розуміти негативні для порушника наслідки скоєного їм правопорушення (насильства стосовно дитини), які виявляються в необхідності відшкодування потерпілому заподіяних моральних і матеріальних збитків.

Слід мати на увазі, що закріплене в статті 55 Конституції України право на судовий захист, тобто можливість звернутися до суду за захистом своїх прав, свобод та інтересів, надається будь-якій особі без вікових обмежень з моменту народження. Цивільне процесуальне законодавство конкретизує

механізм реалізації будь-якою особою, у тому числі і дитиною, конституційного права на судовий захист, якщо її права, свободи чи інтереси порушені або оскаржені. Реалізувати це право неповнолітня особа (дитина) може самостійно у передбачених законом випадках або за допомогою законного представника. Неповнолітня особа може реалізувати право на судовий захист безпосередньо у справах, що виникають із *сімейних правовідносин*, за умови досягнення чотирнадцяти років та малолітня особа – за наявності законного представника.

Відповідно до ст. 18 та ч. 4 ст. 152 Сімейного кодексу України кожен учасник сімейних відносин, який досяг *чотирнадцяти років*, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу. Крім того, на таку можливість може додатково вказуватися в окремих статтях СК України, зокрема в ст. 165, що визначає осіб, які мають право звернутися з позовом до суду *про позбавлення батьківських прав*, а також в ст. 240, що визначає осіб, які мають право на звернення до суду з *позовом про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним*, окремо вказується й на дитину, яка досягла чотирнадцяти років.

Таким чином, виходячи з процесуального становища осіб, які наділені правом на пред'явлення позову на захист неповнолітніх, їх можна поділити на дві групи. До першої групи належать самі неповнолітні особи, які мають матеріально-правову та процесуально-правову заінтересованість у справі, а отже, виступають позивачами. До другої групи належать особи, які звертаються до суду на захист прав та інтересів інших осіб та займають у процесі самостійне процесуальне становище, відмінне від становища позивача. Такі особи мають у справі лише процесуально-правову заінтересованість. У свою чергу, остання група осіб може бути поділена на дві підгрупи: а) особи, які виступають від імені та в інтересах суб'єктів спірних матеріальних правовідносин (представники неповнолітніх); б) особи, які виступають від свого імені на захист прав, свобод та інтересів інших осіб (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб).

Незалежно від того, чи поданий позов самою дитиною (неповнолітньою особою), яка виступає позивачем по справі, чи ініційований розгляд справи особами, які звертаються до суду на захист прав та інтересів дітей (неповнолітніх чи малолітніх осіб), при розгляді судових справ, які стосуються інтересів дитини, *думка останніх має враховуватися судом, а рішення по справі за жодних обставин не має суперечити їхнім інтересам*.

1.3. Соціальні аспекти проблеми жорстокого поводження з дітьми в Україні

Захист прав та забезпечення найкращих інтересів дитини є базовим принципом, на якому має ґрунтуватися діяльність відповідних органів державної влади, державних і недержавних установ та інституцій (в тому числі, освітніх та медичних) України. В той же час насильство й жорстоке поводжен-

ня щодо дітей є поширеним явищем: за даними, які надають Н. Романова, Т. Семігіна та В. Шевченко, близько 40% неповнолітніх вважають, що ця проблема є актуальною для нашої країни. Діти найчастіше зазнають жорстокості з боку ровесників, але кожна четверта дитина з тих, хто потерпав від насильства та знущання, зіткнулася з цим у власній родині.

Н. Карпачова у своїй щорічній доповіді зазначає: норми українського законодавства поки що не повною мірою передбачають цілісний та дійовий механізм для ефективного забезпечення прав та інтересів дитини, які, на жаль порушуються щоденно. Залишаються високими показники поширення соціального сирітства, дитячого жебрацтва, економічної та сексуальної експлуатації, включаючи дитячу працю, жорстокого поводження з неповнолітніми дітьми, торгівлі дітьми та інші¹³. До Уповноваженого з прав людини щороку надходять сотні звернень: так, у 2006 р. їх надійшло 779, а в 2007 р. – 857.

Найчастіше у зверненнях порушуються питання прав дітей на соціальний захист. Кількість звернень щодо захисту права на одержання аліментів на утримання дітей за 2006–2007 рр. становить 32% усіх звернень в інтересах дітей, стосовно захисту житлових прав дітей – 18%, права на захист від порушення процедури усиновлення чи опіки – 9%. З кожним роком зростає кількість звернень самих дітей: у 2006 р. звернулася до Уповноваженого з прав людини 171 неповнолітня дитина, у 2007 р. – 396.

Кількість повідомлень про порушення прав дітей у зверненнях до Уповноваженого з прав людини у 2006–2007 рр.

Повідомлення про порушення прав дітей	2006 р.	2007 р.
Всього:	779	857
В тому числі:		
право на захист від порушення процедури опіки чи усиновлення	56	84
право на забезпечення дитячими установами	19	29
права дітей на житло	161	138
свобода від насильства та сексуальної експлуатації	19	15
право на одержання аліментів	265	266

На жаль, складні життєві ситуації, внаслідок яких діти зазнають жахливих страждань, на сьогодні непоодинокі. Особливо це стосується так званих проблемних сімей. Більшість батьків у таких сім'ях досі вважають дитину своєю власністю і переконані, що мають право «робити з нею все, що заманеться»: бити, позбавляти неслухняну дитину їжі тощо.

Діти в українських родинах практично необізнані щодо можливостей захисту від жорстокого поводження і отримання допомоги; вони не звертаються до відповідних служб самостійно та майже не мають надії на те, що про їх скрутне становище повідомить хтось із дорослих. За кордоном, наприклад, більшість повідомлень про випадки насильства щодо дитини надходить від представників громади (як правило, сусідів та знайомих сім'ї) та вчителів, які спостерігають за станом своїх вихованців майже щодня. В Україні можна

13 Карпачова Н. Захист прав дитини – особлива турбота Омбудсмана України [Електронний ресурс] // Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні . – 2008. – Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/dopovid_5/d_05_5_0.htm.

стверджувати наявність протилежної тенденції: освітяни (перш за все шкільна адміністрація) притримуються позиції невтручання, та й діти не бажають звертатися до них за допомогою через недовіру та страх.

Ця проблема зазначена ще в 2006 році в листі Генеральної прокуратури «Про стан додержання законодавства, спрямованого на захист прав дітей, які потерпають від злочинних посягань, насильства у сім'ї, втягнення їх у злочинну та іншу протиправну діяльність»: «... педагогічні працівники самоусунулися від виконання покладених на них обов'язків щодо захисту дітей та молоді від будь-яких форм фізичного чи психічного насильства. Інколи інформація про вчинення насильства щодо дітей приховується. <...> Психологічна служба та соціальний патронаж в органах системи освіти не налагоджено <...> Інформація про неблагополучні сім'ї, в яких проживають учні, відсутня, внаслідок чого не вживаються заходи щодо вчасного вилучення дітей з небезпечного оточення, охорони їхнього життя і здоров'я. Непоодинокими є факти жорстокого поводження педагогічних працівників з учнями на уроках та у позаурочний час».

Значною проблемою є і відсутність єдиної форми державної або відомчої звітності щодо жорстокого поводження з дітьми, зокрема в сім'ї, внаслідок чого офіційні дані, отримані з різних джерел, не дають змоги оцінити реальний рівень проблеми. Інформація, яка надається різними відповідальними органами та службами, збирається на підставі різних методологій та ґрунтується на різних засадах. Як наслідок, загальна картина щодо кількісних показників проблематики жорстокого поводження з дітьми, зокрема в родині, є щонайменше неповною, суперечливою та такою, що не дає змоги провести ґрунтовний і достовірний аналіз ситуації.

Так, за інформацією Департаменту громадської безпеки МВС України, станом на 1 червня 2009 р. на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ знаходиться 86 331 особа (з них 6 840 жінок, 79 110 чоловіків, 381 дитина). За дванадцять місяців 2008 р. ОВС України поставили на облік 66 119 осіб, за п'ять місяців 2009 року – 31 482 особи, що вчинили насильство в сім'ї. За цей час складено 47 512 протоколів, винесено 35 915 офіційних попереджень щодо неприпустимості насильницьких дій, 2 784 захисних приписи. Прийнято 41 818 судових рішень, стосовних насильства в сім'ї, з яких: 1 385 попереджень, 34 566 штрафів, 56 присуджень до виправних робіт, 5 473 адміністративні арешти, 385 осіб звільнені від відповідальності.

В той же час державні соціальні органи та служби дають дещо іншу інформацію. Так, у 2008 р. Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ) зафіксовано 3 341 звернення щодо насильства, з яких:

- 2 495 звернень щодо сімей, в яких вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення (в цих сім'ях проживає 3 190 дітей);
- 839 звернень щодо жорстокого поводження з дітьми (1 120 дітей, які постраждали від жорстокого поводження).

Із загальної кількості звернень щодо жорстокого поводження з дітьми, ЦСССДМ направили до служб у справах дітей інформацію щодо 757 випадків. Окрім того, 38 осіб та 47 сімей (89 дітей) направлено до центрів соціально-психологічної допомоги.

Під соціальним супроводом ЦСССДМ перебувало 776 сімей, в яких проживає 1529 дітей, у яких існує проблема насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення (3,1% від загальної кількості сімей, що перебували під соціальним супроводом), з яких:

- 432 сім'ї (955 дітей) перебували під супроводом районних центрів ССССДМ (з них 40 сімей (109 дітей) перебували під супроводом у фахівців, які працюють у філіях районних центрів);
- 197 сімей (300 дітей) перебували під супроводом міських центрів ССССДМ;
- 40 сімей (63 дітей) перебували під супроводом районних у містах центрів ССССДМ;
- 23 сім'ї (23 дітей) перебували під супроводом селищних та 70 сімей (170 дітей) – сільських центрів¹⁴.

Як видно (і це підтверджують власними даними Н. Романова, Т. Семигіна та В. Шевченко), лівова частка звернень з питань насильства у сім'ї надходить до міліції, працівники якої – такий висновок можна зробити, спираючись на дані державних соціальних служб – майже не передають до спеціально уповноваженого органу з питань попередження насильства в сім'ї інформацію щодо таких випадків (незважаючи на вимоги чинного законодавства).

Кількість звернень громадян безпосередньо до ЦСССДМ, служби у справах дітей та до управлінь (відділів) сім'ї та молоді, становить в середньому 2–4% від загальної кількості звернень (з урахуванням тих, що надходять до міліції). Потерпілі від насильства в сім'ї до інших організацій звертаються ще рідше (<2 %).

Отже, насильство в сім'ї, зокрема стосовно дітей відзначається високою латентністю, тобто є неявною, прихованою проблемою. Іншою мовою, особи, які зазнають домашнього насильства, зазвичай або не знають, куди вони можуть звернутися по допомогу (за виключенням правоохоронних органів), або не схильні повною мірою використовувати ті можливості захисту та підтримки, які надають державні органи та служби. До цього можна додати, що випадки, коли дитина зазнає жорстокого поводження поза сім'єю, за виключенням найбільш кричущих, також, як правило, залишаються поза полем зору відповідних органів та служб.

1.4. Умови успішності взаємодії соціальних служб з дитиною, постраждалою від насильства

Важливою умовою успішності роботи відповідних служб є довіра дитини до фахівця, створення ним сприятливої психологічної атмосфери, але встановлення єдності з постраждалою дитиною є складним завданням. Зазвичай, дитина не звертається по допомогу самостійно, і це ставить її в залежне становище щодо дорослих людей, перш за все членів власної родини. Спільна робота з фахівцем може сприйматися дитиною як вступ до ще одного «таємного зв'язку», сприяти формуванню опору до цієї взаємодії та виникненню

¹⁴ За даними Департаменту сімейної та гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

страхів, оскільки життєвий досвід навчив дитину розглядати стосунки з дорослими крізь призму небезпеки або загрози. Крім того, протидія контакту з фахівцем може бути обумовлена відтворенням у пам'яті дитини негативних почуттів та переживань.

Вступ в контакт з дитиною дозволяє сфокусувати увагу всіх членів родини на особистості дитини; сформувані їх готовність до подальшої спільної роботи з корекції внутрішньосімейних стосунків та психологічної реабілітації постраждалої дитини (особливої значущості цей момент набуває в умовах, коли дитина зазнала сексуальних зловживань). Слід також зазначити, що намагання виявити повну картину передбачає зменшення рівня травматизації дитини та відновлення її психічного стану.

Отже, основним завданням взаємодії з дитиною є забезпечити їй відчуття психологічної безпеки не лише через систему юридичних гарантій, але й на рівні самовідчуття. Первинна бесіда з дитиною, побудована на м'якій, недирективній взаємодії, має допомогти фахівцю відповісти на наступні запитання:

1. Які негативні прояви наявні в поведінці дитини, і наскільки вони є небезпечними для неї та її оточення?
2. На якому рівні розвитку знаходиться дитина, та які її ресурси? Наскільки термінової реабілітації вона потребує, та наскільки глибоким має бути втручання?
3. Що в родині заважатиме заходам, спрямованим на допомогу дитині? Які можливості має сім'я для зниження рівня насильства щодо дитини?
4. Чи готові члени родини взяти участь в процесі психологічної реабілітації дитини та сімейних взаємин?
5. Яким чином можуть бути залучені заклади освіти (школа, дитячий садок), охорони здоров'я, органи та служби у справах неповнолітніх, кризові центри та служби психологічної підтримки, родичі дитини до участі в реабілітаційній роботі?

Слід зазначити, що діти можуть досить точно розповісти про події, що відбулись, вже в віці 2–3 років, а трирічні діти здатні давати адекватні свідчення в суді. Загалом діти будь-якого віку можуть розповідати про те, що вони знають, якщо задавати їм питання у зрозумілій для них формі. Отже, ці факти створюють підґрунтя для побудови бесіди з постраждалою дитиною:

1. Фахівець не «допитує» дитину;
2. Ставлячи запитання, слід враховувати, що для маленьких дітей дуже складно слідкувати за двома (або більше) думками та темами;
3. Діти та дорослі розмовляють «різними мовами», отже необхідно виробити форму діалогу у зрозумілій для дитини формі. Наприклад, маленькі діти не розуміють метафор та застосовують всі слова у їх прямому значенні. Загалом, діти не здатні давати «дорослі» пояснення щодо особистих переживань;
4. Слід пам'ятати, що суперечливість у відомостях, що їх надають діти є нормальною. Крім того, дитина далеко не завжди зізнається, що не розуміє поставлене запитання. Необхідно також враховувати, що вміння відтворювати тексти «напам'ять» не означає, що дитина розуміє, що саме вона відтворює.

Необхідно враховувати, що реакція дітей на запитання далеко не завжди є відповіддю. Це відбувається, коли відповідь не несе в собі потрібної інформації, або коли дитина розуміє питання інакше, ніж гадав дорослий.

Необхідно зазначити, що опитування родичів та сусідів має проводитися на тих же засадах, що й бесіда з дитиною, оскільки для них розмови про ситуацію насильства теж зазвичай є досить важкими. Це пов'язано з тим, що родичі часто не хочуть «виносити бруд з хати», бояться подальшої відповідальності, втрати якихось благ, огласки, а тому намагаються применшити серйозність того, що сталося.

Загальні правила, якими має керуватися фахівець при встановленні обставин інциденту(-тів) жорстокого поводження з дитиною:

- не піддаватися так званому «першому враженню»;
- детально дослідити ситуацію;
- дотримуватися дистанції по відношенню до винуватця подій та не вступати з ним (нею) у дискусію;
- не заперечувати факт наявності насильства (навіть, якщо Вам здається, що дитина перебільшує проблему або викликає у Вас недовіру чи відразу);
- не висловлювати підтримки чи згоди, якщо постраждала дитина стверджує, нібито вона сама винна в тому, що сталося;
- підкреслити, що ніхто не заслуговує на таке поводження, і що дитина вже зробила перший крок для зміни ситуації на краще;
- не применшувати серйозність інциденту, що стався;
- зберігати спокійний та безоцінювальний спосіб поведінки;
- співчувати постраждалій дитині, віддавати належне її почуттям;
- надати інформацію щодо органів та служб, де можна отримати юридичну та психологічну допомогу (зокрема, це можуть бути центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Центри медико-соціальної реабілітації, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, служби у справах дітей, «зелені кімнати» при РВВС, притулки, соціальні гуртожитки, громадські організації тощо).

Недотримання перелічених вище правил може серйозно зменшити можливості вирішення проблеми насильства щодо дитини та, навіть, зашкодити їй.

Отже, спеціальні органи соціального захисту дітей у визначених законом випадках мають проводити дослідження, спрямовані на визначення чинників, що негативно впливають на розвиток дитини, вивчити особливості її виховання; має також бути обстежено її соціальне оточення. Ці дослідження проводяться соціальними, медико-психологічними та соціально-психологічними службами, визначеними консультаційними центрами. Всі ці дані – висновки експертів-психологів, медиків, педагогів, соціальних педагогів, засновані на неюридичних спеціальних знаннях, – можуть стати основою для винесення рішень щодо характеру та рівня втручання держави в життя родини, а також підтвердженням активності соціальних служб та правоохоронних органів в напрямку захисту дитини від жорстокого поводження та визначення ресурсного потенціалу сім'ї.

Ще однією функцією органів та служб, діяльність яких спрямовано на захист прав дітей є здійснення соціально-реабілітаційних заходів, спрямова-

них на надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (в тому числі, які постраждали від насильства в сім'ї). Ця допомога надається шляхом раннього виявлення, обліку, соціального супроводу та надання соціальних послуг, спрямованих на захист прав людини та вирішення обставин, які призвели до сімейного неблагополуччя.¹⁵ Потерпілі, крім безпосереднього захисту від жорстокості, потребують консультацій психолога, інформаційно-правової підтримки, забезпечення тимчасовим житлом, допомоги соціального працівника. Всі ці функції належать не правоохоронцям.

Неповнолітні клієнти, найчастіше користуються послугами центрів, які можуть надати тимчасове житло, психологічні послуги або матеріальну допомогу (зокрема забезпечити одягом); активно звертаються до психологів. Нажаль, за майже повної відсутності інфраструктури кризових центрів можна говорити лише про існування системи паліативних заходів допомоги постраждалим, які не є достатньо ефективними в сучасних умовах.

Лише у половині випадків надані послуги, за оцінками дорослих клієнтів, позитивно впливають на стосунки в сім'ї, і лише кожен сьомий опитаний неповнолітній клієнт відзначив, що використовуватиме отриманні знання та навички у стосунках з оточенням.

Більшість фахівців і клієнтів відзначають: служби враховують побажання користувачів послуг у межах наявних організаційних та людських ресурсів (а забезпечення кадрами складає окрему проблему), намагаються здійснювати власні функції на належному рівні. В той же час слід наголосити на недостатній кваліфікації значної більшості працівників соціальних служб у питаннях, пов'язаних із веденням випадків жорстокого поведіння з дітьми. Крім того, фахівці відзначають також пасивне ставлення клієнтів до отримування послуг, невиконання ними наданих рекомендацій.

Все це створює негативне тло для ефективного попередження насильства щодо дітей, але подолати ці явища можна шляхом широкої просвітницької роботи з населенням та професійного навчання (підвищення кваліфікації) працівників відповідних державних служб.

Практика свідчить, що справжня профілактика жорстокого поведіння з дітьми можлива лише у поєднанні функцій покарання винуватців, соціальної підтримки родини та психологічної роботи з усіма сторонами насильницьких стосунків (постраждалими та агресорами). В Україні ж, на жаль, й досі переважає суб'єкт-об'єктний підхід до захисту дитинства, який часто не надає змоги врахувати найкращі інтереси конкретної дитини (наприклад, не завжди її вилучення з сім'ї та просте покарання осіб, що вчинили насильство, є достатнім з точки зору надання ефективної допомоги).

Важливою складовою змінення підходів до проблеми викорінення насильства в сім'ї має стати діяльність органів прокуратури, які сьогодні реалізують суто репресивні функції щодо «безвідповідальних» батьків та соціальних служб, не враховуючи об'єктивні обмеження повноцінної реалізації покладених на них функцій, тобто не є ланкою системи профілактики поширення жорстокого поведіння з дітьми.

¹⁵ Відповідно до Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1126 від 27.08.2004 р.).

Фактично, соціальні служби починають працювати не стільки для того, щоб допомогти конкретній дитині, скільки для того, щоб забезпечити відповідність своєї діяльності суто формальним критеріям. Через це інтереси дитини не враховуються повною мірою, і вона залишається у програвші.

Отже, нагальна необхідність створити комплексну модель профілактики жорстокого поводження з дітьми зумовлена передусім потребою в новій, більш ефективній системі реагування на насильство щодо дітей та його профілактики.

Головна мета всієї системи органів та служб, діяльність яких спрямована на попередження жорстокого поводження з дитиною, в тому числі в сім'ї – забезпечення найкращих інтересів дитини.

1.5. Насильство та жорстоке поводження щодо дитини: психологічний аспект

Існують різні класифікації форм насильства. О. Зиков пропонує систематизувати їх, виходячи з місця перебування дитини та технологічної обмеженості можливого реагування на це насильство з боку суспільства та держави. Основний чинник, який підвищує ризик виникнення насильства, – це закритість мікросоціального середовища, в якому знаходиться дитина. Саме за цим критерієм дослідник визначає **три основні соціальні зони**, де вона може бути піддана насильству:

- сім'я, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу – жорстоке поводження з дітьми з боку батьків, піклувальників та інших членів сім'ї;
- навчально-виховні заклади різного ступеня закритості – насильство в школах (найбільш відкрита зона), інтернатних закладах, військових ліцеях, елітарних школах із пансіоном, школах та училищах соціальної реабілітації, виховних закладах системи виконання покарань;
- насильство в неформальній освіті, зокрема із застосуванням справжніх або удаваних новітніх психолого-педагогічних технологій – гуртки, спортивні секції, організації типу скаутських, релігійні та псевдорелігійні угруповання тощо.

В усіх трьох випадках закритість означає як фізичні чинники, що обмежують рівень взаємодії дитини з навколишнім світом, так і психологічні особливості ситуації, що призводять, наприклад, до формування патологічного сектоподібного типу закритості дитячої та дитячо-педагогічної спільноти.

Така закритість може створюватися дорослим навмисно, для посилення контролю над вихованцями та їхніми діями, а може бути наслідком психічної травми дитини, в якій розвивається симптоматика посттравматичного стресового розладу¹⁶ або синдрому набутої безпо-

16 *Посттравматичний стресовий розлад* (ПТСР, в'єтнамський синдром) – психологічний стан, який виникає в особи внаслідок психотравматичних ситуацій, що виходять за межі звичайного людського досвіду та таких, що загрожують фізичній цілісності суб'єкта й інших осіб. Він відрізняється пролонгованим впливом, має латентний період та проявляється впродовж від 3–6 місяців до десяти років після перенесення одноразової чи повторюваної психологічної травми.

радності¹⁷. Зазначені явища можуть спостерігатися і в сім'ях, і закритих закладах інтернатного типу, і в загальноосвітніх школах (особливо в молодших класах), коли вихователі (або старші вихованці) навіюють атмосферу страху та залежності. Описані ситуації можуть стати причинами розвитку в дітей граничних психічних станів психопатоподібної та неврозоподібної симптоматики.

Загалом жорстоке поводження з дітьми визнається як навмисні дії (чи бездіяльність) батьків, вихователів, піклувальників та інших осіб, які наносять шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини. Конкретні прояви насильства щодо дітей в родині або в інтернатному закладі можуть бути різноманітними, але всі вони розділяються на такі основні типи:

- 1) **фізичне насильство** – будь-яке невідповідне нанесення дитині (особі до 18 років) тілесних ушкоджень батьками або особами, що здійснюють догляд та піклування;
- 2) **сексуальне насильство** – використання дитини іншою особою для отримання сексуального задоволення. Сексуальне зловживання дітьми охоплює дії від небажаного (проти волі об'єкта) генітального дотику до згвалтування, а також залучення дітей та підлітків до секс-індустрії (протитуції, у тому числі ритуальної, порнографії тощо).

Сексуальне насильство в сім'ї є найбільш прихованою, латентною формою насильства. Вважається, що контактному сексуальному насильству у віці до 14 років зазвичай піддаються $\approx 20\text{--}30\%$ дівчат і $\approx 10\%$ хлопців, причому лише 25% нападників – це зовсім сторонні для дитини особи. В 75% випадків гвалтівники знайомі дітям в тій чи іншій мірі: в 45% випадків агресором стає родич, у 30% випадків – більш далекий знайомий (наприклад, друг брата, коханець матері). Серед родичів найбільш частими фігурами, що здійснюють насильство, стають батько, вітчим, піклувальник. За даними О. Черепанової, переважна більша частина гвалтівників (в тому числі серед тих, що реалізують інцест) є психічно здоровими людьми без визначеної патології потягів. Крім того, відслідковується збільшення числа випадків інцесту в процесі дорослішання дівчини (хлопці, в середньому, зазнають сексуального насильства в більш ранньому віці, ніж дівчата);

- 3) **економічне насильство** – це навмисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу й іншого майна або засобів, на які потерпілий має передбачені законом права, що може при-

17 *Набута безпорадність (learned helplessness)* – особливість поведінки, що розвивається за систематичного негативного впливу, уникнути якого неможливо. Характеризується тим, що настає гальмування рухової активності, ослабляється мотивація, втрачається здатність до наукування, з'являються соматичні розлади (хвороби). Набута безпорадність має тенденцію до генералізації, тобто, виникнувши в одній сфері життєдіяльності, вона переноситься на інші та стає всеохопним способом поведінки. Явище набутої безпорадності проявляється через формування певних висловлювань, які раціоналізують власну поведінку постраждалих та поведінку кривдника. За поодиноких епізодів насильства жертви зазвичай висловлюють протест проти дій насильника. Але, оскільки кривдник на це не реагує, виникає відчуття безпорадності, марності спроб виходу з ситуації: «краще не провокувати». Особа пристосовується до патологічної ситуації, змінюється її ставлення до себе самої, знижується самооцінка, вона зневірюється у можливості вийти з ситуації чи змінити її шляхом активних дій. Почуття безпорадності має негативний і деструктивний вплив на здатність особистості до розв'язання проблем взагалі.

звести до його смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я. Його типовими різновидами, стосовними дітей у віці до 18 років, є:

- примушення батьками або піклувальниками дітей до жебрацтва;
- примушення до праці, незважаючи на об'єктивні обставини, що унеможливають працевлаштування (стан здоров'я, необхідність відвідання школи тощо);
- примушення до протиправних дій в економічній сфері;
- позбавлення та/або погроза позбавлення житла та грошового утримання;
- існування за рахунок дитини (наприклад, на пенсію за інвалідністю або витрачання державної грошової допомоги по пологах тощо).

Слід зазначити, що економічне насильство в родині є дуже небезпечним з точки зору криміналізації постраждалих від нього (перш за все підлітків) – не маючи змоги легально отримувати та витратити кошти, вони часто вдаються до жебрацтва, крадіжок, злочинства, азартних ігор тощо.

Дослідження фіксують наступну тенденцію: батьки вважають за природне повністю контролювати особисте життя своїх дітей через їх матеріальну та фінансову залежність. Саме це розширення сфери економічного контролю на всі сфери життєдіяльності «залежної» особи дозволяє психологам розглядати економічне насильство як форму насильства психологічного, такого, що принижує гідність людини, викликає в неї відчуття постійної непевності, тривожності, призводить до значної особистісної та психічної деструкції;

- 4) **психологічне насильство щодо дитини** – відсутність доброзичливої, здорової атмосфери, яка сприяє емоційному розвитку та росту самооцінки дитини. Воно вважається основою всіх видів насильства та зловживань щодо дітей. Може виявлятися в таких формах:
- *нехтування дитиною* – хронічна нездатність батьків або осіб, які здійснюють догляд, надати дитині належну підтримку, увагу, турботу, забезпечити основні потреби дитини в їжі, одязі, житлі, медичному обслуговуванні, освіті, захисті та догляді через ряд об'єктивних причин (бідність, психічне захворювання, недосвідченість), а також без них. До нехтування дитиною відноситься потурання заподіяння шкоди, включаючи приохочення до наркотиків та алкоголю, яке призводить до втрати дитиною самоконтролю та формування в неї стійкої залежності;
 - *психологічне жорстоке поводження* – хронічне приниження, образа та висміювання дитини, знуцання над нею. До різновидів психологічного насильства над дітьми, зокрема, належать:
 - поводження з дітьми як з рабами, слугами чи підлеглими;
 - поводження з дітьми як зі своєю власністю;
 - використання фізичних переваг дорослої людини (росту, розмірів та сили), постійне посилення на них як на аргумент в спорі;
 - жорстокість щодо інших істот та людей;
 - крики, стресогенна поведінка;
 - залякування та навіювання страху;
 - застосування погроз як аргументу при вихованні (серед найбільш травматичних слід назвати погрози суворого покарання Богом,

судом, «силами зла», обіцянка кинути або розлюбити дитину, покінчити життя самогубством, заподіяти фізичну шкоду дитині або собі, заподіяти шкоду іншим людям, тваринам, рослинам або пошкодити чи викинути значущі для дитини речі, віддати дитину до міліції, спецшколи, притулку, інших родичів та психіатричної лікарні, принизити дитину в очах важливих для неї людей);

- приниження та постійне присоромлення дитини безвідносно її дій, підкреслення її недоліків навіть за їх відсутності;
- звинувачення дитини у власних невдачах, безпідставні скарги на її поведінку, вчинки, використання її дійсних або міфічних вад та помилок для постійного тиску на дитину, її шантажування;
- використання дітей в якості довірених осіб та об'єкта шантажу в конфліктах між батьками;
- відмова повідомляти дитині про рішення, що стосуються відвідин та опікунства.

У результаті насильства дитині завдаються тяжкі травми, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід до власного життя. Така сім'я виховує для суспільства потенційного агресора чи жертву – людину, яка вважає за норму, що інших можна принижувати, а «за необхідності», й бити.

У низці причин, які призводять до формування жорстокого поводження з дитиною в родині, можна назвати психологічні особливості самих дітей, які провокують насильницькі дії з боку батьків. Це не означає, що дитина є «винною» в тому, як до неї ставляться – йдеться про те, що батьки, які не можуть прийняти певні особливості власних нащадків, «зривають» на них своє невдоволення. Отже до групи ризику потрапляють діти, які характеризуються наступними рисами:

- фізичні та психічні вади, природжені аномалії розвитку дитини, які не лише утруднюють виховання, а і вкрай обурюють та дратують батьків, схильних покладати на своїх дітей надмірні надії або вважати, що неповносправна дитина їх ганьбить;
- розумова відсталість або хронічні психічні захворювання (якщо в середньому поширення інтелектуальних вад серед дітей складає 2–3%, то в популяції дітей, що зазнали жорстокого ставлення, цей показник сягає 20–40%). Батьки вдаються до насильства, оскільки не мають інших навичок подолання утруднень, пов'язаних з вихованням «особливої» дитини, а також зганяють на ній своє розчарування, пов'язане з невиправданням власних надій щодо неї. Додатковим фактором стає нервово-психічне перевантаження, пов'язане з доглядом за дитиною з відставанням у розвитку або з психічними порушеннями;
- передчасне народження та, як наслідок, необхідність спеціальних заходів із підтримки життєдіяльності та нормального розвитку дитини протягом тривалого часу. Ця ситуація дратує батьків, схильних покладати на дітей великі надії, оскільки їм здається, що всі їх зусилля марні, адже дитина «ніколи не зможе стати видатною особистістю»;

- гіперактивність, імпульсивність, агресивність дитини, які призводять до зниження здатності підкорятися вимогам батьків. Гіперактивність також стає причиною неналежного поведіння з дитиною з боку працівників освітніх та медичних закладів;
- плаксивість або крикливість дитини, яка в низці випадків призводить до зниження материнської прив'язаності та підвищення її дратівливості через нервово-психічне навантаження;
- надмірна в'ялість та пасивність дитини, що «ображає» матір, яка вважає, що дитя «недостатньо її любить» або байдуже ставиться до неї. Для частини матерів це почуття є настільки нестерпним, що вони починають вимагати в дитини будь-яких проявів любові насильницьким шляхом або «карати» її за відсутність таких проявів. Пасивність та в'ялість дитини значною мірою дратує освітян, які також можуть удаватися до психологічного насильства з метою «підштовхнути», «підбадьорити» дитину.

Якими ж рисами характеризуються особи, схильні до жорстокого поведіння з дітьми? В переліку особистісних рис таких людей можна назвати: імпульсивність, психологічну негнучкість, хронічну агресивність, нарцисизм (самозакоханість та егоцентризм), інфантильність, низьку самооцінку.

Групу ризику також складають неповнолітні батьки та батьки віком до 21 року, що пояснюється неадекватним рівнем знань про дитину, відносно низьким рівнем освіти та, як правило, складною фінансовою ситуацією. Зарубіжні дослідження свідчать, що до 60% батьків дітей, які зазнали жорстоке поведіння, мають психічні розлади різного характеру (депресії, тяжкі тривожні розлади, алкоголізм, гострі маячні реакції), а також стикалися в дитячому віці з відсутністю батьківської любові й нехтуванням емоційними, пізнавальними, руховими та іншими потребами. 15% батьків, хоча й не страждають наочними психічними розладами, все ж потребують психологічної допомоги.

Існують такі закономірності насильницьких стосунків в родині. По-перше, жінки, що потерпають від насильства в подружніх стосунках, часто схильні до несвідомого «відіграння образ» на власних дітях, яке проявляється у зневажанні потребами неповнолітніх членів родини (в тому числі життєвими). По-друге, більшість чоловіків, схильних до насильства пов'язують його з необхідністю «показати жінці чи дитині її місце», закріпити їх підлеглий стан. Вони пишаються тим, що здатні нав'ювати членам родини страх («Бояться – значить поважають»), і впевнені в тому, що так і має бути.

Велику роль у розповсюдженні жорстокості до дітей відіграє необізнаність батьків або піклувальників щодо того, які заходи впливу неприпустимі по відношенню до дитини. Є досить багато дорослих, які не розуміють, що не кожне покарання йде на користь. Не менш значущим фактором є і низький рівень правової культури населення, недостатня обізнаність у нормах, стосовних охорони прав дитини та покарання осіб, які їх порушують.

1.6. Ознаки та наслідки жорстокого поведіння з дітьми: психологічний аналіз

Наслідком жорстокого поведіння та зловживання дітьми є не лише формування девіантних та делінквентних форм поведінки. Діти, постраждалі від жорстокості та зневаги, мають цілий перелік специфічних психологічних рис, головною особливістю яких є *амбівалентність* («і люблю, і ненавиджу») як реакція на суперечливі вимоги батьків. У майбутньому призводить до сплутаності почуттів до коханих людей та втягнення у залежні стосунки.

Підлітки, які зазнали зловживань, не визнають батьків в якості значущих дорослих, вони *поєднують імпульсивність та довготерпіння, підозрілість з ірраціональною вірою в можливість покращання ситуації*. Вони відзначаються *низькою самооцінкою, є емоційно залежними, відчують самотність, ізоляваність, страх перед майбутнім, впевненість у відсутності перспектив, провину за інциденти насильства*. В таких дітей не розвинуто уявлення про потреби власного «Я», спостерігається *сплутаність ідентичності, нечіткість самовизначення, конформність, схильність до прийняття ролей, які нав'язує оточення (або, навпаки, крайній негативизм)*.

Діти, що живуть в умовах жорстокого поведіння, демонструють *схильність до депресій, високий рівень підданія стресу, явні депресивні та/або істеричні симптоми; симптоми деперсоналізації та реактивних розладів*. Вони часто пропускають шкільні заняття через нездужання психосоматичного характеру. Такі діти та підлітки відзначаються *високим рівнем ризику алкохолізації та наркотизації, пределінквентною та делінквентною поведінкою, зухвалою сексуальною поведінкою, дромоманією (патологічною схильністю до мандрів)*.

Найбільш типовими наслідками знаходження в ситуації насильства стають наступні поведінкові прояви в дітей (і саме на них найчастіше скаржаться вчителі та батьки): *бійки, конфлікти з оточенням, низька шкільна успішність, надмірна замкненість*. До емоційних проблем таких дітей можна віднести *підвищену агресивність, переважно знижений настрій, високу тривожність та наявність страхів, нестійкість почуттєвої сфери, легке коливання емоцій та їх надмірна сила, часто неадекватна ситуації (лють або істеричні ридання у відповідь на незначні зовнішні подразники)*.

Частими наслідками насильства в сім'ї стають *психоневрологічні розлади* в дітей: *безсоння, енурези та енкопрези (недержання калу), нервові тики тощо, а також соматичні захворювання як відповідь на стрес* (це перш за все серцево-судинні розлади, порушення травлення, астма, алергії та шкірні захворювання). Ознаками скоєного над дитиною насильства та неналежного догляду можуть бути також *недостатня вага; затримки у розвитку, анемія, слабкий імунітет; тики, ссання пальців, розгойдування; недотримання правил особистою гігієни; одяг, що не відповідає погодним умовам та віку дитини; часті звернення до медичних закладів, зростаюча кількість ушкоджень; відсутність необхідного лікування; невідповідність отриманих ушкоджень поясненням, що їх дає дитина або її батьки чи піклувальники*.

Оселя, де є насильство, не прогнозована для дитини, яка не знає, що її очікує. Дім (або заклад) лякає, адже дитина не може точно визначити, ані коли відбудеться наступний спалах жорстокості, ані наскільки сильним він буде.

У результаті відчуття вразливості, безпорадності та неможливості контролювати ситуацію призводять до *виникнення байдужості до зовнішнього впливу, впертості та незговірливості, а також до агресивних вчинків.*

Крім цих проявів, досвід повторюваного зловживання (в тому числі сексуального) та неналежного поводження в сімейних стосунках частіше за все супроводжується ще цілою низкою симптомів, серед яких можна визначити:

- порушення статевої ідентифікації: виникнення відхилень в уявленнях щодо образу свого тіла, страх перед зрілою сексуальністю та гетеросексуальними контактами, що веде до формування збочень, в першу чергу педофільії (останнє найбільш характерно для хлопців – жертв сексуального зловживання та насильства);
- депресивні розлади та суїцидальні наміри, *істотне зниження інтересу до того, що раніш займало дитину.* Чим молодша дитина, тим рідше виникають суїцидальні тенденції: доки в дитини не сформовані уявлення про життя і смерть, спроби самогубства майже не виникають. В дітей, молодших 6–8 років, суїцидальні тенденції виявляються вкрай рідко, на відміну від підлітків;
- почуття провини та відповідальності за те, що сталося;
- низька самооцінка. Діти відчують безпорадність, власну провину, зневіреність у своїх силах та, як правило, погано ставляться до себе;
- аутодеструктивна поведінка (поведінка, спрямована на руйнування власної особистості: алкоголізація, наркотизація, схильність до небезпечних пригод тощо). Займаючись самокатуванням, заподіюючи собі шкоду дитина нібито допомагає собі повернутися до реального життя, тому що у своїх думках та почуттях вона постійно перебуває в пережитій травмуючій ситуації. Загалом переносити фізичний біль легше, ніж відчувати душевні страждання;
- зневіра у можливостях отримати допомогу, порушення довіри до людей. В дитини постійно присутнє відчуття небезпеки. Вона боїться дорослих, причому не тільки чоловіків, але й жінок; їх лякають нові життєві ситуації та зміни;
- почуття відторгнення, відстороненості, самотності. Особливо болісні ці почуття для підлітків, яким у силу їх віку необхідно відчувати належність до будь-якої групи;
- розвиток фобій (страхів) та нав'язливих станів. Деякі діти не в змозі знаходитися одні в кімнаті, бояться темряви, дорослих людей, навіть тих, кого знають, бояться йти по вулиці тощо. Крім того, може розвиватись *підвищена збудливість або надмірна пильність*: діти стають гіперактивними, вони не можуть усидіти на місці, постійно виявляють занепокоєння. Може виникати й нав'язлива пильність, коли дитина постійно перевіряє, чи знаходяться її речі на місці, чи замкнено квартиру, чи немає поруч сторонніх осіб та ін. Дитину переслідують *нав'язливі спогади, образи, думки.* Вони можуть виникати спонтанно, у будь-яку годину дня і ночі: наприклад, під час шкільних занять перед очима може виникнути картина насильства, і дитина знову опиняється в полоні негативних переживань і страхів. Цей стан може бути настільки сильним, що дитина на певний час цілком утрачає відчуття реальності і не може

адекватно реагувати на зовнішні збудники, відповідати на питання та зауваження вчителів чи однокласників. У маленьких дітей нав'язливі спогади можна спостерігати в ігровій діяльності, коли вони знову і знову повертаються до програних ситуацій, подій, сюжетів. В таких повторюваних іграх малюки виглядають байдужими, не посміхаються, і очевидно не отримують задоволення від гри;

- посттравматичний стресовий синдром (ПТСС):
 - 1) *експресивний*: дитина виявляє сильні неконтрольовані емоції, може плакати, кричати, ридати або сміятися, тремтіти, розгойдуватися;
 - 2) *контролюючий*: дитина намагається стримувати себе, і зовні її поведінка не відрізняється від звичайного, або навіть виглядає надто спокійною;
 - 3) *шоковий*: дитина здається приголомшеною, пригніченою, важко зрозуміти, що з нею відбулося.

Зазначені типи поведінкових реакцій можуть перемінювати один одного:

- амнезія – дитина нібито «вимикає» свою пам'ять на минулі події;
- дисоціація, яка є екстремальною формою адаптації. Дитина нібито «вимикається», відокремлює себе від тіла і занурюється у себе, досягаючи відчуття емоційної байдужості до світу. Такий стан може знаходити на дитину раптово, навіть під час гри, якщо хтось його скривдив або щось нагадало йому травмуючу подію;
- стокгольмський синдром – формування незворотної потреби жертви бути в зв'язку з насильником з метою отримання любові та уваги внаслідок психологічного травмування в процесі віктимізації;
- низький рівень шкільної успішності та інтелектуального розвитку;
- алкоголізація та наркотизація;
- девіантна та деліквентна поведінка, в тому числі надмірна агресивність. В дітей виникають різкі спалахи роздратування, вони не контролюють себе, б'ються, жорстко поводяться з тваринами, виявляють сильний гнів або лють, безглуздо трощать різні предмети (наприклад, ламають ляльки, виривають у них очі, руки, ноги). Хлопчики частіше виявляють агресивні спалахи щодо інших, дівчата зазвичай спрямовують агресію проти себе;
- схильність до гомосексуальних стосунків (більше 70% педофілів пережили в дитинстві сексуальну агресію з боку дорослого чоловіка);
- регрес у поведінці. Дитина втрачає здатність або не бажає робити те, що вона раніше засвоїла або звикла робити. Виникають поведінкові реакції, типові для більш раннього віку (в молодшого школяра розвивається енурез або втрачається зв'язність мовлення, підліток починає грати в ляльки або інші «дитячі» іграшки);
- неконтрольована сексуальність або відраза до сексу;
- інтенсивні негативні почуття при зіткненні з чимось, що символізує травму: це, наприклад, може бути зустріч з людиною, зовні схожою на гвалтівника, навколишнє оточення, звуки або запахи, зв'язані з подією, що травмує, можуть знову його візуалізувати, що приводить до важкого, стійкого дістресу;

- а) *повторювані кошмарні сни про подію;*
- б) *почуття, начебто те, що відбувалося під час травмуючи подій, відбувається знову в сьогодні;*
- в) *фізіологічна реактивність:* почервоніння шкіри, підвищене серцебиття, задишка, раптова блювота та інші фізіологічні реакції на ситуації, що актуалізують психотравму;
- г) *прагнення уникати усього, що зв'язано з травмою.* Дитина не бажає думати, почувати, розповідати про те, що трапилося, боїться бувати в тих місцях, що були зв'язані з травмою;
- *незадоволення життям.* Виникає впевненість у неможливості відчувати задоволення від життя, притуплення емоцій, нездатність любити або ненавидіти. В підлітка складається думка, що нічого гарного на нього більше в житті не чекає; усе найкраще залишилося в ранньому дитинстві.

Діти з родин, де практикується насильство, переживають надвисоке *почуття страху*, який може виявлятися по-різному: *від занурення в себе і пасивності до насильницького поводження*. Дуже часто переведення дитини до безпечної атмосфери сприяє прояву в неї страхів з минулого та – як наслідок – неадекватних поведінкових актів (істерик, агресивності, спроб заховатися чи втекти тощо).

Аналогічні або сильніші симптоми спостерігаються в підлітків, яких експлуатують в сфері надання сексуальних послуг (проституції та порнографії). Вони мають дуже низьку самооцінку, відчувають нестачу впевненості в собі, схильні до самозвинувачень, втрачають віру в майбутнє.

Узагальнені ознаки того, що дитина страждає від жорстокого поводження, можна переглянути у таблицях, поданих у Додатку А до цього посібника.

Часто діти поза власним бажанням опиняються втягнутими в конфлікт батьків, бажаючи зупинити насильство і конфлікти, які постійно спостерігають. Вони відчувають відповідальність за проблеми своїх батьків, їм приходять думки про те, що саме вони – діти – є причиною розладу. У результаті дитина так глибоко втягується у конфлікт, що їй *важко відокремити свою індивідуальність від особистості власних батьків*.

Часто діти намагаються захистити своїх матерів від побиття або знущань. Дитина відчуває гнів до батька, за те, що той заподіює біль матері, а також обурення за матір, що вона не в змозі протистояти та підкорюється насильству. Як наслідок *руйнується опанування власної статевої ролі та виникають викривлення статеворольової ідентичності*. В низці випадків така ситуація розв'язується тим, що дитина (підліток) вбиває кривдника або наносить йому тяжкі тілесні ушкодження.

Багато матерів не хочуть травмувати своїх дітей та намагаються приховати від них факти насильства щодо себе. Діти, не маючи чіткої картини того, що відбувається, бачать засмучення матері, але не розуміють його причину. Без повної інформації щодо ситуації діти (як і дорослі в аналогічних випадках) не можуть адекватно реагувати та будувати свою поведінку. Це призводить до *розвитку порушень в комунікативній сфері* (в тому числі заважає будувати зрілі стосунки з протилежною статтю).

Часто матері вважають, що не повинні налаштовувати дітей проти своїх чоловіків, намагаються знайти їм виправдання. Дитина бачить матір у синцях,

зі слідами побоїв, але чує: «Усе гарно, дитинка, насправді татусь нас любить» і робить висновок, що *любов обов'язково пов'язана з фізичним болем та покараннями*. Дитина, мати якої постійно виправдує свого чоловіка за заподіяне насильство, часто починає відчувати тривогу, якщо її не б'ють – адже це означає відсутність любові. Отже, *жорстоке поводження сприймається як справедливе, а дитина набуває риси віктимності*.

У батьків, яким доводиться віддавати силу на розв'язання власних конфліктів, як правило залишається замало часу на виховання та турботу щодо своїх дітей. Як наслідок, в дітей може виникати *почуття занедбаності і неоптимальності*, а також думки, що вони не потрібні нікому, не є важливими людьми, які заслуговують на увагу та турботу. З цією впевненістю вони і йдуть далі по життю.

У більшості родин, де спостерігається насильство, його наявність не обговорюється відкрито. Крім того, батьки зазвичай наполягають на тому, що не слід обговорювати сімейну ситуацію з вчителями, шкільними психологами або друзями. Як наслідок, діти починають почувати себе *ізольованими від пересувальників*; деякі навіть думають, що з ними щось не так через те, що їх життя в родині відрізняється від життя їхніх однолітків.

Підлітки з сімей з насильством розглядають насильницьку поведінку як найбільш адекватну модель свого можливого поводження (зокрема, особи із родин з адекватними батьківсько-подружніми стосунками залучаються до «насильницьких» шлюбів з частотою 1:400, в той час як для дітей з сімей, де насильство практикується постійно, цей показник складає 1:2). Вони набувають досвід того, що насильством можна здобути бажане, що злість та гнів – це одне й те ж саме, що проявляти щирі почуття небезпечно. Спостерігаючи за насильством в родині, діти можуть дійти висновку, що насильство – це єдиний дієвий спосіб, яким вирішують свої конфлікти й проблеми дорослі. Не маючи перед очима прикладів конструктивного діалогу, обговорення нагальних проблем та висловлення власних почуттів, вони не отримують змоги навчитись формулювати свої емоції та виражати їх у вербальній формі.

Дитина, яка живе в хворобливій, травматичній реальності знаходить полегшення в ненормальному фантазійному житті, яке часто реалізується у вигляді фізичного чи сексуального насильства щодо інших осіб. В будь-якому випадку, така дитина не здатна до адекватної оцінки того, які дії є насильницьким, через глибоке порушення процесу соціалізації внаслідок ушкодженого сімейного функціонування.

Жорстоке поводження викривлює уявлення дітей щодо припустимості проявів насильства й агресії, призводить до формування впевненості у виправданості застосування насильства. Людина, що зростала в обстановці, в якій затверджується насильство, схильна до вирішення конфліктів з іншими дітьми, дорослими або власних внутрішніх конфліктів насильницьким шляхом. Отже, насильство породжує насильство.

1.7. Міфи і факти про насильство в родині¹⁸

1. **Жінки, що піддаються насильству в родині – мазохістки. Їм приємно, коли їх б'ють.** В основному вважається, що б'ють жінок, що «хочуть і заслуговують бути побитими», тому вони не ідуть і терплять таке ставлення. Цей міф стверджує, що жінка отримує сексуальне задоволення від того, що її б'є чоловік, якого вона любить.
2. **Жінки провокують насильство і заслуговують його.** Це широко розповсюджене переконання свідчить про те, що проблема побиття жінок – соціальна. Вона корениться в гендерних стереотипах, що з дитинства прищеплюються людям. Жодне істота не заслуговує побоїв, однак у реальності кривдник завжди знайде виправдання своїм діям, незалежно від того, як поводитися жертва.
3. **Жінки, яких піддають насильству, завжди можуть піти від кривдника.** У суспільстві, де жінкам запропоновано з культурної точки зору вірити в те, що любов і шлюб є для них самореалізацією, часто вважається, що вони мають право і волю піти з будинку, коли насильство стає дуже серйозним. Насправді є дуже багато перешкод для жінок на цьому шляху.
4. **Людина, що одного разу зазнала насильства назавжди стає жертвою.** Пройшовши консультування у фахівців, жінка може повернутися до «нормального» життя, якщо цикл насильства розірваний, і жінка не перебуває в ситуації насильства і небезпеки.
5. **Один раз ударивши, людина не може зупинитися.** Якщо правильна теорія психологічно набутого насильницького поведіння, то кривдників можна навчити навичок неагресивного поведіння.
6. **Чоловіки-кривдники поведуться агресивно і грубо у відносинах з усіма.** Більшість з них здатні контролювати свою поведінку і розуміють, де і стосовно кого можна виявляти агресивні емоції.
7. **Ті, хто б'ють, не є люблячими чоловіками чи партнерами.** Вони використовують любов для того, щоб удержати жінку в рамках насильницьких відносин.
8. **Кривдники, що застосовують насильство, – психічно нездорові.** Ці чоловіки часто ведуть «нормальний» спосіб життя, за винятком тих моментів, коли вони дозволяють собі спалахи агресивного поведіння. Соціальний статус таких чоловіків може бути досить високим, вони можуть обіймати керівні посади, вести активне соціальне життя, бути успішними в бізнесі.
9. **Чоловіки, що вдаються до насильства, є невдахами і не можуть справитися зі стресом і проблемами в житті.** Стан стресу рано чи пізно випробують усі люди, але не усі піддають насильству інших людей.
10. **Чоловіки, що б'ють дружин, б'ють також і дітей.** Це трапляється приблизно в третині родин.
11. **Чоловік припинить насильство, «коли ми одружимося».** Жінки думають, що ці чоловіки припинять контролювати їх, якщо вони

¹⁸ Підготовано за матеріалами збірки «Практичні методи надання допомоги жертвам насильства» (за програмою правових ініціатив для країн Центральної і Східної Європи Американської асоціації юристів).

одружаться. Передбачається, що домігшись свого, він повинен заспокоїтися і повірити, що вона його любить, тому що шлюб є найвищим доказом любові. Однак проблема в тому, що влади не буває багато, і цикл насильства продовжується.

12. **Дітям потрібний їхній батько, навіть якщо він агресивний – «залишаюся тільки через дітей».** Без сумніву, в ідеалі діти мають потребу в матері і батьку. Однак діти, що живуть в умовах насильства в родині, самі можуть просити матір утекти від батька, щоб врятуватися від насильства.
13. **Домашні сварки, рукоприкладства і бійки характерні для неосвічених і бідних людей. У родинях з більш високим рівнем достатку такі події трапляються рідше.** Насильство в родині не обмежується визначеними шарами і групами населення. Це відбувається у всіх соціальних групах незалежно від рівня доходів.
14. **Сварки між чоловіками і дружинами були завжди. «Милі тільки потішаються».** Це природно і не може мати серйозних наслідків. Сварки і конфлікти дійсно можуть бути у багатьох відносинах. Відмітною рисою насильства є серйозність, циклічність, інтенсивність і наслідки.
15. **Ляпас ніколи не ранив серйозно.** Насильство відрізняється циклічністю і поступовим посиленням актів насильства. Це може починатися просто з критики, переходячи до принижень, ізоляції, потім ляпас, удар, регулярні побиття, а іноді смертельний результат.
16. **Причиною насильства є алкоголь. Вживання алкоголю знижує здатність контролювати поведінку, але серед кривдників багато чоловіків, що не вживають тютюну чи алкоголь.** Деякі, пройшовши лікування від алкоголізму, продовжували бути агресивними і жорстокими стосовно близького. Алкоголізм чи вживання алкогольних напоїв не може служити виправданням насильства.
17. **Насильство в сім'ї – нове явище, породжене сучасними економічними і суспільними змінами, що прискорюються, темпом життя і новими стресами.** Звичай бити дружину так само старий, як і сам шлюб. У найдавніші часи, свідчення про які дійшли до нас, закон відкрито заохочував і санкціонував звичай бити дружину.
18. **Зараз домашнє насильство – явище рідке. Воно залишилося в минулому, коли часи були більш жорстокими, і жінок вважали власністю чоловіків.** Насильство в родині – явище дуже розповсюджене в наш час. У багатьох країнах фахівці з юриспруденції й адвокати, що спеціалізуються на захисті прав жінок, вважають, що домашнє насильство займає одне з перших місць серед тих видів злочинності, відомості про які рідко доходять до правоохоронних органів.

Ці й інші міфи щодо проблеми насильства в родині лягають додатковим тягарем на плечі жінок, яких піддають насильству. Усе це – бар'єри на шляху до нормального життя.

РОЗДІЛ II.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ (ТРЕНІНГОВИЙ МОДУЛЬ)

«РОЛЬ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ У ПОПЕРЕДЖЕННІ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ: АЛГОРИТМ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРИПИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ»

Вступ

Тривалий час проблема насильства в сім'ї, у тому числі насильницьких методів виховання дітей, вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання у сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалася порушенням таємниці приватного життя та категорично не припускалося. Таке становище потягло свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на область латентних правопорушень, які залишалися поза увагою правоохоронних органів та інших компетентних органів державної влади. Проте до початку 90-х років минулого сторіччя уряди більшості країн світу визнали домашнє насильство серйозною соціальною проблемою і почали шукати шляхи її розв'язання. Ці пошуки знайшли відбиток у цілому ряді міжнародних документів ООН, Ради Європи та інших міжнародних організацій, що передбачають міжнародні механізми боротьби з насильством щодо жінок та дітей.

Відображаючи прогресивні світові тенденції, Україна впроваджує гендерний підхід до розв'язання проблеми запобігання насильству в сім'ї на законодавчому рівні та створює юридичні механізми захисту від сімейного насильства не тільки для жінок, а й для всіх осіб, що страждають від насильницьких дій з боку інших членів сім'ї. Саме такій підхід втілений у схваленому 15 листопада 2001 р. Верховною Радою України Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», прийняття якого стало важливим кроком нашої держави на шляху подолання цього негативного суспільного явища.

Згідно з цим законом відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, а саме служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей, входять до системи органів попередження насильства в сім'ї та виступають єдиними органами, які наділені повноваженнями вживати спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, передбачених Розділом III Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». Серед усіх органів та установ, що включені до механізму протидії насильству в сім'ї та насильству по відношенню до дітей, лише органи внутрішніх справ володіють достатньою компетенцією для оперативного реагування на факти вчинюваного насильства та його припинення, затримання правопорушників, а також розслідування справ щодо вчинення насильницьких дій з подальшим направленням їх на розгляд у судову інстанцію.

Саме тому як на світовому, так і на державному рівні в Україні одним з магістральних заходів протидії насильству в сім'ї та насильству проти дітей визнається розробка на запровадження системи тренінгів та семінарів з цієї

проблематики для працівників правоохоронних органів, які беруть участь у попередженні насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми, запобіганню інших можливих форм гендерного насильства та жорстокого поводження з дітьми з урахуванням специфіки їхніх повноважень та характеру компетенції. Успішність державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї й жорстокого поводження з дітьми та подолання його наслідків прямо залежить від обізнаності, компетентності та сумлінного виконання своїх обов'язків у цій сфері представниками правоохоронних органів, передусім службою дільничних інспекторів міліції.

Цільова аудиторія тренінгового модуля: представники служби дільничних інспекторів міліції: дільничні інспектори міліції, старші дільничні інспектори міліції.

Мета тренінгового модуля: сприяти вдосконаленню практики діяльності правоохоронців – представників служби дільничних інспекторів міліції у сфері попередження і реагування на випадки насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Завдання тренінгового модуля:

- визначити особливості попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми як складника міжнародного механізму захисту прав людини;
- критично розглянути законодавство України з попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, уточнити поняття та види насильства сім'ї, його суб'єктів за законодавством України, визначити шляхи подолання правозастосовчими органами законодавчих колізій та прогалін;
- визначити перелік спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї за законодавством України, обговорити практику їхньої реалізації та шляхи її вдосконалення;
- визначити особливості різних видів юридичної відповідальності за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною;
- визначити функції та повноваження державних органів, установ, служб і організацій щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, відтворити їхню систему за законодавством України;
- опрацювати алгоритми дій дільничних інспекторів міліції щодо розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або жорстокого поводження з дітьми чи реальну загрозу такого насильства;
- обговорити методи й форми профілактичної роботи у сфері попередження насильства і жорстокого поводження з дітьми, які використовують учасники;
- створити умови для обміну досвідом учасників.
- надати учасникам методичні розробки щодо впровадження різних методів профілактики та припинення сімейного насильства, а також жорстокого поводження з дітьми.

Що повинні знати та вміти фахівці після проходження тренінгового курсу:

По закінченні тренінгового модуля учасники **знатимуть**:

- основні міжнародно-правові акти у сфері протидії насильству щодо жінок, дітей та насильству в сім'ї, можливі форми їхнього використання органами внутрішніх справ, а також роль правоохоронних органів у виконанні Україною міжнародних зобов'язань за міжнародними договорами з прав людини;
- основний зміст усіх ключових нормативно-правових актів (законів і підзаконних актів) у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, шляхи подолання органами внутрішніх справ законодавчих колізій та прогалини у цій сфері;
- перелік передбачених законодавством України спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, а також обсяг повноважень співробітників органів внутрішніх справ у сфері протидії жорстокому поводженню з дітьми, особливості практики їхньої реалізації та рекомендовані шляхи її вдосконалення;
- особливості всіх видів юридичної відповідальності за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною, а також форми залучення співробітників органів внутрішніх справ до процедури притягнення винних осіб до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності за вказані діяння, а також вжиття заходів попереджувального впливу;
- систему державних органів, установ, служб і організацій щодо попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми, їхні функції та повноваження, особливості їх взаємодії за законодавством України;

По закінченні тренінгового модуля учасники **вмітимуть**:

- використовувати міжнародно-правові акти у сфері протидії насильству щодо жінок, дітей та насильству в сім'ї у своїй повсякденній практиці;
- застосувати в щоденній практиці закони та підзаконні акти у сфері попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми з урахуванням міжнародних стандартів прав людини;
- забезпечувати одноманітність правозастосовної практики органів внутрішніх справ у випадках суперечливого законодавчого регулювання проблем протидії сімейному насильству та насильству над дітьми;
- на основі законодавства України та рекомендацій експертів скласти узгоджений алгоритм дій дільничних інспекторів міліції щодо розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або жорстоке поводження з дітьми чи їхню реальну загрозу у взаємодії з іншими органами та установами, що наділені повноваженнями у цій сфері;
- обирати оптимальні форми та методи профілактичної роботи відповідно до конкретної ситуації.

Регламент роботи:

9.00–11.00 – сесія
11.00–11.30 – кава-брейк
11.30–13.00 – сесія
13.00–14.00 – обід
14.00–16.00 – сесія
16.00–16.30 – кава-брейк
16.30–18.00 – сесія

Програма

№	Зміст	Форма роботи	Час
ДЕНЬ І.			
Сесія 1. Вступ – 2 години			
1.	Привітання. Презентація цілей та завдань тренінгу. Презентація проекту чи державної програми, в межах яких проходить тренінг.	Інформаційне повідомлення	15 хв.
2.	Знайомство з учасниками	Індивідуальні презентації	30 хв.
3.	Визначення очікувань та побоювань учасників	Робота в групах Презентація результатів	40 хв.
4.	Обговорення програми	Інформаційне повідомлення, дискусія	20 хв.
5.	Визначення правил роботи	Мозковий штурм, обговорення	15 хв.
Сесія 2. Насильство проти жінок та дітей як форма порушення прав людини – 1,5 годин			
6.	Насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дітьми в контексті міжнародного механізму захисту прав людини	Інформаційне повідомлення	35 хв.
7.	Формулювання міжнародно-правових понять насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства	Обговорення в малих групах Презентація результатів	40 хв.
8.	Основні права людини, порушені в результаті вчинення насильства по відношенню до жінок та дітей	Мозковий штурм	15 хв.
Сесія 3. Міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми – 2 години			
9.	Вправа «Права людини в діяльності міліції»	Інтерактивна вправа з використанням методу «займи позицію»	40 хв.
10.	Аналіз міжнародних стандартів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми	Робота з міжнародними документами в малих групах Презентація результатів	80 хв.
Сесія 4. Державна політика України щодо попередження сімейного насильства та насильства проти дітей: подолання усталених стереотипів – 1,5 години			
11.	Основні напрями державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми	Інформаційне повідомлення	30 хв.
12.	Вправа «Міфи та факти про насильство в сім'ї та насильство щодо дітей»	Структурована дискусія за методом «займи позицію»	60 хв.

ДЕНЬ 2			
Сесія 5. Поняття насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, їхні форми та суб'єкти вчинення за законодавством України – 2 години			
13.	Актуалізація інформації минулого дня тренінгу	Метод «Мікрофон»	15 хв.
14.	Законодавство України з попередження насильства в сім'ї: критичний огляд	Інформаційне повідомлення Обговорення	30 хв.
15.	Вправа «Древо насильства»	Робота в малих групах Презентація результатів	75 хв.
Сесія 6. Спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дитини – 1,5 години			
16.	Спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї за законодавством України. Захисний припис та корекційні програми	Повідомлення тренера	30 хв.
17.	Особливості практики реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї відповідними підрозділами органів внутрішніх справ України	Структурована дискусія з урахуванням власного досвіду учасників	40 хв.
18.	Заходи, що вживають органи внутрішніх справ у сфері профілактики та припинення жорстокого поводження з дітьми	Мозковий штурм Коментарі тренера	20 хв.
Сесія 7. Юридична відповідальність за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною – 2 години			
19.	Особливості різних видів юридичної відповідальності за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною	Інформаційне повідомлення	40 хв.
20.	Порушення норм Конституції України та окремих галузей права внаслідок вчинення насильства в сім'ї та насильства щодо дітей	Аналіз нормативно-правових актів у малих групах Презентація результатів Обговорення	80 хв.
Сесія 8. Вдосконалення законодавства України у сфері попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми – 1,5 години			
21.	Вправа «Модельний закон про попередження домашнього насильства та насильства проти дитини»	Робота в малих групах Презентація результатів	60 хв.
22.	Шляхи вдосконалення законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї та насильству стосовно дитини	Інформаційне повідомлення Обговорення	30 хв.
ДЕНЬ 3			
Сесія 9. Система органів та установ, уповноважених здійснювати заходи щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми – 2 години			
23.	Актуалізація інформації минулого дня тренінгу	Метод «Мікрофон»	15 хв.
24.	Органи та установи, які діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми	Мозковий штурм Обговорення	30 хв.
25.	Функції та повноваження державних органів, установ, служб і організацій щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми	Робота з нормативно-правовими актами в малих групах Презентація результатів	75 хв.
Сесія 10. Механізм взаємодії органів та установ у сфері протидії насильству стосовно дітей та насильству в сім'ї – 5 годин			
26.	Розгляд заяв та повідомлень щодо вчинення насильства в сім'ї або насильства по відношенню до дитини: власний досвід взаємодії	Індивідуальні презентації учасників Дискусія	100 хв.

27.	Моделювання алгоритму дій міліції щодо попередження насильства в сім'ї у взаємодії з іншими державними органами, установами і організаціями.	<i>Робота в малих групах Презентація результатів</i>	80 хв.
28.	Розгляд дільничними інспекторами міліції заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, насильства щодо дитини або реальну їхню загрозу: узи співпраці	<i>Метод «Case study» Робота в малих групах з конкретними ситуаціями Презентація результатів</i>	90 хв.
29.	Підведення підсумків роботи тренінгу	<i>Обговорення</i>	30 хв.

ДЕНЬ I.

Сесія 1. Вступ

Мета: налаштувати групу на ефективну роботу в рамках теми тренінгу, встановити зворотний зв'язок між командою тренерів та групою, виявити специфіку і очікування групи, пояснити цілі та завдання тренінгу.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- назвати тему, мету і завдання тренінгу;
- назвати імена тренерів і більшості членів групи;
- розв'язувати робочі конфліктні ситуації за допомогою правил роботи;
- скорегувати свої очікування відповідно до програми.

Час виконання: 2 години.

Необхідні матеріали: програма тренінгу за кількістю учасників, ватмани з виписаними назвою, метою та завданнями тренінгу, бейджи за кількістю учасників і тренерів, маркери, скотч, чисті листи ватману.

Цілі та завдання тренінгу

Мета вправи: ознайомити учасників з метою та завданнями тренінгу, налаштувати на ефективну роботу в межах теми тренінгу.

Час проведення: 15 хв.

Необхідні матеріали: ватмани з виписаними назвою, метою та завданнями тренінгу.

Хід вправи

Тренер озвучує мету та завдання тренінгу, представляє тренерів, які працюватимуть під час тренінгу, знайомить учасників з основними положеннями проекту, в межах якого він реалізується, або основними засадами державної програми підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми (якщо тренінг реалізується в межах державних програм підготовки та перепідготовки фахівців). За потреби тренер відповідає на запитання учасників.

Коментарі тренера

Наголос робиться на тому, що при проведенні тренінгу максимально будуть враховані досвід і потреби учасників.

Знайомство з учасниками

Мета вправи: створити доброзичливу атмосферу, дізнатися імена учасників, виявити специфіку групи, визначити професійний склад та індивідуальний досвід учасників з тематики тренінгу.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: бейджи за кількістю учасників і тренерів.

Хід вправи

Тренер просить кожного учасника назвати своє ім'я, місце роботи, посаду, професійну освіту (фах), стаж роботи на посаді, а також стисло відповісти на такі **питання:**

- Згадайте свій досвід роботи в сфері проблематики тренінгу?
- Чого вам не вистачає для ефективної роботи? Про що ви хочете дізнатися? Чому навчитися?
- Чим ви можете поділитися з групою?

По закінченні вправи тренер пропонує кожному написати на бейджи своє ім'я (або як учасник бажає, щоб його називали на цьому тренінгу) та намалювати простий символ, з яким учасник себе асоціює.

Коментарі тренера

Тренер пояснює, що ця вправа дозволить не лише познайомитись учасникам, а й скоригувати інформацію, що тренер подаватиме в ході тренінгу. Цьому сприятиме визначення професійного складу учасників, що надзвичайно важливо з урахуванням того, що в ході тренінгу будуть обговорюватися чимало професійно-юридичних питань, які вимагають фахових знань учасників, у той же час чимало дільничних інспекторів міліції не має юридичної освіти. Крім того, ця вправа дозволить максимально наблизити реалізацію тренінгу до потреб учасників, а також використати їхній власний досвід.

Визначення очікувань і побоювань учасників

Мета вправи: визначити індивідуальні та групові очікування і побоювання учасників щодо тренінгу, узагальнити їх та пов'язати з метою і завданнями тренінгу, мотивувати групу на подальшу роботу, виявити специфіку групи.

Час проведення: 40 хв.

Необхідні матеріали: маркери, ватмани, плакат з метою та завданнями.

Хід вправи

Тренер об'єднує учасників у групи по 5–6 осіб. Завдання в групах – зобразити 2 квітки («квітка очікувань» та «квітка побоювань») у пелюстках яких записати імена та індивідуальні очікування, а також побоювання окремих учасників групи. Індивідуальні очікування та побоювання – це такі, яких немає у інших представників цієї групи. В середині квітки треба записати такі очікування та побоювання, які є у всіх учасників групи, тобто групові очікування та побоювання.

Тренер пропонує представникам груп озвучити групові очікування та побоювання учасників, після чого кожний з членів групи з місця додає до загальних свої індивідуальні очікування та побоювання.

Коментарі тренера

Тренер має визначити, які серед вказаних індивідуальних та групових очікувань й побоювань буде досягнуто в результаті проведення тренінгу, як

вони сполучаються з його метою та завданням, а також визначити ті з них, які навряд чи буде виправдано з урахуванням програми тренінгу та додати такі, що не були визначені групами. Тренер робить акцент на тому, що відповіді на всі запитання неможливо, і гарним результатом тренінгу є той, що дозволяє учасникам поставити нові запитання та шукати відповіді на них під час роботи на місцях.

Обговорення програми

Мета вправи: ознайомити учасників зі змістом програми тренінгу, показати перспективи реалізації кожного очікування в рамках програми, встановити зворотний зв'язок між командою тренерів та групою.

Час проведення: 20 хв.

Необхідні матеріали: програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер озвучує пункти програми і називає ті очікування, здійснення яких безпосередньо заплановано в програмі. Тренер робить акцент на тих очікуваннях, реалізація яких залежить від активності учасників, і вказує в якому місці програми це можна буде зробити. Тренер чітко називає очікування, які не можуть бути реалізовані в рамках наявної програми, пропонує учасникам через обговорення знайти можливість для реалізації цих очікувань. Аналогічно тренер аналізує побоювання і як їх можна подолати в рамках тренінгу з врахуванням програми. Також оголошує регламент роботи.

Коментарі тренера

Наголос робиться на тому, що при проведенні тренінгу максимально будуть враховані досвід і потреби учасників.

Запитання для обговорення

Як можна в нашій групі реалізувати це очікування?

Що для цього потрібно?

Чи можна це зробити в рамках цього тренінгу з урахуванням програми? Яким чином?

Яким чином ми можемо перешкодити здійсненню побоювань?

Правила роботи

Мета вправи: виробити принципи, на яких ґрунтуватиметься робота протягом тренінгу.

Час проведення: 15 хв.

Необхідні матеріали: програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер звертається до групи з пропозицією: задля ефективної роботи групи та швидкого досягнення поставленої мети укласти угоду, що міститиме певний перелік правил, обов'язкових для виконання.

Учасники пропонують правила, які тренер фіксує на аркуші ватману. Кожного учасника, який пропонує те чи інше правило, просять прокоментувати його, а також ставиться запитання групі, чи погоджується вона таке правило прийняти та виконувати.

Після того, як пропозиції від групи закінчаться, тренер повторює зафіксовані правила, наголошує на тому, що вони прийняті спільно і просить всіх учасників підійти до ватману і поставити під правилами свій підпис.

Коментарі тренера

Тренер наголошує на спільності прийнятих правил, на співавторстві всіх учасників.

Перелік обов'язкових правил, які мають бути прийняті (його можуть доповнювати учасники), та можливі коментарі тренера:

- приходити вчасно, не запізнюватися, бути присутнім на всіх заняттях

Можливий коментар: важливо бути дисциплінованими не лише по відношенню до себе, а й до інших. Слід поважати їхнє право не гаяти час на очікування тих, хто спізнюється;

- бути позитивними

Можливий коментар: позитивне ставлення до себе та інших запобігає руйнівним процесам, сприяє встановленню довіри та зміцненню стосунків у групі;

- не критикувати особистість одне одного

Можливий коментар: різні люди по-різному дивляться на одні й ті ж самі явища, але це не означає, що один спосіб є правильним, а інший – ні. Коли ми сваримося, ми вважаємо себе правими, а позицію інших – як таку, що має бути змінена. Це не конструктивно. Давайте пам'ятати, що ніхто з нас не знає всієї істини, кожен володіє лише малою її частиною. Це правило не унеможливує дискусію, але ми критикуємо не людей, а аргументовано, висловлюємо незгоду з їхніми ідеями, пам'ятаючи, що вони також мають право бути;

- не перебивати, говорити по черзі та дотримуватись регламенту

Можливий коментар: згадуючи про свої права, не слід забувати і про права інших висловитися в комфортній атмосфері, бути почутими та зрозумілими;

- вимкнути мобільні телефони

Можливий коментар: право на висловлювання в комфортній атмосфері, на повагу з боку інших учасників вимагає того, щоб людина знала, що її уважно вислухають. Тому давайте користуватися мобільними телефонами лише в перервах, а протягом робочих сесій їх вимикати;

- правило добровільності

Можливий коментар: кожен з них має право як виконати якусь вправу, так і ухилитися від неї, оскільки окремі вправи можуть викликати досить сильні емоції. Втім, пам'ятаймо, що ми навчаємось, а всі вправи спрямовані на розширення власних знань. Отже, давайте не зловживати своїм правом на відмову від виконання вправ;

- правило конфіденційності

Можливий коментар: певні вправи потребують звернення до власного досвіду. Тому дуже важливо, щоб кожен з учасників групи міг довіряти іншим. Це означає, що інформація особистісного характеру обговорюється лише в групі, в тренінговій залі, і не виноситься назовні;

- відмова від стереотипного мислення та невинуватих узагальнень

Можливий коментар: узагальнення часто перешкоджають об'єктивній оцінці ситуації та призводять до взаємних непорозумінь і

конфліктів. Отже, слід намагатися уникати фраз типу: «Всі правоохоронці...», «Всі дільничні інспектори...», «Кожна людина...», які нівелюють індивідуальність людей.

Запитання для обговорення

- Як ви розумієте це правила? Навіщо воно потрібне?
- Як ми будемо розуміти, що це правило виконується? Що воно порушується?
- Чи для кожного реально дотримуватися цього правила?
- Як можемо переформулювати правило, щоб воно всіх влаштувало?
- Чи всі погоджуються з необхідністю внесення цього правила?
- Які ще правила нам потрібні для ефективної роботи?
- Що будемо робити при недотриманні членами групи правил?

Сесія 2. Насильство проти жінок та дітей як форма порушення прав людини

Мета:

- засвоїти, що на міжнародному рівні проблема попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми розглядається як складова міжнародного механізму захисту прав людини;
- розглянути міжнародно-правові поняття насильства щодо жінок, дітей та насильства в сім'ї як однієї з можливих форм його прояву;
- визначити перелік прав людини, порушуваних внаслідок вчинення насильства щодо жінок, дітей, а також насильства в сім'ї.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- надати загальну характеристику міжнародному механізму захисту прав людини;
- вказати на доступність міжнародного механізму захисту прав людини для громадян України;
- сформулювати міжнародно-правові визначення насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства;
- вказати перелік основних прав людини, порушуваних в результаті вчинення насильства по відношенню до жінок та дітей, а також визначити основні міжнародно-правові засоби їхнього захисту;
- зрозуміти, що насильство проти жінок та дітей виступає формою порушення основних прав людини; воно не може бути приховано під ширмою «невтручання в особисте життя» та вимагає активних дій співробітників правоохоронних органів щодо його попередження та припинення незалежно від того, де його вчинюють – в приватній чи публічній сферах.

Час виконання: 1,5 години.

Обладнання: роздаткові матеріали, маркери.

Інформаційне повідомлення «Насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дітьми в контексті міжнародного механізму захисту прав людини»

Мета вправи: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про міжнародні механізми протидії насильству щодо жінок та дітей та насильству в сім'ї як однієї з можливих форм його прояву, визначити перелік основних міжнародно-правових документів, міжнародних установ та організацій, спрямованих на боротьбу з цими соціально-негативними явищами.

Час проведення: 35 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення та відповідає на запитання учасників тренінгу з врахуванням таких матеріалів, які можуть бути використані як роздаткові:

Проблему насильства в сім'ї на міжнародному рівні спочатку розглядали як складник проблеми запобігання насильству стосовно жінок, яке, у свою чергу, було визнано порушенням прав жінок та прав людини в цілому.

Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародної проблеми – це історія злиття двох напрямків правозахисту: прав людини і прав жінок. Результати активності жіночого руху на міжнародному рівні відобразилися у хронології конференцій, у текстах декларацій і конвенцій ООН, резолюцій регіональних міжнародних організацій, інших міжнародних документів останніх десятиріч.

Так, 1976–1985 р. були проголошені ООН десятиріччям боротьби за права жінок («Декадою ООН для жінок»), основними віхами якого стали три Всесвітні жіночі конференції – у Мехіко (1975 р.), Копенгагені (1980 р.) і Найробі (1985 р.). Паралельно з офіційними сесіями делегатів, що представляли держави, проводилися неформальні зустрічі жінок-представниць недержавних організацій з усього світу. Міжнародний жіночий рух об'єднався навколо проблеми насильства щодо жінок, усвідомивши, що ця проблема має універсальний характер і є загальною для жінок з усіх регіонів.

Тривалий час на міжнародному рівні порушення прав людини розглядали головним чином у публічній сфері, тобто міжнародна боротьба за права людини була спрямована на припинення порушення прав індивіда з боку держави (незаконні дії державних органів, антидемократичні політичні режими тощо). В останні десятиріччя центр уваги перемістився на проблему порушення прав людини також і в приватній сфері, відповідно, до порядку денного була внесена проблема насильства стосовно жінок у приватному житті.

До 90-х років минулого сторіччя уряди більшості країн світу визнали домашнє насильство як серйозну соціальну проблему і почали шукати шляхи її розв'язання. Ці пошуки знайшли відбиток у цілому ряді міжнародних документів ООН, що дають означення терміну «насильство стосовно жінок» і передбачають міжнародні механізми боротьби з насильством щодо жінок. Зупинимося коротко на кожному з них:

1. 18 грудня 1979 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла **Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок** (Жіночу

Конвенцію) – універсальний комплексний документ в галузі захисту та забезпечення прав жінок, учасницями якого на теперішній час є понад 170 держав. На момент прийняття Жіночої конвенції проблема боротьби з насильством щодо жінок не була визнана невіддільним складником захисту прав жінок, тому вона не містить положень щодо насильства стосовно жінок і його форм (зґвалтування, домашнього насильства, сексуального насильства, каліцтва жіночих статевих органів тощо). Однак Конвенція є «відкритим» документом, тобто передбачає можливість застосування її положень також і до тих форм дискримінації, що безпосередньо не передбачені її текстом.

Конкретизація положень Конвенції, подальше розкриття форм і сфер дискримінації стосовно жінок є компетенцією Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) – експертного органу ООН, створеного з метою моніторингу виконання державами-учасницями положень Конвенції. КЛДЖ прийшов до висновку, що насильство стосовно жінок є формою дискримінації і вніс його в коло питань Жіночої Конвенції. Необхідності викорінення будь-яких видів насильства щодо жінок, включаючи сексуальне насильство, знущання в сім'ї, сексуальні домагання на роботі, присвячена Загальна рекомендація № 12 КЛДЖ. Припиненню традиційної практики, що завдає шкоди жіночому здоров'ю, присвячена Загальна рекомендація № 14 КЛДЖ. Нарешті, першим міжнародним документом, що однозначно визнав насильство щодо жінок дискримінацією за ознакою статі і порушенням гарантованих на міжнародному рівні прав людини, стала Загальна рекомендація № 19 КЛДЖ, прийнята на 11-й сесії КЛДЖ в 1992 р. У цьому документі вперше наведено означення насильства щодо жінок: «Насильство за ознакою статі – це насильство щодо жінок, яке означає будь-який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, що заподіює або може заподіяти фізичну, статево або психічну шкоду або страждання, а також погрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення волі, як в суспільному, так і в особистому житті». Таким чином, Жіноча Конвенція є важливим інструментом у боротьбі з насильством щодо жінок.

2. У 1993 р. Всесвітня конференція з прав людини у Відні відкрито визнала наявність цілого ряду порушень прав людини, заснованих на статевій ознаці, у тому числі насильства щодо жінок, результатом чого стало прийняття Генеральною асамблеєю ООН **Декларації про викорінення насильства щодо жінок**. Від держав вимагалось визнати права жінок як права людини та всебічно їх захищати. Декларація визначає насильство стосовно жінок як «будь-який акт насильства, вчинений на підставі статевої ознаки, що заподіює або може заподіяти фізичну, сексуальну або психічну шкоду або страждання жінкам, а також погрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбуваються ці дії в публічному або в приватному житті».

Згідно з Декларацією, дії, що можна кваліфікувати як насильство щодо жінок, можна виділити у три категорії:

- 1) насильство в сім'ї або «домашнє насильство» (саме такий термін вживають в міжнародному праві);

- 2) насильство на робочому місці й у громадських місцях, тобто у суспільстві;
- 3) насильство з боку або при потуранні органів державної влади.
3. У 1995 році, на Четвертій міжнародній конференції ООН щодо становища жінок, проблема викорінення насильства стосовно жінок була внесена до кола принципово важливих напрямків та увійшла до підсумкового документу Конференції – **Пекінської декларації та Платформи дій**, що була визнана майже двомастами державами-членами ООН, зокрема Україною.
4. Важливим кроком на шляху вдосконалення міжнародних механізмів боротьби з насильством щодо жінок було запровадження посади **Спеціального доповідача з питань насильства щодо жінок**, який діє в рамках так званих спеціальних процедур ООН. Ця посада була заснована Резолюцією Комісії ООН з прав людини «З питань включення прав жінок у механізми Організації Об'єднаних Націй з прав людини і викорінення насильства стосовно жінок» (56-те засідання, 4 березня 1994 р.)

Спеціальний доповідач має такі повноваження, що прямо передбачено в зазначеній Резолюції:

- а) збирати інформацію про насильство стосовно жінок, про його причини і наслідки з різних джерел, таких як держави, органи, створені відповідно до конкретних договорів, спеціалізовані заклади, міжурядові і недержавні організації, й ефективно реагувати на цю інформацію;
- б) рекомендувати заходи національного, регіонального й міжнародного рівня з ліквідації насильства стосовно жінок та його причин, і заходи щодо усунення наслідків;
- в) співпрацювати з іншими спеціальними доповідачами, спеціальними представниками, робочими групами й незалежними експертами Комісії ООН з прав людини.

Доповідача призначає Голова Комісії ООН з прав людини після консультацій з іншими членами Комісії. У Резолюції зазначається, що Спеціальним доповідачем повинна бути людина з визнаною міжнародною репутацією та досвідом роботи в галузі прав жінок. Всі уряди повинні співробітничати зі Спеціальним доповідачем і надавати йому допомогу у виконанні покладених на нього завдань і обов'язків, надавати всю необхідну інформацію. Генеральний секретар ООН надає Спеціальному доповідачу всю необхідну допомогу, а той, в свою чергу, має представляти щорічні доповіді Комісії ООН з прав людини.

2 лютого 1996 р. Спеціальний доповідач з питань насильства стосовно жінок, Радхіка Коомарасвами (Коломбо, Шрі-Ланка, директор Міжнародного центру етнічних досліджень) запропонувала **«Модельний закон про домашнє насильство»**, який схвалила Комісія ООН з прав людини та рекомендувала зацікавленим сторонам як рамковий при розробці національного законодавства.

5. Найважливішим етапом на шляху визнання насильства щодо жінок порушенням основних прав людини стало віднесення найбільш тяжких форм насильства за ознакою статі до компетенції **Міжнародного кримінального суду**.

Створенню Міжнародного кримінального суду передували 4 міжнародні трибунали: Нюрнберзький, Токійський, Югославський і Руандійський. У ході роботи Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії [ICTU – 1994] та по Руанді [ICTR – 1995] слідчі одержали спеціальні повноваження підтримувати обвинувачення у справах про масові зґвалтування в період військових дій як за злочини проти людяності, що поклало початок визнанню насильницьких злочинів проти жінок як військових злочинів і злочинів проти людяності. Захист прав жінок у ході цього трибуналу перетворився у кампанію з підтримки Міжнародного кримінального суду. 15 червня – 7 липня 1998 р. в Римі (Італія) відбулася Дипломатична конференція повноважних представників під егідою Організації Об'єднаних Націй з заснування Міжнародного кримінального суду. Римський статут Міжнародного кримінального суду набув чинності після отримання 60-ї ратифікаційної грамоти 1 липня 2002 р. Станом на 1 лютого 2003 р. Статут підписало 139 держав та ратифікувало 88 держав¹⁹.

Відповідно до ст. 1 Римського статуту Міжнародний кримінальний суд є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за особливо тяжкі злочини, що викликають занепокоєність міжнародної спільноти, зазначені в цьому Статуті, і доповнює національні системи кримінального правосуддя. Компетенція Суду обмежується злочинами проти людяності, військовими злочинами, геноцидом й агресією. Міжнародний кримінальний суд діє незалежно від «будь-яких політичних сил, його повноваження вести розслідування не залежать від згоди на це держав» (у випадку ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду). Суд вступає в справу тільки тоді, коли національні суди не бажають або не здатні проводити розслідування чи порушити кримінальне переслідування належним чином.

У ст. 7 Римського статуту зазначено, що до злочинів проти людяності належать, зокрема, зґвалтування, обертання в сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства відповідної тяжкості, а також переслідування будь-якої групи, яку можна ідентифікувати, або спільноти з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних (у контексті суспільства стосується обох статей, чоловічої та жіночої) або інших мотивів, що визнані неприпустимими відповідно до міжнародного права, у зв'язку з будь-якими діяннями, зазначеними в цьому пункті, або будь-якими злочинами, що підпадають під юрисдикцію Суду.

6. Досить активно розвивається співробітництво держав в сфері боротьби з насильством щодо жінок і на регіональному рівні. Так, у рамках Ради Європи захист прав жінок, що постраждали в результаті насильства, можливий через **Європейський суд з прав людини**, за умови дотримання підстав та процедури подання індивідуальних скарг. Крім того, істотним кроком на шляху запобігання насильству щодо жінок у рамках Ради Європи стало прийняття 30 квітня 2002 р. Комітетом міністрів Ради Європи **Рекомендації Rec (2002)5 про захист жінок від насильства**.

¹⁹ Низку положень Статуту Міжнародного кримінального суду Конституційний Суд України визнав неконституційними, отже, Римський статут не ратифікувала Верховна Рада України.

7. Принципову роль у боротьбі з жорстоким поводженням з дітьми та протидії насильству щодо дітей в сімейному середовищі відіграє **Конвенція ООН про права дитини**, яка проголошує «право на рівень життя, достатній для забезпечення розвитку дитини, ліквідації насильства й ліквідації сексуальної й економічної експлуатації дітей».

Коментарі тренера

Ведучий підкреслює доступність міжнародних механізмів захисту прав людини для громадян України, вказує на ратифікацію Україною Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та Факультативного протоколу до неї, а також Конвенції про права дитини (можна дати під запис дату та номер законів України про ратифікацію цих документів); визначає статус декларацій ООН, яких має дотримуватися Україна як держава, що поважає гуманітарні цінності, визнані світовою спільнотою; підкреслює обов'язковість рішень Європейського суду з прав людини, які визнаються джерелом права України. Тренер звертає увагу на пріоритет міжнародного права перед національним законодавством України, який визнаний Конституцією України, Законом України «Про міжнародні договори», а також іншими законодавчими актами України, та вказує на можливість використання положень міжнародних угод, ратифікованих Україною, в практиці правоохоронних органів України, а також під час судового розгляду справ.

Міжнародно-правові акти, що згадуються в повідомленні, а також назви міжнародних органів та установ бажано виписати на ватмані.

Формулювання міжнародно-правових понять насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства

Мета справи: сформулювати поняття насильства щодо жінок, насильства щодо дітей та домашнього насильства, а також визначити їхні основні форми, порівняти їх з визначеннями цих понять, які надані світовою спільнотою в міжнародно-правових актах.

Час проведення: 40 хв.

Необхідні матеріали: ватмани, маркери, роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід справи

Учасники об'єднуються у 3 малі групи. Перша група з урахуванням матеріалу інформаційного повідомлення, прочитаного тренером, формулює *поняття насильства щодо жінок та визначає його форми*; друга група – *поняття та форми насильства щодо дитини*; третя група – *поняття та форми домашнього насильства*.

Робота триває 10 хвилин, після чого групи отримують матеріали, що містять вказані визначення, які надаються відповідними міжнародно-правовими документами, та порівнюють результати своєї роботи із розданим матеріалом, після чого представники груп презентують результати роботи групи. В цих презентаціях мають бути чітко окреслені міжнародно-правові визначення розглядуваних понять.

Роздаткові матеріали до цієї справи містять відповідні положення міжнародно-правових документів, а саме:

Група № 1 «Поняття насильства щодо жінок та його форми»

«насильство за ознакою статі, а саме: насильство, спрямоване на жінку тільки тому, що вона жінка, або насильство, жертвами якого є переважно жінки. Воно включає дії, що заподіюють фізичну, психічну, сексуальну шкоду або страждання, а також загрозу застосування таких дій, примушення або позбавлення волі»

Загальна рекомендація № 19 Комітету ООН щодо ліквідації дискримінації стосовно жінок

«Насильство щодо жінок – це будь-який акт насильства, скоєний на підставі ознаки статі, що заподіяв або може заподіяти фізичну, психологічну шкоду, шкоду сексуальному здоров'ю або страждання жінкам, а також загрозу здійснення таких актів, примушення або самовільне позбавлення волі, чи то в суспільному, чи то в особистому житті».

Насильство щодо жінок охоплює такі випадки, але не обмежується ними:

- 1) *фізичне, сексуальне та психологічне насильство в сім'ї*, зокрема:
 - а) нанесення побоїв;
 - б) сексуальне примушення стосовно дівчаток у сім'ї;
 - в) насильство, пов'язане з посагом;
 - г) зґвалтування дружини чоловіком;
 - г) пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, що заподіюють шкоду жінкам;
 - д) позашлюбне насильство;
 - е) насильство, пов'язане з експлуатацією;
- 2) *фізичне, сексуальне та психологічне насильство в суспільстві в цілому*, зокрема:
 - а) зґвалтування;
 - б) сексуальне примушення;
 - в) сексуальні домагання і залякування на роботі, в навчальних закладах та інших місцях;
 - г) торгівля жінками;
 - д) примушення до проституції;
- 3) *фізичне, сексуальне і психологічне насильство з боку або за потурання держави, хоч* де б воно було вчинене (наприклад, у в'язниці)».

Статті 1, 2 Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок (Резолюція Генеральної Асамблеї від 20.12.93 № 48–104)

Група № 2 «Поняття насильства щодо дітей та його форми»

«Держави-сторони вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

Такі заходи захисту у випадку необхідності включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслі-

дування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також у випадку необхідності початку судової процедури».

Стаття 19 Конвенції ООН про права дитини

Група № 3 «Поняття домашнього насильства та його форми»

Насильство в сім'ї охоплює фізичне, сексуальне та психологічне насильство, зокрема:

- а) нанесення побоїв;
- б) сексуальне примушення стосовно дівчаток у сім'ї;
- в) насильство, пов'язане з посагом;
- г) зґвалтування дружини чоловіком;
- ґ) пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, що заподіюють шкоду жінкам;
- д) позашлюбне насильство;
- е) насильство, пов'язане з експлуатацією;

Стаття 2 Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок (Резолюція Генеральної Асамблеї від 20.12.93 № 48–104)

«Насильницькі дії в сім'ї»

Всі насильницькі дії фізичного, психологічного та сексуального характеру стосовно жінок, що скоєні на підставі статевої ознаки особою чи особами, які пов'язані з ними сімейними або близькими стосунками, від словесних образ та погроз до тяжкого фізичного побиття, викрадення, погрози ушкодженнями, залякування, приниження, переслідування, словесні образи, насильницьке або незаконне вторгнення у житло, підпал, знищення власності, сексуальне насильство, зґвалтування у шлюбі, насильство, пов'язане з посагом або викупом нареченої, ушкодження статевих органів, насильство, пов'язане з експлуатацією через проституцію, насильство по відношенню до хатніх робітниць, а також спроби здійснити вищезазначені акти, мають розглядатися як «насильство в сім'ї».

Держави не можуть припустити, щоб релігійні або культурні звичаї перешкоджали будь-якій жінці в отриманні повного захисту в межах даного закону.

П. В Модельного закону про домашнє насильство, схвалений Комісією ООН з прав людини 2 лютого 1994 р. та рекомендований зацікавленим сторонам як рамковий при розробці національного законодавства.

Коментарі тренера

Тренер підкреслює, що міжнародно-правові поняття насильства щодо жінок, дітей та домашнього насильства мають виступати орієнтирами для законодавства України та практики діяльності правоохоронних органів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. В подальших справах тренінгу учасники обов'язково аналізуватимуть відповідність означень цих понять за законодавством України вказаним міжнародним стандартам та пропонувати шляхи їхнього узгодження.

Основні права людини, порушені в результаті вчинення насильства по відношенню до жінок та дітей

Мета вправи: визначити перелік основних прав людини, порушуваних в результаті вчинення насильства по відношенню до жінок та дітей, у тому числі насильства в сім'ї; викрити хибні стереотипи щодо другорядного характеру сімейного насильства та насильства над дітьми в процесі їхнього виховання.

Час проведення: 15 хв.

Необхідні матеріали: ватман, маркери, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер звертається до групи з пропозицією визначити перелік прав людини, порушуваних в результаті вчинення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Члени групи по черзі називають ті чи інші права людини, коментуючи, чому саме ці права порушуються вказаними протиправними діями. Названі права та свободи людини фіксують на аркуші ватману.

Коментарі тренера

Тренер має підкреслити, що насильство за ознакою статі знижує або зводить нанівець користування з боку особи своїми правами та основними свободами, гарантованими міжнародним правом, та є дискримінацією за ознакою статі, забороненою на міжнародному та національному рівнях. Тренер має скерувати хід вправи так, щоб в результаті учасники дійшли висновку, що при вчиненні сімейного насильства та насильства щодо дитини порушуються такі права та свободи:

- право на життя;
- право не піддаватися тортурам та іншим видам жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- право на рівний захист відповідно до гуманітарних норм у період міжнародних та внутрішніх збройних конфліктів;
- право на свободу та особисту недоторканність;
- право не піддаватися дискримінації в будь-якій формі;
- право на рівний захист відповідно до закону та рівний захист перед судом;
- право на захист якнайкращих інтересів дитини;
- право на рівне становище в сім'ї;
- право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я;
- право на справедливі та сприятливі умови праці тощо.

Цей перелік не є вичерпним та може бути розширений.

Тренер має забезпечити усвідомлення та внутрішнє сприйняття учасниками того факту, що сімейне насильство та жорстоке поводження з дітьми виступають одними з найбільш небезпечних форм порушення прав людини та не можуть розглядатися як вторинна, другорядна проблема, що не потребує втручання з боку держави через її «приватний» характер.

Сесія 3. Міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми

Мета: визначити міжнародні стандарти участі правоохоронних органів в механізмі попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, форми та методи їхнього залучення до діяльності з протидії цим негативним явищам, а також ступінь обмеження їхніх повноважень основними правами та свободами людини.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- визначити межі повноважень працівників міліції в контексті захисту та гарантування прав людини;
- визначити основні міжнародно-правові документи, які містять систему заходів, спрямованих на протидію насильству щодо жінок, дітей та насильству в сім'ї;
- вказати передбачений міжнародними документами перелік основних заходів, які мають вживати правоохоронні органи у сфері протидії насильства щодо жінок, дітей та насильства в сім'ї;
- оцінити, наскільки ці заходи реалізують правоохоронні органи України.

Час виконання: 1,5 години.

Обладнання: роздаткові матеріали, маркери.

Вправа «Права людини в діяльності міліції»

Мета вправи: виявити перепони, що створюють права людини в діяльності міліції та переваги їхнього дотримання; довести переваги обмеження дій міліції правами та свободами людини.

Час проведення: 40 хв.

Необхідні матеріали: маркери, папір формату А-3, скотч.

Хід вправи

Тренер організовує дискусію з використанням методу «займи позицію». Для цього аркуші з написами «Так» і «Ні» розміщують по різні боки кімнати. Тренер оголошує, що зачитуватиме тези, а учасники повинні займати позицію щодо цих думок. Позиції можуть бути «Так», «Ні» або «Утримуюсь». Ті, хто утримались, займають місце посередині аудиторії, між позиціями «Так» і «Ні». Під час дискусії щодо кожного питання учасники можуть змінювати зайняту позицію та пояснювати причини зміни свого погляду. Тренер проголошує тези по чергово, виділяючи необхідну кількість часу для обговорення кожної та організовуючи структуровану дискусію.

Тези, пропонувані для обговорення:

- права людини обмежують ефективність роботи міліції

Коментар тренера: *права людини визначають межі повноважень міліції, забезпечують законність її діяльності, виступають гарантом від зловживань з боку правоохоронних органів;*

- у разі дотримання прав людини міліції важче затримувати злочинців

Коментар тренера: *Дотримання прав людини при затриманні злочинця покликано забезпечити реалізацію принципу презумпції невинуватості та захистити права особи, вина якої не доведена в судовому порядку;*

- дотримання прав людини ускладнить процес збирання доказів

Коментар тренера: дотримання прав людини в процесі збирання доказів забезпечує законність їхнього здобування та виступає гарантом неприпустимості їхньої фальсифікації з боку працівників правоохоронних органів. Один з основних принципів кримінального процесу полягає в тому, що обов'язок доведення вини особи покладається на правоохоронні органи та лише докази, зібрані законним шляхом з дотриманням прав людини, беруться до уваги. Такий механізм виступає гарантією того, що невинувата особа не буде притягнена до юридичної відповідальності;

- права людини існують лише для цивільного населення, а не для працівників міліції

Коментар тренера: міліціонер виступає громадянином держави та наділений повним обсягом прав та обов'язків, як і будь-який інший громадянин держави, окрім тих прав, які пов'язані з виконанням ним своїх державно-владних повноважень, зокрема, йдеться про обмеження права займатися підприємницькою діяльністю. Такі обмеження спрямовані на неприпустимість зловживання ним своїми службовими обов'язками та використання їх з метою задоволення власних інтересів всупереч інтересам суспільства;

- права людини захищають однаково: як права цивільного населення, так і права працівників міліції

Коментар тренера: як і будь-який громадянин, міліціонер може використовувати всі форми захисту своїх прав, що передбачені законодавством. Зокрема, так само, як і інші громадяни, він має право на необхідну оборону. Дотримання прав людини по відношенню до працівників правоохоронних органів забезпечує їхній захист від протиправних посягань з боку інших осіб, спроби «помсти» за виконання ними службових обов'язків тощо.

Остання теза має бути нейтральною, щоб зняти навантаження, що виникне під час дискусій, наприклад, «любов врятує світ».

Аналіз міжнародних стандартів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми

Мета вправи: вивчити основні міжнародно-правові документи, які містять систему заходів щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, визначити перелік заходів з протидії цим негативним явищам, до яких залучаються правоохоронні органи, а також оцінити ступінь їхнього впровадження в національне законодавство та практику України.

Час проведення: 80 хв.

Необхідні матеріали: маркери, ватмани, роздаткові матеріали – тексти міжнародно-правових документів.

Хід вправи

Учасники об'єднуються у 5 малих груп. Кожна з груп опрацьовує розданий за кількістю членів групи міжнародно-правовий документ за визначеною тренером схемою, яку можна представити у вигляді такої таблиці:

Назва документа

Сфері дії (проблеми, на які поши- рюється дія документа)	Статус документа (чи він обов'язковий для України, чи відбу- лася його ратифі- кація Україною)	Основні заходи, передба- чені цим документом	Перелік за- ходів, до яких залучаються міліція та інші правоохоронні органи	Наскільки ці заходи реалізують правоохоронні органи України (уточнити напрямки та форми їхнього здійснен- ня, а також причини, які, на думку учасників, за- важають їхній всебічній реалізації)
--	--	--	--	--

Робота з документом триває 30 хвилин, після чого представники груп презентують результати своєї роботи. На презентацію кожній групі відведено 10 хвилин. Презентації коментує тренер.

Для роботи в малих групах пропонуються такі міжнародно-правові документи, які містять міжнародні стандарти діяльності правоохоронних органів у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми:

- *Загальна рекомендація № 19 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, прийнята на 11 сесії Комітету (1992 р.) (з даними щодо ратифікації Україною Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок);*
- *Декларація ООН про викоринення насильства щодо жінок, схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї № 48–104 (1993 р.);*
- *Модельний закон про домашнє насильство, схвалений Комісією ООН з прав людини та рекомендований зацікавленим сторонам у якості рамкового при розробці національного законодавства (1994 р.).*
- *Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) (з даними щодо ратифікації Конвенції Україною);*
- *Пекінська декларація та Платформа дій, схвалена на 4-й міжнародній конференції ООН зі становища жінок (1995 р.) (розділ «насильство проти жінок»).*

Коментарі тренера

Тренер має бути добре обізнаний зі змістом цих документів. Тренер має підкреслити, що всі ці документи офіційно визнані Україною як орієнтири для її внутрішнього законодавства та правозастосовної практики. Співробітники міліції мають враховувати їх в своїй повсякденній практичній діяльності.

Сесія 4. Державна політика України щодо попередження сімейного насильства та насильства проти дітей: подолання усталених стереотипів

Мета: окреслити основні напрями державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми та викрити основні стереотипи у цій сфері.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- **визначити засади державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження із дітьми;**

- оцінити ступінь її відповідності розглянутим міжнародним стандартам;
- визначити основні нормативно-правові акти України у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми;
- виявити та спростувати основні суспільні забобони та стереотипи у сфері сімейного насильства та поводження із дітьми.

Час виконання: 1,5 години.

Обладнання: роздаткові матеріали, маркери.

Інформаційне повідомлення «Основні напрями державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми»

Мета вправи: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про основні засади державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, її пріоритети, ступінь її відповідності розглянутим міжнародним стандартам; визначити основні нормативно-правові акти України у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення з вказаної теми та відповідає на запитання учасників з врахуванням матеріалів цього видання (Розділи I, III). Може бути також використана така інформація:

«Розуміючи, що подолання насильства щодо жінок, дітей та насильства в сім'ї виступає передумовою стабільного розвитку українського суспільства на засадах демократії та поваги до прав людини, а також виконуючи взяті на себе міжнародні зобов'язання, Україна вживає законодавчих, адміністративних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на протидію такому насильству. В 2001 році Україна ухвалила перший в країнах Центральної і Східної Європи та СНД спеціальний законодавчий акт у сфері боротьби з насильством в сім'ї – Закон України «Про попередження насильства в сім'ї».

Вищезазваний Закон визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Закон набув чинності 19 березня 2002 р., тобто через три місяці з моменту його офіційного опублікування. На сьогодні цей закон діє зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25 вересня 2008 р., який набув чинності 1 січня 2009 р.

Особливо слід підкреслити, що Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» зорієнтований саме на попередження цього негативного явища на його початковій стадії, поки конфлікт між сторонами не призвів до непоправних наслідків. У разі, коли насильство в сім'ї мало місце, члени сім'ї, винні в його скоєнні, притягуються до кримінальної, адміністративної або цивільно-правової відповідальності згідно з чинним законодавством.

Основні напрями державної політики у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми відтворено у Постанові Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» від 22 березня 2007 р., а також Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» від 27 грудня 2006 р., де окремими пунктами визначаються заходи, спрямовані на подолання насильства щодо жінок та чоловіків (п. 32–34 Постанови тощо).

Детальніше процедурні моменти застосування заходів з попередження насильства в сім'ї врегульовано на підзаконному рівні, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26 квітня 2003 р. № 616, наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07 вересня 2009 р. № 3131/386, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23 січня 2004 р. № 38 та ін.

Окрема група нормативно-правових актів спрямована на регулювання відносин з попередження насильства щодо дітей. Основні напрямки державної політики у цій сфері викладені в таких законах:

- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» в редакції від 15.01.09 № 878-VI,
- Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.01 №2628–111;
- Закон України «Про освіту» від 23.05.91 № 1060-XII;
- Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24.01.95 №20/95-ВР;
- Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.01 №2402–111;
- Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21.06.01 №2558–111;
- Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.93 №2998-ХП.

На окрему увагу заслуговують наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16 січня 2004 р., а також наказ Мінсім'ямолодьспорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС, Держдепартаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах», які забезпечують взаємодію зазначених органів та установ у сфері ре-

алізації державної політики щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Коментарі тренера

Тренер має звернути увагу на те, що в цілому державна політика у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми відповідає міжнародним стандартам та спрямована на подолання усталених стереотипів в цій сфері, проте національне законодавство України з цих питань охоплює чимало нормативно-правових актів, які нерідко суперечать один одному. Передусім це стосується повноважень органів та установ, які входять до системи попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми, процедури їхньої звітності, послідовності вживання заходів з попередження насильства в сім'ї та насильства по відношенню до дитини, а також заходів юридичної відповідальності тощо. Основні законодавчі колізії та прогалини у цій сфері, а також шляхи їхнього подолання не залишаться поза увагою учасників, а стануть предметом ретельного обговорення в наступні дні тренінгу.

Вправа «Міфи та факти про насильство в сім'ї та насильство щодо дітей»

Мета вправи:

- визначити базовий рівень знань щодо насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дитиною;
- викрити усталені забобони та стереотипи в цій сфері;
- посилити рівень зрілості та обґрунтованості позицій учасників тренінгу щодо проблеми насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Час проведення: 60 хв.

Необхідні матеріали: три таблички (аркуші А4) з написами: «Так», «Ні», «Складно сказати», заздалегідь розташовано на стінах тренінгової кімнати; роздатковий матеріал з переліком стереотипних висловлювань стосовно сімейного насильства та насильства щодо дитини.

Хід вправи

На стінах кімнати розміщено три таблички з написами «Так», «Ні», «Складно сказати». Тренер по одному зачитує поширені твердження стосовно ґендерного насильства, а також виховання дітей та їхніх стосунків з дорослими (наведені у частині 1.7. даного посібника). Після кожного твердження учасники мають вирішити, чи згодні вони з ним, згідно з власною позицією стати біля відповідної таблички та пояснити свою точку зору. Тренер має постійно підкреслювати, що учасникам не слід зловживати табличкою «Точно не знаю», а все ж таки намагатися визначитися з власним варіантом.

Після обговорення учасниками кожного твердження тренер озвучує висновки, який руйнує стереотипи та є науково доведеним і обґрунтованим.

Наприкінці вправи відбувається загальне обговорення проблеми насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Додаткові твердження для обговорення з проблеми насильства щодо дітей:

- якщо дитина неслухняна, то без ременя не обійтися;
- з нинішніми дітьми неможливо ні про що домовитися по-людськи. Вони ж нічого не розуміють, якщо не виявляти суворості;
- батьки мають бути твердими, щоб дитина не розпестилася;
- якщо слухати, чого хоче дитина, то вона взагалі не буде нічого робити;
- дитина легко може збрехати, що батьки примушували її працювати, аби добитись кращої оцінки в школі;
- дитина має знати своє місце – ми жили без примх, то нехай зникає до життя;
- дитина має завжди виявляти повагу до своїх батьків, які її народили та виховують;
- дитині не слід відмовляти ні в чому, хай хоч вона нормально житиме, якщо в нас вже не вийшло;
- хвалити дитину слід тільки тоді, коли вона зробила щось дійсно гарне;
- дитина має завжди слухатися дорослих та робити те, що їй скажуть;
- погана оцінка – погана людина;
- якщо дитина кричить на своїх батьків, то вони мають право дати їй ляпаса або виштовхати її на вулицю, щоб вона охолонула;
- дитині не слід міркувати над словами дорослих – вони краще знають;
- діти полюбляють казки, вони скажуть будь-що, аби їх пожаліли;
- від сексуальної експлуатації страждають лише дівчата;
- якщо дитина краде, то це не означає, що її провина, а не батьків;
- з дітей знущаються лише в бідних та неблагополучних сім'ях, де є алкоголіки, наркомани або злочинці;
- якщо дитина чогось боїться – тим краще. Гра на її страхах є прекрасним інструментом виховання;
- діти мають доглядати за молодшим братами чи сестрами, коли батьки на роботі;
- якщо дитина починає займатися проституцією, то це її власний вибір, і батьки тут ні до чого не причетні;
- людина з вищою освітою не може заподіювати шкоду своїй дитині;
- агресію з дитини слід вибивати;
- залицятись до власної дитини здатні лише маніяки та ті, що несповна розуму;
- якщо дитина повернулася надто пізно, то нехай ночує там, звідки прийшла.

Коментарі тренера

Хоч як це дивно, але далеко не всі фахівці мають чітке уявлення, що таке насильство в сім'ї та жорстоке поводження з дитиною. Часто ми формуємо свої уявлення, спираючись на стереотипи, думки знайомих, недостатні знання з проблеми, чутки та упередження. Це небезпечно, оскільки міфи щодо сімейного насильства можуть применшувати його реальну загрозу, виправдовувати агресорів та необґрунтовано перекладати провину за випадки насильства на постраждалих. З іншого боку, міфи щодо жорсткого поводження

з дітьми можуть породжувати почуття безвиході, нездатності змінити ситуацію, втрутитися в неї.

Запитання для обговорення

Чому був обраний саме такий варіант відповіді? (Якщо обрані варіанти «Так» або «Ні»). Що заважає визначитися? (Якщо обраний варіант «Складно сказати»). Чому ви вважаєте, що ваш варіант є правильним? Як ви можете переконати колег, які не згодні з вами?

Чим небезпечні наведені твердження щодо насильства над жінкою чи дитиною? Чи є вони взагалі небезпечними? Чи слід їх змінювати? Чому? Які сфери життя вони описують? Чи стосуються вони лише неблагополучних родин? Звідки взагалі походять такі переконання? Наскільки вони поширені? А в дільничних інспекторів? Чи є це проблемою? Чому? Чи змінив хтось з учасників свою думку? Чому? Що дозволило її змінити?

ДЕНЬ 2

Сесії 5–8. Законодавство України у сфері попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми: сучасний стан та шляхи вдосконалення

Мета:

- визначити поняття насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, їхні форми та суб'єктів вчинення за законодавством України;
- розглянути перелік спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї;
- дослідити види юридичної відповідальності за діяння, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною;
- визначити шляхи подальшого вдосконалення законодавства України у сфері попередження сімейного насильства та насильства стосовно дитини.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- визначити основні нормативно-правові акти в сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, проаналізувати їхній зміст, визначити суперечності; забезпечити вільну орієнтацію в них учасників тренінгу;
- ідентифікувати зміни до законодавчих актів України стосовно протидії насильству в сім'ї, які набули чинності з 1 січня 2009 р.;
- проаналізувати практику реалізації законодавства у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми з урахуванням власного досвіду дільничних інспекторів міліції, що є учасниками тренінгу; здійснити обмін досвідом між учасниками тренінгу;
- запропонувати шляхи подолання законодавчих колізій та прогалин в цій сфері, визначити магістральні напрямки вдосконалення законодавства, які обумовлені потребами практики.

Час виконання: 7 годин.

Обладнання: роздаткові матеріали, у тому числі тексти кодексів, інших нормативно-правових актів.

Сесія 5. Поняття насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, їхні форми та суб'єкти вчинення за законодавством України

Актуалізація інформації минулого дня тренінгу

Мета вправи: оновити в пам'яті інформацію минулого дня тренінгу щодо міжнародних стандартів та меж повноважень працівників міліції у сфері попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дітей; налаштуватися на співпрацю та позитивну роботу впродовж другого дня тренінгу.

Час проведення: 15 хв.

Необхідні матеріали: маркер.

Хід вправи

Тренер передає по колу маркер та повідомляє, що він гратиме роль мікрофона. Усі, до кого потрапить «мікрофон» повинні вказати на той матеріал, що їм запам'ятався за результатами минулого дня роботи тренінгу, не повторюючи один одного.

Коментарі тренера

Тренер має стисло нагадати учасникам основні питання, обговорювані минулого дня, та висвітлити коло проблем, що підлягають обговоренню впродовж другого дня тренінгу.

Інформаційне повідомлення «Законодавство України з попередження насильства в сім'ї: критичний огляд»

Мета вправи: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про основний зміст Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. з урахуванням змін та доповнень, внесених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї». Розглянути визначені законодавством України поняття насильства в сім'ї, його форми та суб'єкти вчинення. Стисло оглянути ключові підзаконні акти щодо запобігання сімейному насильству та законодавчі акти України, які стосуються проблеми жорстокого поводження з дітьми.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали: інформаційне повідомлення, тексти Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї».

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення з вказаної теми та відповідає на запитання учасників з урахуванням матеріалів цього видання (п. 1.1., 1.2., Розділ III).

Може бути також використана така інформація:

На сучасному етапі законодавство з попередження насильства в сім'ї перебуває на стадії розвитку та вдосконалення. Його основу становить

Конституція України, зокрема, ст. 3, 21–24, 27–29, 32, 51, 52 та інші статті Основного Закону України, а також Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.01 зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08.

Вищеназваний Закон визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Закон набув чинності 19.03.02 – через три місяці з моменту його офіційного опублікування.

Насильством в сім'ї, відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», визнають *будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю*. Отже, можна виділити такі обов'язкові ознаки насильства в сім'ї:

- 1) особою, що страждає від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї;
- 2) діяння насильника повинне бути протиправним (тобто суперечити нормам чинного законодавства);
- 3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина;
- 4) вина насильника повинна виявлятися у формі умислу, а не необережності.

В розділі I Закону «Загальні положення» містяться визначення термінів, вжитих в законі: насильство в сім'ї та його форми; жертва насильства в сім'ї, попередження насильства в сім'ї, реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, захисний припис, член сім'ї, корекційна програма тощо.

За спрямованістю дій закон виділяє чотири види насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне, – розкриваючи зміст кожного із зазначених видів насильства:

фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;

психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю;

економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Ефективне застосування Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» потребує з'ясування **кола осіб, на яких розповсюджується його дія**. Закон називає суб'єктами вчинення насильства в сім'ї членів сім'ї. Тривалий час визначення цього поняття в контексті дії названого закону виступало предметом багатьох дискусій, край яким був покладений ухваленням змін до цього закону, які серед іншого доповнили його визначенням поняття члена сім'ї. Отже, згідно з законом, *членами сім'ї вважаються особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання*.

Таке визначення кореспондує поняттю *сім'ї*, що міститься в ст. 3 Сімейного кодексу України, який був прийнятий 10 січня 2002 р. та набув чинності одночасно з Цивільним кодексом України, тобто 1 січня 2004 р. Згідно з сімейним кодексом *сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства*.

Виходячи із наведених дефініцій, можна зробити висновок, що до членів сім'ї належать, зокрема: а) подружжя; б) батьки (мати, батько) й дитина (діти); в) брати й сестри; г) дід (баба) й онук (онука); ґ) усиновителі (усиновитель) й усиновлений (удочерена); д) вітчим (мачуха) й пасинок (падчерка). Членами сім'ї також виступають фактичне подружжя, піклувальник і опікуваний, фактичні вихователі й вихованці у випадках, коли ці особи спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки морального та матеріального характеру. До членів сім'ї можуть прирівнюватися й інші спільноти, якщо вони утворені на підставах не заборонених законом, і таких, що не суперечать моральним засадам.

Що стосується колишнього подружжя, якщо вони розлучені, але проживають в одному помешканні, то при вчиненні будь-якого насильства по відношенню один до одного на них не поширюється законодавство про попередження насильства в сім'ї.

Насильство в сім'ї найголовнішою ціллю має встановлення домінування, контролю над поведінкою іншого члена сім'ї; часто таке насильство є не окремим актом, а тривалим процесом, при якому складаються специфічні стосунки між насильником і постраждалим; типовою рисою цього різновиду насильства є все більший за напругою конфлікт, коли за часом насильство набирає все жорсткіші форми (від морального до фізичного); насильство в сім'ї найчастіше здійснюють на підставі статевої ознаки, що спричиняє або може спричинити фізичне, статеве чи психічне страждання жертвам такого насильства, або економічну шкоду.

Детальніше процедурні моменти застосування законодавства з попередження насильства в сім'ї врегульовано на підзаконному рівні, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26.04.03 № 616, наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції

щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07 вересня 2009 р. № 3131/386, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23.01.04 № 38 та ін.

При цьому законодавство України, предметом регулювання якого є попередження насильства в сім'ї та ліквідація його негативних наслідків, не обмежується зазначеними вище законодавчими актами. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює заходи превентивного характеру, які застосовуються з метою попередження фактів насильства в майбутньому. Тому у випадку, коли дії щодо насильства в сім'ї становлять собою злочин чи інше правопорушення, стосовно особи, винної в його скоєнні, повинні застосовуватися заходи юридичної відповідальності, передбачені законодавством України.

Законодавство України містить тільки одну спеціальну норму, що закріплює адміністративну відповідальність за насильство в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми. Названі дії кваліфікують за статтею 173–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Коментарі тренера

Слід вказати на необхідність узгодження поняття, форм та кола суб'єктів вчинення насильства в сім'ї з міжнародними стандартами, зокрема модельним законом про домашнє насильство, схваленим Комісією ООН з прав людини 2 лютого 1994 р. та рекомендованим зацікавленим сторонам як рамковий при розробці національного законодавства.

Вправа «Дерево насильства»

Мета вправи:

- наочно визначити причини та наслідки сімейного насильства та насильства щодо дитини;
- опрацювати отриманий матеріал;
- узагальнити здобутий обсяг інформації щодо насильства в сім'ї.

Час проведення: 75 хв.

Необхідні матеріали: ватмани, маркери.

Хід вправи

Учасники тренінгу об'єднуються в 4 групи та малюють на аркушах ватману «Дерево насильства», в якому корені символізують його причини, стовбур – саму проблему насильства:

- фізичне (група 1);
- психологічне (група 2);
- економічне (група 3);
- сексуальне (група 4).

Гілки – це конкретні форми, в яких здійснюється насильство відповідно до виду, а листя та плоди – це наслідки насильства, які проявляються в поведінці особи.

Після закінчення малюнка, групи презентують свої «дерева». На роботу в групах відведено 30 хвилин, на презентації кожній групі – 10 хвилин, 5 хвилин – на коментарі тренера.

Коментарі тренера

Тренер просить звернути увагу на багаторівневість причин та наслідків насильства в таких сферах: суспільство, сімейні стосунки та індивідуальні особливості людей. Тренер пропонує відбити цю багатомірність в «деревах», які малюватимуть учасники.

Тренер також пропонує учасникам звернути увагу на особливості причин, форм, проявів та наслідків насильства щодо дитини. Тренер повідомляє учасникам, що наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16 січня 2004 р., окрім названих чотирьох видів насильства, передбачено такий вид насильства, як соціальне, та просить учасників визначитись з поняттям соціального насильства проти дитини та формами його прояву.

В ході презентацій тренер звертає увагу присутніх на різноманітність наслідків кожної з форм насильства, а також на те, що різні види жорстокості в сім'ї та щодо дитини можуть призводити до однакових наслідків. Тренер підкреслює той факт, що кожний вид насильства містить в собі психологічний складник, який накладає значний відбиток на поведінку та емоційний стан особи, особливо дитини, її пізнавальну та мотиваційну сфери.

Тренер підводить учасників групи до розуміння того, що розв'язання проблеми насильства означає знищення її коренів, та обговорює роль дільничних інспекторів міліції в сфері боротьби з причинами та проявами сімейного насильства та насильства щодо дитини.

Запитання для обговорення

Що зображено на вашому малюнку? В яких формах може проявлятися фізичне (психологічне, економічне, сексуальне) насильство? Чим схожі і чим відрізняються дерева, намальовані різними групами? Що можна зробити, щоб позбутися плодів «дерева насильства»? Які заходи можуть цьому сприяти? Що можуть зробити дільничні інспектори міліції в сфері подолання причин насильства? Що вони можуть зробити, щоб зменшити негативний вплив сімейного насильства на жертву насильства, особливо дитину? На її оточення?

Сесія 6. Спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми

Інформаційне повідомлення «Спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї за законодавством України. Захисний припис та корекційні програми»

Мета вправи: надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про передбачені законодавством України спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї, визначити їхній перелік та послідовність застосування, особливості їхнього співвідношення. Охарактеризувати захисний припис та його потенціал як оперативного заходу припинення насильства в сім'ї, який залишився невикористаним законодавством України та правозастосовною практикою. Охарактеризувати корекційні програми. Визначити колізії законодавства України щодо застосування спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення з вказаної теми та відповідає на запитання учасників з врахуванням матеріалів цього видання.

Основні використовувані нормативні акти:

- Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.04.01 № 759-IV (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08 № 599-VI);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26.04.03 № 616;
- наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07 вересня 2009 р. № 3131/386;
- наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16.01.04 № 5/34/24/11.

Може бути використана така інформація:

Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» з врахуванням внесених до нього змін передбачено низку спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї. Такими заходами виступають:

- офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- узяття на профілактичний облік і зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство;
- захисний припис;
- обов'язок пройти корекційну програму.

Стосовно останнього заходу слід вказати, що згідно з ухваленими змінами ч. 3 статті 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» була викладена в такій редакції: «У разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, ця особа направляється до кризового центру для проходження корекційної програми, а також щодо неї у випадках і в порядку, передбачених цим Законом, може бути винесено захисний припис. Проходження корекційної програми для такої особи є обов'язковим».

Це дає підстави віднести до системи спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї так звані «корекційні програми», під якими розуміють «програми, спрямовані на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї» (ст.1 Закону).

Підставами для вживання заходів з попередження насильства в сім'ї виступають:

- заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого є реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого є реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
- отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї.

Заява та повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення приймають управління у справах сім'ї та молоді місцевих державних адміністрацій, відповідні відділи виконавчих комітетів місцевих рад, а також служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ за місцем проживання постраждалого, які в межах своїх повноважень вживають передбачених Законом заходів щодо насильства в сім'ї.

Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» був запроваджений новий для України інститут захисного припису. Він являє собою запобіжний захід і не є ані видом покарання, ані іншим засобом юридичної відповідальності. Захисним приписом особі, у відношенні якої він винесений, може бути заборонено:

- чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
- отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
- розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;

- відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
- вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Зазначені обмеження встановлюються на термін до 90 днів з дня погодження захисного припису з прокурором.

Захисний припис може бути винесений до осудної особи, яка на момент винесення захисного припису досягла 16-річного віку та вчинила насильство в сім'ї, але лише після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Захисний припис виносить дільничний інспектор міліції або працівник кримінальної служби у справах дітей за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором. Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.

Коментарі тренера

Тренер має вказати, що в процесі застосування передбачених законодавством спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї були виявлені деякі суперечності, які мають бути усунені законодавчим шляхом.

Ч. 1 статті 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» передбачено, що захисний припис виносять особі «після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї». Таке положення викликає низку неузгодженостей. По-перше, в Законі не визначено *термін*, на який виносять офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, що ускладнює можливість винесення захисного припису.

По-друге, законодавство містить суперечність у правовому регулюванні порядку винесення захисного припису в разі вчинення насильства в сім'ї у формі злочину. Частиною першою ст. 10 Закону передбачено, що «члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виносяться офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови *відсутності* в його діях ознак злочину». Виходить, що згідно з Законом *захисний припис у разі вчинення насильства в сім'ї в формі злочину може бути винесений тільки у тому випадку, якщо до цього особа, що вчинила злочин, скоїла насильство в сім'ї у формі іншого правопорушення та їй було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї*. Такий підхід суперечить духу Закону, який передбачає винесення захисного припису в разі вчинення злочину незалежно від наявності офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї.

Такий висновок підтверджується тим, що законодавець передбачив *спрощений порядок* винесення захисного припису в разі вчинення злочину: за загальним правилом захисний припис виносить дільничний інспектор міліції або працівник кримінальної служби у справах дітей *за погодженням* з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором. Проте захисний припис *не підлягає погодженню* у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину (ч. 2 ст. 13 Закону). Але з останнім положенням пов'язана інша колізія, яка знов-таки блокує винесення захисного припису в разі наявності в діях особи, що вчинила насильство в сім'ї, ознак

злочину, а саме: як зазначалося, термін обмежень, передбачених захисним приписом, відраховують з «дня погодження захисного припису з прокурором» (ч. 5 ст. 13 Закону). При цьому законодавець не визначив, з якого моменту будуть встановлюватися обмеження, передбачені захисним приписом, у тому випадку, коли він не підлягає погодженню.

Близька до описаної ситуація склалася і стосовно запроваджених корекційних програм: виходячи з системного аналізу ст. 10 Закону, у разі вчинення насильства в сім'ї в формі злочину винна особа може бути зобов'язана пройти корекційні програми тільки у тому випадку, якщо до цього вона скоїла насильство в сім'ї у формі іншого правопорушення та її було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. Такий підхід очевидно не відповідає цілям запровадження корекційних програм, які мають передусім сприяти зміні антисоціальних моделей поведінки осіб, які вчинюють насильство в сім'ї в соціально небезпечних формах та становлять найбільшу загрозу для своєї родини.

Слід також наголосити на колізії між застосуванням спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, що передбачені Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», та заходів адміністративної відповідальності, визначених вже згаданою ст. 173–2 КУпАП, що настають за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, або непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї. Проблема полягає в тому, що законодавчо не визначено черговість вживання спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї та накладання адміністративних стягнень за ці ж самі діяння.

На практиці це призводить до ситуації, коли у разі вчинення насильства в сім'ї, дільничні інспектори міліції або співробітники кримінальної міліції у справах дітей виносять офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та складають протокол за 173–2 КУпАП з подальшим направленням матеріалів до суду. У разі повторного вчинення насильства в сім'ї алгоритм дій повторюють, а винесення захисного припису взагалі ігнорують, що призводить до знецінення профілактичного потенціалу цього визнаного в усіх провідних країнах світу запобіжного заходу.

Застосування до кривдника в усіх випадках вчинення насильства в сім'ї, які не містять складу злочину, ст. 173–2 КУпАП, утримує жертв насильства в сім'ї від звернення із заявою про таке насильство, оскільки найчастіше вживаним на практиці адміністративним стягненням в таких випадках виступає штраф. Від таких заходів протидії сімейному насильству страждає передусім сама жертва насильства в сім'ї, яка має зазвичай спільний з насильником сімейний бюджет. Всі органи та установи, що вживають заходів з попередження насильства в сім'ї, жертви насильства в сім'ї та інші зацікавлені особи дійшли одностайного висновку про категоричну неприпустимість встановлення штрафу як виду адміністративного стягнення за вчинення насильства в сім'ї та необхідність застосування інших видів адміністративних стягнень, передбачених альтернативною санкцією ст. 173–2 КУпАП.

Слід також звернути увагу на неправомірність поширеної практики, коли дільничні інспектори міліції або співробітники кримінальної міліції у справах дітей розглядають заяви про насильство в сім'ї як заяви про злочи-

ни, хоча насильство в сім'ї далеко не завжди є злочином. Це призводить до того, що необхідні заходи з попередження і припинення насильства в сім'ї спеціально уповноважені органи не вживають, а жертви насильства отримують відповідь про відмову в порушенні кримінальної справи за відсутності складу злочину. Такі дії є істотним порушенням законодавства України про попередження насильства в сім'ї.

Особливості практики реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї відповідними підрозділами органів внутрішніх справ України

Мета вправи: організувати обмін досвідом учасників у сфері реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї службою дільничних інспекторів міліції, визначити основні проблеми їхньої реалізації, окреслити законодавчі колізії та прогалини у законодавстві та спільно відшукати шляхи їхнього подолання.

Час проведення: 40 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер організовує структуровану дискусію, яка передбачає обмін практичним досвідом учасників у сфері реалізації спеціальних заходів з попередження сімейного насильства. Тренер намагається залучити до дискусії всіх учасників, він адресує питання всій групі, якщо деякі учасники ухиляються від обговорення та обміну досвідом, тренер може адресувати їм питання персонально.

Запитання для обговорення

- Які спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї ви вживаєте на практиці?
- В яких випадках ви вживаєте офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї?
- Чи вживають у випадках вчинення насильства в сім'ї офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки?
- Протягом якого терміну особу вважають такою, щодо якої винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї?
- Як реагують особи на винесення щодо них офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї?
- Наведіть приклади ситуацій, в яких особам винесли офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї?
- В яких випадках та за якою процедурою здійснюють узяття на профілактичний облік і зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство?
- Які наслідки узяття на профілактичний облік членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство?
- Який термін перебування особи на профілактичному обліку членів сім'ї, що здійснили сімейне насильство?
- Чи виносять на практиці захисні приписи?

- Які передбачені законодавством заходи переважно визначають в захисному приписі?
- Як особи реагують на винесення захисних приписів?
- Яким чином здійснюють контроль за дотриманням вимог захисного припису особою, щодо якої він винесений?
- Чи є спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї ефективними? Які з них є найефективнішими?
- В яких випадках вживають спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, а в яких – застосовують ст. 173–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення? Як вони співвідносяться? Чи можна їх застосовувати паралельно?
- Які Ваші пропозиції щодо вдосконалення системи спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї?
- Що, на Вашу думку, доцільніше: посилити профілактичний вплив на осіб, що вчинили насильство в сім'ї, або обтяжити заходи юридичної відповідальності?
- Чи вважаєте Ви запровадження корекційних програм ефективним заходом попередження насильства в сім'ї? Опишіть досвід впровадження корекційних програм у вашому регіоні або кроки, що здійснюються у цьому напрямі.

Коментарі тренера

Необхідно навести статистичні дані щодо вживання спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї та звернути увагу учасників, що ці показники істотно різняться в різних регіонах країни. При цьому можна використовувати матеріали цієї збірки.

Слід також звернути увагу на неоднозначну практику реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, особливо у частині їхнього спільного застосування зі ст. 173–2 КУпАП. Слід підкреслити хибність практики незастосування в окремих регіонах України захисних приписів, невикористання їхнього профілактичного потенціалу. Необхідно підкреслити доцільність якнайшвидшого впровадження корекційних програм в усіх регіонах України. Доречно завершити тим, що такі тренінги дозволяють узгодити та уніфікувати практику реалізації спеціальних заходів з попередження сімейного насильства.

Заходи, що вживають органи внутрішніх справ у сфері профілактики та припинення жорстокого поведіння з дітьми

Мета вправи: визначити перелік повноважень органів внутрішніх справ у сфері профілактики та припинення жорстокого поведіння з дітьми й систему заходів, що вживають з метою його попередження.

Час проведення: 20 хв.

Необхідні матеріали: ватман, маркери, відповідні нормативно-правові акти.

Хід вправи

Тренер звертається до групи з пропозицією визначити перелік повноважень органів внутрішніх справ у сфері профілактики та припинення жор-

стокого поводження з дітьми, а також вказати заходи, яких вживають ОВС з метою його попередження. Члени групи по черзі називають ті чи інші повноваження органів внутрішніх справ та заходи, яких вживають у цій сфері, коментуючи особливості їхньої реалізації на практиці. Названі повноваження органів внутрішніх справ та заходи попередження насильства щодо дітей фіксують на аркуші ватману.

Коментарі тренера

Коментуючи визначений учасниками перелік повноважень органів внутрішніх справ у сфері профілактики та припинення жорстокого поводження з дітьми, а також систему заходів, яких вживають з метою його попередження, тренер виходить з положень

п. 3.3 наказу Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16.01.0404 № 5/34/24/11.

Тренер звертає увагу на те, що у випадку вчинення насильства в сім'ї по відношенню до дитини можуть також використовувати спеціальні заходи з попередження сімейного насильства, передбачені Законом України «Про попередження насильства в сім'ї».

Сесія 7. Юридична відповідальність за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною

Інформаційне повідомлення «Особливості різних видів юридичної відповідальності за вчинення дій, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною»

Мета вправи надати учасникам тренінгу узагальнену та систематизовану інформацію про застосування різних видів юридичної відповідальності за вчинення діянь, що становлять насильство в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною; визначити особливості притягнення до кримінальної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності осіб, що вчинили насильство в сім'ї та насильство щодо дітей.

Час проведення: 40 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення з вказаної теми та відповідає на запитання учасників з врахуванням матеріалів цього видання (п 1.2).

Може бути використана така інформація:

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

1. *Кримінальна відповідальність* осіб, які вчинили насильство в сім'ї, згідно з кримінальним кодексом України (далі – КК), може наставати за злочини проти життя і здоров'я людини, злочини проти статевої

свободи та статевої недоторканості особи, а також злочини проти громадського порядку і моральності.

Найбільш тяжким злочином, який може бути вчинений внаслідок насильства в сім'ї, є вбивство, тобто протиправне винне заподіяння смерті іншій людині. Ст. 115 КК України встановлює відповідальність за умисне вбивство, при цьому вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності, є ознаками кваліфікованого складу цього злочину, за наявності яких покарання встановлено у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі. КК України також містить норми, які передбачають відповідальність за так звані привілейовані вбивства, до складу яких належать вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого (ст. 116 КК України), умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України), умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК України) та вбивство через необережність (ст. 119 КК України). Якщо внаслідок насильства в сім'ї особа була доведена до самогубства або замаху на самогубство, що сталося через жорстоке з нею поводження, шантаж, примус до протиправних дій або систематичне приниження її людської честі і гідності, відповідальність настає за ст. 120 КК України «Доведення до самогубства». Погроза вбивством за умови наявності реальних підстав побоюватися здійснення цієї погрози тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 129 КК України.

Сімейне насильство у багатьох випадках призводить до заподіяння потерпілим тілесних ушкоджень або побоїв чи мордувань без спричинення тілесних ушкоджень. Відповідальність за такі діяння передбачено ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 КК України «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 123 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання», ст. 124 КК України «Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця», ст. 125 КК України «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 126 КК України «Побої і мордування», ст. 128 КК України «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження».

Кримінальне законодавство передбачає відповідальність й за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, які можуть бути вчиненими під час сімейного насильства. Так, зґвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, тягне за собою відповідальність за ст. 152 КК України, а насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом за наявності тих самих обставин – за ст. 153 КК України. Ст. 154 КК України встановлює відповідальність за примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально залежні. Факт перебування винного у шлюбі з потерпілим або наявність тривалих ставих стосунків не виключає відповідальності за ці злочини.

Окремими нормами встановлено відповідальність за вчинення статевих злочинів проти дітей. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, тягнуть за собою відповідальність за ст. 155 КК України, а розбещення неповнолітніх, тобто вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, – за ст. 156 КК України. Кваліфікуючими ознаками, що обтяжують відповідальність за ці злочини, передбачено вчинення таких дій батьком, матерю або особою, яка їх замінює.

У випадках, коли насильство в сім'ї пов'язане з порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, такі дії розглядають як хуліганство й тягнуть за собою відповідальність за ст. 296 КК України.

Насильство в сім'ї, пов'язане з примушуванням чи втягненням у заняття проституцією шляхом застосування насильства або погрози його застосування, знищення або пошкодження майна, шантажу або обману, тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 303 КК України, а вчинення таких дій щодо неповнолітнього – за ч. 3 тієї ж статті. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми охоплюється ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність».

Законом України «Про внесення змін до статей 304 та 323 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти сім'ї та дітей» від 1 жовтня 2008 р. статтю 304 КК України було доповнено ч. 2, що передбачила кримінальну відповідальність за ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього. Цим же законом внесено зміни до ст. 323 КК України «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу», які передбачили як кваліфікуючу обставину вчинення таких дій батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, його тренером та деякими іншими особами.

Отже, актуальність проблеми протидії насильству в сім'ї та насильству проти дітей обумовило внесення змін до кримінального законодавства України, спрямованих на *посилення кримінальної відповідальності за протиправні посягання на сім'ю та дітей*.

2. *Адміністративну відповідальність* за дії, які полягають у насильстві в сім'ї, передбачено у випадках вчинення таких адміністративних правопорушень:

Спеціальною нормою, що передбачає адміністративну відповідальність, виступає ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

До цієї статті Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08 внесено зміни. На сьогодні вона є чинною в такій редакції:

«Стаття 173–2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми.

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, -

тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».

До інших адміністративних правопорушень, до яких може призвести вчинення насильства в сім'ї, належить також нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян. Такі дії утворюють дрібне хуліганство і тягнуть за собою адміністративну відповідальність за ст. 173 КУпАП.

Якщо під час насильства в сім'ї було допущено порушення тиші на вулицях, площах, у парках, гуртожитках, жилих будинках та інших громадських місцях у заборонений рішеннями сільських, селищних, міських рад час, то таке діяння тягне за собою відповідальність за ст. 182 КУпАП.

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами охоплюється ст.180 КУпАП, а ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей – ст. 184 КУпАП.

3. *Цивільно-правова відповідальність.* Слід зазначити, що якщо дії особи, яка вчинила насильство в сім'ї, підпадають під ознаки злочину або адміністративного проступку, то поряд з притягненням правопорушника до кримінальної чи адміністративної відповідальності до останнього можуть бути застосовані заходи цивільно-правової відповідальності у порядку, передбаченому відповідно статтею 328 Кримінально-процесуального кодексу України та статтею 40 Кодексу про адміністративні правопорушення України. В той же час, якщо дії члена сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, не підпа-

дають під ознаки діянь, що переслідуються в кримінальному чи адміністративному порядку, у постраждалої особи у будь-якому випадку завжди є право на подання позову та притягнення винної особи до цивільно-правової відповідальності.

Під цивільно-правовою відповідальністю у цьому випадку слід розуміти негативні для порушника наслідки вчиненого ним правопорушення (насильства в сім'ї), які проявляються у необхідності відшкодування потерпілому завданої моральної та матеріальної шкоди.

Юридичною підставою такої відповідальності є закон в широкому розумінні, тобто нормативно-правовий акт, який передбачає застосування до особи санкцій цивільно-правового характеру за вчинення певного діяння. Загальні засади цивільної відповідальності, яка виникає з завдання шкоди, врегульовано главою 82 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р., який набрав чинності 01 січня 2004 р. Так, згідно з ч. 1 статті 1166 Цивільного кодексу України майнову шкоду, завдану неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим майновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкоду, завдану майну фізичної або юридичної особи, відшкодовує особа, яка її завдала. Стаття 1167 Цивільного кодексу України закріплює, що моральну шкоду, завдану фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовує особа, яка її завдала, за наявності її вини.

Коментарі тренера

Тренер має звернути увагу на помилковість поширеного в суспільстві твердження про те, що в Україні «поки що на рівні законодавства не визначений кримінальний характер випадків насильства в сім'ї». Тренер має пояснити, що в Кримінальному кодексі України дійсно нема спеціальної статті, що передбачає кримінальну відповідальність за вчинення саме насильства в сім'ї, проте у разі вчинення сімейного насильства настає відповідальність за той злочин, який був при цьому скоєний. Далі слід обговорити з учасниками доцільність доповнення Кримінального кодексу України окремим складом злочину «насильство в сім'ї» та його співвідношення зі статтями Кримінального кодексу, які визначають кримінальну відповідальність за заподіяння смерті, тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості чи вчинення інших злочинних дій проти тілесної недоторканності, честі та гідності особи.

Порушення норм Конституції України та окремих галузей права внаслідок вчинення насильства в сім'ї та насильства щодо дітей

Мета вправи: опрацювати нормативно-правові акти України, норми яких порушують у разі вчинення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, закріпити навички роботи з нормативними актами, поглибити знання учасників у різних галузях права (конституційному, сімейному, житловому, цивільному, кримінальному, адміністративному).

Час проведення: 80 хв.

Необхідні матеріали: програма тренінгу, тексти нормативно-правових актів за кількістю учасників, ватмани, маркери, таблиці з завданням.

Хід вправи

Учасники об'єднуються у 4 малі групи. Кожна з груп опрацьовує розданий за кількістю членів групи нормативно-правовий акт за визначеною тренером схемою, яку можна представити у вигляді такої таблиці:

Назва документа

Норми, порушені внаслідок вчинення насильства в сім'ї	Норми, порушені внаслідок жорстокого поводження з дитиною	Види юридичної відповідальності	Юридичні санкції	Суб'єкт, який ініціює порушення провадження у справі та притягнення винних до юридичної відповідальності

Робота з документом триває 30 хвилин, після чого представники груп презентують результати своєї роботи. На презентацію кожній групі відведено 10 хвилин. Презентації коментує тренер.

Для роботи в малих групах пропонуються такі нормативно-правові акти України:

Група 1. Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України (група визначає, які норми Конституції України порушуються при вчиненні насильства в сім'ї та насильства щодо дитини, відшукує статті Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за діяння, які порушують відповідні норми Конституції, визначає види покарань та суб'єктів, за ініціативою яких здійснюється притягнення до відповідальності).

Група 2. Цивільний кодекс України (група визначає, які норми Цивільного кодексу України порушуються при вчиненні насильства в сім'ї та насильства щодо дитини, визначає статті Цивільного кодексу України, які передбачають відповідальність за такі дії та види цивільно-правової відповідальності).

Група 3. Сімейний кодекс України (група визначає, які норми Сімейного кодексу України порушують при вчиненні насильства в сім'ї та насильства щодо дитини, визначає статті Сімейного кодексу України, які передбачають негативні наслідки таких дій та їхні різновиди, визначає суб'єктів, які їх ініціюють).

Група 4. Житловий кодекс Української РСР (група визначає, які норми Житлового кодексу Української РСР, що на сьогодні є чинним для України, можуть порушуватися в результаті вчинення насильства в сім'ї та насильства щодо дитини, визначає статті Житлового кодексу Української РСР, які передбачають негативні наслідки таких дій та їхні різновиди, визначає суб'єктів, які їх ініціюють).

Коментарі тренера

Тренер зазначає, що виконання цієї вправи вимагає певних навичок роботи з нормативним матеріалом та базової юридичної підготовки, якими, напевно ж, володіють дільничні інспектори міліції, навіть ті з них, хто не має юридичної освіти. До першої групи мають увійти найдосвідченіші учасники, добре обізнані у юриспруденції. В будь-якому випадку учасники можуть звертатися до тренера по допомогу під час виконання вправи.

Тренер підкреслює, що проблема насильства в сім'ї та насильства щодо дітей в усіх його формах та проявах має міжсекторальний характер та зачіпає всі сфери суспільного життя. Вчинення таких протиправних дій тягне за собою порушення норм всіх основних галузей законодавства та передбачає не лише кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність, а й різного роду негативні наслідки: від позбавлення батьківських прав до примусового поділу житлового приміщення.

Сесія 8. Вдосконалення законодавства України у сфері попередження сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми

Вправа «Модельний закон про попередження домашнього насильства та насильства проти дитини»

Мета вправи: на підставі аналізу Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та інших законодавчих актів, а також практичного досвіду учасників щодо їхнього застосування, розробити пропозиції з вдосконалення законодавства з питань попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.

Час проведення: 60 хв.

Необхідні матеріали: ватмани, маркери, таблиці з завданням

Хід вправи

Учасники об'єднуються у 4 малі групи. Кожна група обговорює перспективи вдосконалення законодавства з питань попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми з урахуванням потреб практики, формулює свої **пропозиції та викладає їх у вигляді такої таблиці:**

Пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання у сфері протидії насильству в сім'ї та насильству проти дитини

Поняття насильства в сім'ї, його форми	Поняття жорстокого поводження з дітьми, його форми	Суб'єкти, на які поширюється дія законодавства щодо протидії сімейному насильству	Органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дитини	Спеціальні заходи з попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дитини	Заходи юридичної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї та насильства щодо дитини

Робота триває 20 хвилин, після чого представники груп презентують результати своєї роботи. На презентації кожній групі відведено 10 хвилин.

Коментарі тренера

Тренер зазначає, що досвід практичних працівників, які щоденно стикаються з випадками насильства в сім'ї та насильства по відношенню до дитини й застосовують відповідні законодавчі акти, є дуже цінним та має бути обов'язково врахований при визначенні шляхів вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Інформаційне повідомлення

«Шляхи вдосконалення законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї та насильству стосовно дитини»

Мета вправи: розглянути та обговорити експертні пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання у сфері протидії насильству в сім'ї та насильству проти дитини, а також пропозиції щодо вдосконалення законодавства в цій сфері, висунуті групами в попередній вправі, з урахуванням особистого досвіду учасників тренінгу.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: роздаткові матеріали, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер робить інформаційне повідомлення з вказаної теми та відповідає на запитання учасників з врахуванням таких матеріалів, які можна використати як роздаткові:

Концепція вдосконалення законодавства із запобігання домашньому насильству, розроблена експертами ВГЦ «Волонтер» (витяг):

«З урахуванням вимог практики слід суттєво змінити законодавство України у сфері попередження насильства в сім'ї та привести його у відповідність до міжнародних стандартів щодо попередження домашнього насильства, зокрема:

- відповідно до положень Модельного закону ООН про попередження домашнього насильства розглянути питання про поширення законодавства України щодо попередження насильства в сім'ї на членів колишнього подружжя, що проживають в одній квартирі (будинку) після розлучення, а також хатніх працівників, що постійно проживають разом із родиною, для чого запровадити на законодавчому рівні поняття «домашнє насильство»;
- внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якими визнати вчинення насильства в сім'ї, порушення вимог захисного припису та непроходження корекційної програми самостійними адміністративними правопорушеннями, викласти їх в окремих статтях, вилучити з переліку адміністративних стягнень штраф;
- розширити перелік органів та установ, на які покладається вживання заходів з попередження насильства в сім'ї, та внести до нього суди; прокуратуру; служби у справах дітей; заклади та органи освіти; заклади та органи охорони здоров'я; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; органи праці та соціального захисту населення; установи виконання покарань, а також визначити обсяг їхніх повноважень у цій сфері;
- відповідно до положень Модельного закону ООН про попередження домашнього насильства та нагальних вимог української практики надати право винесення захисного припису як спеціального запобіжного заходу та форми оперативного реагування на вчинення насильства в сім'ї лише судам;
- враховуючи, що суд виступає єдиним правозастосовним органом, який може приймати рішення щодо обмеження основних прав і сво-

бод особи у випадках, передбачених чинним законодавством (зокрема, права користування житлом та іншими об'єктами права власності, свободи пересувань, права на недоторканність особистого та сімейного життя тощо), розширити перелік заходів, які може містити захисний припис, зокрема додати до них тимчасове призупинення права користування особою, яка вчиняє домашнє насильство, спільним із жертвою домашнього насильства помешканням та інші заходи, передбачені Модельним законом ООН про попередження домашнього насильства;

- внести зміни до Цивільно-процесуального кодексу України та доповнити його окремою главою, присвяченою винесенню судом захисних приписів незалежно від порушення та розгляду адміністративної чи кримінальної справи за фактом вчинення насильницьких дій або розгляду відповідної справи в порядку цивільного судочинства;
- за умови введення судових органів до системи запобігання насильству в сім'ї вилучити положення щодо винесення офіційних попереджень про неприпустимість насильницької поведінки як таких, що ускладнюють процедуру захисту осіб, постраждалих від домашнього насильства. При цьому дільничні інспектори продовжать здійснювати попереджувальні заходи щодо насильства в сім'ї у межах своїх повноважень, передбачених Положенням про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України від 20 жовтня 2003 р., та з метою профілактики вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисних приписів зможуть виносити у загальному порядку *офіційні застереження про неприпустимість протиправної поведінки*, передбачені вказаним Положенням;
- запровадити концепцію попередження домашнього насильства до Національної програми розвитку ювенальної юстиції та покласти на суди ювенальної юстиції розгляд справ щодо запобігання домашнього насильства, стороною в яких виступають неповнолітні.
- розглянути питання про доцільність встановлення кримінальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї та доповнення Кримінального кодексу України відповідним складом злочину або окремою главою «Злочини проти сім'ї».

Коментарі тренера

Тренер має надати можливість висловитись всім учасникам тренінгу з приводу розглянутих пропозицій щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї та зафіксувати всі основні зауваження учасників на ватмані.

ДЕНЬ 3

Сесії 9–10. Органи та установи, що діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми: алгоритм взаємодії

Мета:

- визначити систему органів та установ, уповноважених здійснювати заходи щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, розглянути їхні функції та повноваження;
- розробити алгоритм дій дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми у взаємодії з іншими державними органами, установами і організаціями, який може бути використаний у їхній практичній діяльності;
- проаналізувати практику розгляду заяв та повідомлень щодо вчинення насильства в сім'ї або насильства по відношенню до дитини з урахуванням власного досвіду дільничних інспекторів міліції, що є учасниками тренінгу.

Завдання (в кінці цієї сесії учасники зможуть):

- вказати основні нормативно-правові акти України, які визначають функції та повноваження державних органів та установ щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, проаналізувати їхній зміст, визначити суперечності, забезпечити вільну орієнтацію в них учасників тренінгу;
- здійснити обмін досвідом учасників щодо розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї та насильства проти дитини або реальну його загрозу;
- визначити алгоритм дій дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї у взаємодії з іншими державними органами та установами та відпрацювати його на конкретних прикладах заяв та повідомлень.

Час проведення: 7 годин.

Обладнання: роздаткові матеріали, маркери, ватмани.

Зміст сесій: див. програму.

Сесія 9. Система органів та установ, уповноважених здійснювати заходи щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми

Актуалізація інформації минулого дня тренінгу

Мета вправи: оновити в пам'яті інформацію минулого дня тренінгу щодо законодавства України з попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, шляхів подолання законодавчих колізій та прогалин; налаштуватися на співпрацю та позитивну роботу впродовж підсумкового дня тренінгу.

Час проведення: 15 хв.

Необхідні матеріали: маркер.

Хід вправи

Тренер передає по колу маркер та повідомляє, що він гратиме роль мікрофона. Усі, до кого потрапить «мікрофон», повинні вказати на той матеріал, що їм запам'ятовся за результатами минулого дня роботи тренінгу, не повторюючи один одного.

Коментарі тренера

Тренер має стисло нагадати учасникам основні питання, обговорювані минулого дня, та висвітлити коло проблем, що підлягають обговоренню впродовж третього підсумкового дня тренінгу.

Органи та установи, які діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми

Мета вправи: визначити перелік органів та установ, які діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми з урахуванням положень основних нормативно-правових актів у цій сфері.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: ватман, маркери, програма тренінгу.

Хід вправи

Тренер звертається до групи з пропозицією визначити перелік органів та установ, які діють у сфері попередження насильства в сім'ї та насильства щодо дітей. Члени групи по черзі називають ті чи інші органи та установи, з якими вони стикалися під час здійснення діяльності в означеній сфері. Названі учасниками державні органи та установи тренер фіксує на аркуші ватману.

Коментарі тренера

Тренер вказує, що до основних нормативно-правових актів України у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, які визначають перелік органів та установ, які вживають заходів у цій сфері, належать:

- Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.04.01 зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08;
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26.04.03;
- наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.09;
- наказ Мінсім'ямолодьспорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС, Держдепартаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної ро-

боти із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» від 14.06.2006;

- наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23.01.04.

Тренер зазначає, що вказані нормативно-правові акти України у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми по різному визначають перелік таких органів та установ, що вимагає їхньої узгодженості та врахування їхніх положень в системній єдності.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.04.01 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08) до органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, відносить:

- спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї (таким органом визнано Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, його управління та відділи на місцях);
- відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, до яких віднесено службу дільничних інспекторів міліції та кримінальну міліцію у справах дітей;
- органи опіки і піклування;
- спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства, до яких належать:

кризові центри для членів сімей, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення (далі – кризові центри);

центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.

Інші нормативні акти, вказані вище, до цього переліку органів додають:

- службу у справах дітей;
- центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді;
- органи охорони здоров'я;
- органи освіти та установи кримінально-виконавчої системи (в частині попередження жорстокого поводження з дітьми).

Вправа «Функції та повноваження державних органів, установ, служб і організацій щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми»

Мета вправи: виокремити функції та визначити обсяг повноважень державних інституцій, що діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми; визначити механізм їхньої взаємодії та проблеми, що виникають в процесі такої взаємодії.

Час проведення: 75 хв.

Необхідні матеріали: ватман, маркери, тексти нормативно-правових актів, що викладені в

цьому посібнику (Розділ III).

Нормативно-правові акти України, що необхідні для виконання вправи:

- Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.04.01 (зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25.09.08);
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26.04.03;
- наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.09;
- наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16.01.04.

Хід справи

Тренер роздає учасникам посібники, які містять тести необхідних для роботи нормативно-правових актів.

Тренер об'єднує учасників у 4 малі групи, які будуть досліджувати повноваження відповідних органів та установ, що визначені в різних нормативно-правових актах:

група 1 – *Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, його управління та відділи на місцях;*

група 2 – *відповідні підрозділи органів внутрішніх справ;*

група 3 – *служба у справах дітей;*

група 4 – *центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.*

Кожна група визначає функції та повноваження відповідних органів та установ у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми за вказаними вище чотирма нормативно-правовими актами (записуючи їх у чотири стовпчики, зверху кожного з яких написана назва відповідного нормативно-правового акта), якщо в певному акті не згадується відповідний орган чи установа, учасники ставлять у цьому стовпчику прочерк. Далі група здійснює порівняльний аналіз визначених функцій та повноважень відповідних органів.

Робота триває 25 хвилин, після чого представники груп презентують результати своєї роботи. На презентації кожній групі відведено 10 хвилин, на коментарі тренера – 10 хвилин.

Коментарі тренера

Тренер зазначає, що учасники мали змогу пересвідчитись у суперечливості законодавчого регулювання переліку функцій та обсягу повноважень державних інституцій, що діють у сфері попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Проте необхідно шукати механізми їхньої

ефективної взаємодії. При цьому, напевно, розпочати треба не з того, щоб сперечатись стосовно тих чи інших повноважень. Краще дублювати певні функції тих чи інших органів та установ, ніж не робити нічого.

Сесія 10. Механізм взаємодії органів та установ у сфері протидії насильству стосовно дітей та насильству в сім'ї

Розгляд заяв та повідомлень щодо вчинення насильства в сім'ї або насильства по відношенню до дитини: власний досвід взаємодії

Мета вправи: здійснити обмін власним досвідом учасників щодо розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї та насильства проти дитини або реальну його загрозу.

Час проведення: 100 хв.

Необхідні матеріали: маркери, аркуші А4.

Хід вправи

Кожен учасник групи протягом 10 хвилин готує індивідуальну презентацію, в якій він має відтворити найцікавіші або найтиповіші справи стосовно вчинення насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, що перебували в його впровадженні, та визначити, які дії він вчинив щодо їхнього розгляду. Тренер має попросити учасників висвітлити в своїй презентації справи, які стосувалися б різних форм та проявів сімейного насильства чи насильства щодо дитини, а також вказати, у якій спосіб відбувалася його взаємодія з іншими органами та установами щодо розгляду та розв'язання таких справ.

Після цього учасники здійснюють індивідуальні презентації, в яких висвітлюють викладені вище питання. На презентацію кожному учаснику відводиться приблизно рівний час, в межах відведеного на виконання вправи. Тренер визначає його залежно від кількості учасників тренінгу. Після кожної презентації тренер та інші учасники можуть поставити особі, що здійснювала презентацію, уточнювальні питання та зробити свої зауваження.

Коментарі тренера

Тренер має відзначити різноманітність випадків сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми, а також вказати на корисність обміну досвідом учасниками щодо розгляду та розв'язання справ, які стосуються досліджуваної проблеми.

Запитання для обговорення:

- Чому ви обрали для презентації саме ці справи?
- Чи складно було здійснити взаємодію з іншими органами та установами щодо розгляду та розв'язання таких справ?
- З якими основними проблемами Ви стикаєтесь при розгляді заяв та повідомлень щодо вчинення сімейного насильства або жорстокого поводження з дитиною?

Моделювання алгоритму дій міліції щодо попередження насильства в сім'ї у взаємодії з іншими державними органами, установами і організаціями

Мета вправи: з урахуванням нормативно-правової бази розробити алгоритм дій дільничних інспекторів міліції у випадках сімейного насильства та

жорстокого поводження з дітьми, а також визначити напрямки їхньої взаємодії з іншими державними органами, установами та організаціями.

Час проведення: 80 хв.

Необхідні матеріали: ватман, маркери.

Хід вправи

Тренер об'єднує учасників у 4 малі групи. За підсумком попередніх вправ учасники мають визначити алгоритм дій міліції, враховуючи взаємодію з різними державними інституціями. Групи мають схематично зобразити такий алгоритм, а також презентувати його та пояснити.

Робота триває 30 хвилин, після чого представники груп презентують результати своєї роботи. На презентації кожній групі відведено 10 хвилин, на коментарі тренера – 10 хвилин.

Коментарі тренера

Тренер має звернути увагу груп, що в своїх презентаціях вони мають розглянути алгоритм дій міліції у таких випадках:

- у разі отримання заяви про вчинення насильства в сім'ї від жертви такого насильства або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза його вчинення;
- у разі отримання інформації безпосередньо від дитини про жорстоке поводження з нею;
- у разі отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї чи жорстоке поводження з дитиною або реальну загрозу таких дій від інших осіб або органів;
- у разі особистого виявлення вчинюваного насильства в сім'ї або насильства проти дитини, а також реальної загрози його вчинення.

Запитання для обговорення

- На підставі чого ви побудували саме такий алгоритм взаємодії?
- На які нормативно-правові акти ви посилалися?
- Які органи та установи Ви будете залучати до розгляду заяв та повідомлень щодо сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми? У який спосіб? З якою метою?
- Які державні інституції Ви поінформуєте про факт отримання відповідних заяв та повідомлень, а також про свої подальші дії щодо їхнього розгляду?

Розгляд дільничними інспекторами міліції заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, насильства щодо дитини або реальну їхню загрозу: узи співпраці

Мета вправи: відпрацювати розроблений алгоритм дій дільничних інспекторів міліції у випадках сімейного насильства та жорстокого поводження з дітьми на конкретних прикладах заяв та повідомлень; узгодити практику їхнього розгляду.

Час проведення: 90 хв.

Необхідні матеріали маркери, ватмани, роздаткові матеріали: приклади заяв та повідомлень про вчинення насильства, приклади ситуацій.

Хід вправи

Тренер об'єднує учасників у 4–5 малих груп (залежно від кількості учасників тренінгу). Кожна з груп отримує приклад заяви, повідомлення чи конкретної ситуації щодо вчинення сімейного насильства або жорстокого поводження з дитиною. Група має опрацювати ситуацію та детально визначити послідовність дій дільничного інспектора міліції з урахуванням розробленого раніше алгоритму його дій у взаємодії з іншими державними органами, установами та організаціями.

Робота триває 30 хвилин, після чого представники груп презентують саму ситуацію та результати своєї роботи. По завершенні презентації відбувається її обговорення. На презентації кожній групі відведено 10–15 хвилин залежно від кількості утворених груп.

Приклади заяв та повідомлень, що можуть бути використані як матеріали для роботи груп:

Заява №1

Начальнику Московського РВ УМВС
в м. Харкові

Кононенко Людмили Віталіївни,
яка прописана за адресою м. Харків,
вул. Гвардійців Широнінців, 43 «В», кв. 190

ЗАЯВА

Я, Кононенко Людмила Віталіївна, 10.10.1986 р.н., проживала разом зі своєю матір'ю Кононенко Світланою Федорівною, 24.06.1953 р.н., за адресою: м. Харків, вул. Гвардійців Широнінців, 43 «В», кв.190. Я прописана за цією адресою з 1994 року. З липня 2004 року я не можу потрапити до квартири. 23.06.2007 після мого повернення додому з випускного вечора моя мати Кононенко Світлана Федорівна почала душити мене і бити. Після цього вона вигнала мене з дому, пригрозивши, що в разі мого повернення нею буде застосовано до мене більш жорстокі заходи. Переночувавши в моєї тітки Кабак Тамари Анатоліївни, 23.08.1955 р.н., ми наступного дня спробували поговорити з моєю матір'ю Кононенко Світланою Федорівною, щоб я змогла повернутися до свого місця проживання. Але матір знову почала погрожувати, кричати, не впустивши мене до дому.

Такими діями моя мати Кононенко Світлана Федорівна порушує моє конституційне право, закріплене у статті 47 Конституції України, згідно з якою кожен має право на житло і не може бути примусово позбавлений житла.

Іншого місця проживання я не маю, у квартирі залишились мої речі, одяг тощо.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 дії з боку Кононенко Світлани Федорівни визначаються як економічне насильство в сім'ї, тобто умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї **житла**, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право.

Стаття 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» містить перелік органів, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, одним з яких є служба дільничних інспекторів міліції.

Підставою вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї може бути заява про допомогу жертви насильства в сім'ї. Орган, до якого надійшла заява або надійшло повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву чи повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачених законом заходів з попередження насильства в сім'ї.

Стаття 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює повноваження служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї. Відповідно до неї служби дільничних інспекторів міліції приймають та розглядають заяви і повідомлення про насильство в сім'ї та вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї.

Стаття 10 Закону передбачає, що члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, вноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей, про що йому повідомляється під розписку.

Керуючись ст. 47 Конституції України, ст. 1, 3, 4, 6, 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»

ПРОШУ:

Вжити передбачених законодавством України заходів по відношенню до Кононенко Світлани Федорівни, 24.06.1953 р.н., яка проживає за адресою м. Харків, вул. Гвардійців Широнінців, 43 «В», кв. 190, у зв'язку з вчиненням нею насильства в сім'ї по відношенню до мене, Кононенко Людмили Віталіївни, 10.10.1986 р.н. Письмову відповідь про вжиті заходи прошу вислати на адресу 61108 м. Харків, бульвар Миру, 4, кв. 51

Заява №2

Начальнику Фрунзенського РВ УМВС
в м. Харкові

Баранова Станіслава Анатолійовича,
який прописаний за адресою м. Харків,
вул. Корчагінців, буд. 28, кв. 42

ЗАЯВА

Я, Баранов Станіслав Анатолійович, 1974 р.н., проживав разом зі своїм батьком за адресою м. Харків, вул. Корчагінців, буд. 28, кв. 42. Я прописаний за цією адресою з 1995 року. Але 27 лютого 2007 року я не зміг потрапити до квартири, оскільки замок на дверях був змінений. Двері відчинив мій батько Баранов Анатолій Іванович, 1948 р.н., і відповів, що не пустить мене до квартири. На мої подальші численні спроби потрапити до квартири у наступні дні він відповідав відмовою. Такими діями мій батько Баранов Анатолій Іванович порушує моє конституційне право, закріплене у статті 47 Конституції України,

згідно з якою кожен має право на житло і не може бути примусово позбавлений житла.

Іншого місця проживання я не маю, у квартирі залишились мої речі, одяг тощо.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 дії з боку Баранова Анатолія Івановича визначаються як економічне насильство в сім'ї, тобто умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї **житла**, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право.

Стаття 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» містить перелік органів, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, одним з яких є служба дільничних інспекторів міліції.

Підставою вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї може бути заява про допомогу жертви насильства в сім'ї. Орган, до якого надійшла заява або надійшло повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву чи повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачених законом заходів з попередження насильства в сім'ї.

Стаття 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює повноваження служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї. Відповідно до неї служби дільничних інспекторів міліції приймають та розглядають заяви і повідомлення про насильство в сім'ї та вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї.

Стаття 10 Закону передбачає, що члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей, про що йому повідомляється під розписку.

Керуючись ст. 47 Конституції України, ст. 1, 3, 4, 6, 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»

ПРОШУ:

1. Вжити передбачених законодавством України заходів по відношенню до Баранова Анатолія Івановича, 1948 р.н., який проживає за адресою м. Харків, у зв'язку з вчиненням ним насильства в сім'ї по відношенню до мене, Баранова Станіслава Анатолійовича, 1974 р.н.
2. Повідомити Баранова Станіслава Анатолійовича про вжиті заходи у письмовій формі за адресою м. Харків, пр. Московський 87, кв. 15.

5 березня 2007 року

Баранов С.А.

Заява №3

Начальнику Київського РВ УМВС в м. Харкові

Андреєвої Юлії Олександрівни,
яка проживає за адресою м. Харків,
вул. Гацева, буд. 2, кв. 45

ЗАЯВА

Я, Андреєва Юлія Олександрівна, 1978 р.н., проживаю разом зі своїм сином Андреєвим Володимиром Івановичем, 14.05.2001 р.н., за адресою м. Харків, вул. Гацева, буд. 2, кв. 45. Батьком мого сина є Андреєв Іван Олегович, 1980 р.н., який проживає за тією ж адресою через такі обставини.

8 червня 2003 року у зв'язку з неможливістю подальшого спільного проживання я подала позов про розірвання шлюбу, стягнення аліментів та поділ спільної власності до місцевого суду Київського району. Рішенням суду шлюб розірвано 16 липня 2003 року.

Я та Андреєв Іван Олегович є наймачами житлового приміщення, що перебуває у комунальній власності, за адресою м. Харків, вул. Гацева, буд. 2, кв. 45. Відповідно до рішення суду ми продовжуємо проживати в одній квартирі, але в різних кімнатах. Коридор, кухня та санітарний вузол перебувають у спільному користуванні.

Андреєв Іван Олегович систематично вчиняє акти фізичного насильства по відношенню до мене у присутності дитини, про що я повідомляла службу дільничних інспекторів Київського РВ УМВС в м. Харкові. Дитина внаслідок його дій стає жертвою психологічного насильства. Своїми діями Андреєв Іван Олегович завдає моєму сину психологічних страждань. У дитини через це виникли дефекти вимовляння, що підтверджується медичними висновками.

Своїми діями Андреєв Іван Олегович порушує положення Конвенції про права дитини (ратифікована Україною 27.02.91 р. і відповідно до ст. 9 Конституції України та ст. 13 Сімейного кодексу України є частиною національного законодавства), зокрема ст. 19, згідно з якою дитина має бути захищена від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого поводження з боку батьків.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001, дії з боку Андреєва Івана Олеговича по відношенню до малолітньої дитини, Андреєва Володимира, 29.05.2002 р.н., визначаються як психологічне насильство в сім'ї.

Стаття 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» містить перелік органів, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, одним з яких є кримінальна міліція у справах дітей.

Підставою вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї, відповідно до статті 4 вказаного Закону, може бути отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно дітей. Орган, до якого надійшла заява або повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву чи повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачені законом заходи з попередження насильства в сім'ї.

Стаття 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» закріплює повноваження кримінальної міліції у справах дітей щодо попередження насильства в сім'ї. Відповідно до неї кримінальна міліція у справах дітей приймає та розглядає заяви і повідомлення про насильство в сім'ї та вживає відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї.

Стаття 10 Закону передбачає, що члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, вноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей, про що йому повідомляється під розписку.

Керуючись ст. 9 та 47 Конституції України, ст. 19 Конвенції ООН про права дитини, ст.ст. 1, 3, 4, 6, 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї».

ПРОШУ:

Вжити передбачених законодавством України заходів по відношенню до Андрєєва Івана Олеговича, 1980 р.н., який проживає за адресою м. Харків, вул. Гацева, буд. 2, кв. 45, у зв'язку з вчиненням ним психологічного насильства в сім'ї по відношенню до Андрєєва Володимира Івановича, 2002 р.н.

26 березня 2007 року

Андрєєва Ю.А.

Коментарі ведучого

Тренер організовує обговорення ситуацій учасниками, пропонуючи їм вказати, як би вони вчинили в таких ситуаціях та визначити, з чим вони не згодні у презентаціях. У висновку тренер зазначає, що необхідно забезпечити одноманітність практики розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, насильства щодо дитини або реальну їхню загрозу. Узгодженість дій працівників міліції у ситуаціях насильства породжує відчуття захищеності, стабільності та правової визначеності у громадян, що є передумовою створення ефективної системи протидії насильству в сім'ї та жорсткому поводженню з дітьми.

Запитання для обговорення

- Чи відповідають запропоновані ситуації тим, які траплялися Вам на практиці?
- Чи правильно складено зразки заяв чи повідомлень, представлені Вам на розгляд?
- Що заважає Вам в процесі розгляду заяв та повідомлень про факти вчинення насильства в сім'ї або насильства над дітьми?

Підбиття підсумків роботи тренінгу

Мета вправи: підбити підсумки роботи тренінгу та оцінити рівень задоволення висловлених очікувань, досягти «зворотного зв'язку» з учасниками.

Час проведення: 30 хв.

Необхідні матеріали: ватмани з визначеними індивідуальними та груповими очікуваннями.

Хід справи

Тренер пропонує учасникам ще раз переглянути визначені ними на початку роботи очікування, підкреслити ті з них, що були задоволені. Після цього він читає «Загальні очікування» та виявляє, наскільки вони були задоволені.

Коментарі тренера

Тренер виявляє рівень задоволеності очікувань. У випадку, якщо певні очікування залишаються незадоволеними, з'ясовує причину, через яку це сталося, та дає необхідні пояснення.

Запитання для обговорення

Які очікування задоволені? Які ні? Чому ви так вважаєте? Що має бути зроблено, щоб їх задовольнити? Чи не привела робота протягом модуля до появи нових очікувань та потреб? Яких саме? Як вони можуть бути задоволені?

Використані матеріали:

1. Аналітичні матеріали щодо стану нормативно-правової бази з питань попередження насильства в сім'ї, в тому числі по відношенню до дітей, розроблені в рамках проекту «Огляд стану нормативно-правової бази та системи розгляду випадків насильства щодо дітей та у сім'ї» Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» та Міністерства у справах сім'ї молоді та спорту за підтримки Дитячого фонду ООН (UNICEF) у 2006 році.
2. Матеріали пілотного семінару для працівників правоохоронних органів з питань моніторингу та розгляду випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми, який відбувся у вересні 2007 року в рамках проекту «Удосконалення правової, нормативної та методичної бази національної системи моніторингу випадків насильства над дітьми та у сім'ї» Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» та Міністерства у справах сім'ї молоді та спорту за підтримки Дитячого фонду ООН (UNICEF).
3. Зразки тренінгових модулів регіонального семінару «Підготовка тренерів», що проходив в межах регіонального проекту ЮНІФЕМ «Викорінення насильства стосовно жінок в Центральній Азії», 6–8 травня, Алмаати, Казахстан.
4. Попередження насильства над дітьми. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази. Укладач: Журавель Т. В.; Авт. колектив: Грицевич О. В., Лозован О. М., Онишко Ю. В. – К.: Видавничий дім «КАЛИТА», 2007. – 224 с.
5. Збірка інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів з питань попередження насильства в сім'ї, зокрема над дітьми / Уклад. Журавель Т. В. – К.: Видавничий дім «КАЛИТА», 2005. – 88 с.
6. Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності: Монографія. – Харків: Право, 2005. – 224 с.
7. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Практичний посібник для органів та установ із попередження насильства в сім'ї) / Під ред. О. М. Рудневої. – Харків: Східнорегіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2006. – 92 с.

8. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / За ред. О. М. Рудневої. – Х.: Східно регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив. 2005. – 160 с. / видання друге, перероблене та доповнене/
9. Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (науково-практичний коментар) / О. М. Руднева, Г. О. Христова, О. О. Уварова та ін. – Х.: Східно регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2005. – 364 с.
10. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: позиція держави та погляд громадянського суспільства (Збірка документів) / Упорядн. Г. О. Христова; наук. ред. О. М. Рудневої. – К.: Істина, 2007. – 240 с.
11. Модельні справи із застосування Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок / Григор'єва Л. І., Руднева О. М., Христова Г. О. та ін. – К.: Істина, 2006. – 184 с.
12. Христова Г. О. Основи гендерно-правового аналізу законодавства України. – Харків: Райдер, 2008. – 108 с.

РОЗДІЛ III. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'Ї, ЗОКРЕМА НАД ДІТЬМИ

3.1. Перелік нормативно-правових актів та інших офіційних документів у сфері попередження насильства над дітьми в сім'ї або поза нею

Міжнародно-правові акти²⁰

1. Загальна декларація прав людини;
2. Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права;
3. Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права;
4. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації;
5. Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок;
6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання;
7. Міжнародна конвенція ООН про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей;
8. Конвенція ООН про права дитини;
9. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії;
10. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності;
11. Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182;
12. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод.

Нормативно-правові акти та інші офіційні документи України²¹

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР;
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. №2341-III;
3. Закон України «Про внесення змін до статей 155 та 156 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за розбещення неповнолітніх» від 25 вересня 2008 р. № 600-VI;
4. Закон України «Про внесення змін до статей 304 та 323 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти сім'ї та дітей» від 1 жовтня 2008 р. № 616-VI;
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X;
6. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за

20 Тексти вказаних міжнародних актів можна знайти на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

21 Тексти вказаних під порядковими номерами 1–32 юридичних актів викладені на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

- вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» від 15 травня 2003 р. № 759-IV;
7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III//BP;
 8. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII;
 9. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. № 1543-XII;
 10. Закон України «Про міжнародні договори» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV;
 11. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV;
 12. Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI;
 13. Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII;
 14. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III;
 15. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї» від 25 вересня 2008 р. № 599-VI;
 16. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04 вересня 2008 р. № 375-VI;
 17. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. №20/95-BP;
 18. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. № 1060-XII;
 19. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III;
 20. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III;
 21. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми підтримки сім'ї на період до 2010 року» від 19 лютого 2007 р. № 244;
 22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» від 8 жовтня 2008 р. № 905;
 23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційної ради з питань соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 26 листопада 2008 р. № 1035;
 24. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реально його загрозу» від 26 квітня 2003 р. № 616;
 25. Положення про кримінальну міліцію у справах дітей, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 1995 року № 502;
 26. Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/1;

27. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.2009 № 3131/386, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.09.2009 за № 917/16933;
28. Наказ Міністерства молоді та спорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС, Департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» від 14 червня 2006 р. № 1983/388/452/221/556/596/106;
29. Наказ Міністерства молоді та спорту України, МОЗ України «Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді» від 17 квітня 2006 р. № 1209/228;
30. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» від 23 січня 2004 р. № 38;
31. Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 29 травня 1999 року №34/166/131/88;
32. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 р. № 3;
33. Рекомендації парламентських слухань «Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства», затверджені Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 2005 р. № 2894-IV;
34. Про стан додержання законодавства, спрямованого на захист прав дітей, які потерпають від злочинних посягань, насильства у сім'ї, втягнення їх у злочинну та іншу протиправну діяльність. Лист Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс] – 31.07.2006 № 07/3–90–2006. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart14/idx14409.htm>

3.2 Витяги з міжнародних та національних актів

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Ратифікована Україною Постановою Верховної Ради від 27 лютого 1991 р. та набула чинності для України 27 вересня 1991 р.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.
2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.
3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.
2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини

від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

Ратифікована Україною Указом Президії Верховної Ради УРСР 24 грудня 1980 р.; набула чинності для України 3 вересня 1981 р.

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Стаття 16

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків, і, зокрема, забезпечують на основі рівності чоловіків і жінок:
 - a) однакові права щодо одруження;
 - b) однакові права на вільний вибір дружини і на одруження лише з своєї вільної і повної згоди;
 - c) однакові права та обов'язки під час шлюбу і після його розірвання;
 - d) однакові права і обов'язки чоловіків і жінок як батьків незалежно від їхнього сімейного стану в питаннях, що стосуються їхніх дітей; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;
 - e) однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням та доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право;
 - f) однакові права та обов'язки бути опікунами, піклувальниками, довіреними особами та усиновителями дітей або здійснювати аналогічні функції, коли вони передбачені національним законодавством; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;

- g) рівні особисті права чоловіка та дружини, в тому числі вибору прізвища, професії, заняття;
 - h) рівні права подружжя щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном як безплатно, так і за плату.
2. Заручини та шлюб дитини не мають юридичної сили, і вживаються всі необхідні заходи, включаючи законодавчі, з метою визначення максимального шлюбного віку та обов'язкової реєстрації шлюбів в актах громадянського стану.

Стаття 24

Держави-сторони зобов'язані вживати всіх необхідних заходів на національному рівні щодо досягнення повної реалізації прав, визнаних у цій Конвенції.

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР

Конституція є основним Законом країни і встановлює визначальні принципи відповідальності держави, закладає важливу основу для додаткових законодавчих стратегій, спрямованих на боротьбу з усіма формами насильства в сім'ї.

Стаття 3

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 21

Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 24

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 28

Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Стаття 51

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватись про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державною.

Стаття 52

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

від 10 січня 2002 р. № 2947-III//ВР

Стаття 18. Захист сімейних прав та інтересів

1. Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу.
2. Суд застосовує способи захисту, які встановлені законом або домовленістю (договором) сторін.

Способами захисту сімейних прав та інтересів зокрема є:

- 1) встановлення правовідношення;
- 2) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку;
- 3) припинення правовідношення, а також його анулювання;
- 4) припинення дій, які порушують сімейні права;
- 5) відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права;
- 6) відшкодування матеріальної та моральної шкоди, якщо це передбачено цим Кодексом або договором;
- 7) зміна правовідношення;
- 8) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Стаття 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.
3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.
4. Батьки зобов'язані поважати дитину.
5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.
6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.
7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Стаття 155. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.
2. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.
3. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства.
4. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Стаття 164. Підстави позбавлення батьківських прав

1. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:
 - 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
 - 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
 - 3) жорстоко поведуться з дитиною;
 - 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
 - 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
 - 6) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.
2. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав з підстав, встановлених пунктами 2, 4 і 5 частини першої цієї статті, лише у разі досягнення ними повноліття.
3. Мати, батько можуть бути позбавлені батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них.
4. Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки злочину, він порушує кримінальну справу.
5. Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає державному органу реєстрації актів цивільного стану за місцем реєстрації народження дитини.

Стаття 166. Правові наслідки позбавлення батьківських прав

1. Особа, позбавлена батьківських прав:
 - 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
 - 2) перестає бути законним представником дитини;
 - 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;
 - 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;
 - 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);
 - 6) втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною.
2. Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.

Одночасно з позбавленням батьківських прав суд може на вимогу позивача або за власною ініціативою вирішити питання про стягнення аліментів на дитину.

Стаття 170. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав

1. Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, передбачених пунктами 2–5 частини першої статті 164 цього Кодексу, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання.

У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органів опіки та піклування.

2. У виняткових випадках, при безпосередній загрозі для життя або здоров'я дитини, орган опіки та піклування або прокурор мають право постановити рішення про негайне відібрання дитини від батьків.

У цьому разі орган опіки та піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора та у семиденний строк після постановлення рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав.

3. Таким позовом до суду має право звернутися прокурор.
3. Якщо відпадуть причини, які перешкоджали належному вихованню дитини її батьками, суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини.
4. При задоволенні позову про відібрання дитини від матері, батька без позбавлення їх батьківських прав суд вирішує питання про стягнення з них аліментів на дитину.
5. Положення частин першої – третьої цієї статті застосовуються до відібрання дитини від інших осіб, з якими вона проживає.

Стаття 171. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя

1. Дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.
2. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.
3. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

ЗАКОН УКРАЇНИ

**«Про Загальнодержавну програму
«Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН
про права дитини» на період до 2016 року»
від 5 березня 2009 р. № 1065-VI**

4.7. Ліквідація торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними

Мета – ліквідація торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними; створення умов для ефективної реабілітації дітей.

Основні завдання:

- підвищення ефективності профілактичної та роз'яснювальної роботи серед батьків з метою запобігання жорстокому поводженню з дітьми;
- удосконалення процедур щодо виявлення дітей, які потерпіли від сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження з ними;
- створення системи реабілітації та реінтеграції дітей, які потерпіли від торгівлі ними, сексуальної експлуатації, інших форм жорстокого поводження;
- забезпечення функціонування системи захисту дітей від жорстокого поводження, проведення відповідної профілактичної роботи.

ЗАКОН УКРАЇНИ

**«ПРО ОХОРОНУ ДИТИНСТВА»
від 26 квітні 2001 р. № 2402-III**

Стаття 10. Право на захист від усіх форм насильства.

Держава здійснює захист дитини від:

усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у ому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

Держава через органи опіки і піклування, служби у справах неповнолітніх у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які

підключаються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО СОЦІАЛЬНУ РОБОТУ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ»

від 21 червня 2001 р. № 2558-III

Стаття 7. Основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю

Розроблення та здійснення комплексу реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного та фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства, потрапили в екстремальні ситуації.

Стаття 14. Завдання суб'єктів соціальної роботи з дітьми та молоддю

Здійснення реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, пристосування їх до безпечних соціальних та інших умов життєдіяльності, а також **надання допомоги дітям, молоді, які зазнали жорстокості та насильства**, потрапили в екстремальні ситуації.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»

від 23 травня 1991 р. № 1060-XII

Стаття 22. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють.

Педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників.

Стаття 51. Права вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти відповідно мають гарантоване державою право на:

... захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, від дій педагогічних, інших працівників, які порушують права або принижують їх честь і гідність.

Стаття 56. Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників

Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані:

... додержувати педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня, студента;

захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

3.3. Нормативно-правові акти України у сфері попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею**ЗАКОН УКРАЇНИ «Про попередження насильства в сім'ї»**

від 15 листопада 2001 р. № 2789-III

Цей Закон визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї.

Розділ I**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення термінів**

Для цілей цього Закону наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

- насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;
- фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;
- сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї;
- психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;
- економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я;

- члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання; *(Статтю 1 доповнено абзацом згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*
 - жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї;
 - попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї;
 - реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій, передбачених абзацом другим цієї статті, якщо є реальні підстави очікувати її виконання;
 - захисний припис – спеціальна форма реагування служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї;
- (Абзац дванадцятий статті 1 виключено на підставі Закону N 599-VI від 25.09.2008)*

корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї. *(Статтю 1 доповнено абзацом тринадцятим згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*

Стаття 2. Законодавство про попередження насильства в сім'ї

Законодавство про попередження насильства в сім'ї складається з Конституції України, цього Закону, інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо попередження насильства в сім'ї.

Стаття 3. Органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

1. Здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в межах наданих їм повноважень покладається на:
 - 1) спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї;
 - 2) відповідні підрозділи органів внутрішніх справ; *(Пункт 2 частини першої статті 3 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)*
 - 3) органи опіки і піклування;
 - 4) спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- кризові центри для членів сімей, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення (далі – кризові центри);

- центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї.
(Пункт 4 частини першої статті 3 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)
- 2. Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, об'єднання громадян, а також окремі громадяни можуть сприяти у здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї.

Стаття 4. Підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї

1. Підставами для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї є:
 - заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
 - висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;
 - отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї.
2. Заява та повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення приймаються за місцем проживання постраждалого органами, зазначеними в пунктах 1 та 2 частини першої статті 3 цього Закону.
3. Орган, до якого надійшла заява або надійшло повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, розглядає заяву чи повідомлення та вживає в межах своїх повноважень передбачені законом заходи з попередження насильства в сім'ї.
4. Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення затверджується Кабінетом Міністрів України.

Розділ II

**ОРГАНИ ТА УСТАНОВИ, НА ЯКІ ПОКЛАДАЄТЬСЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І**

Стаття 5. Повноваження спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї

Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї:

- бере участь в розробленні та реалізує державну політику щодо попередження насильства в сім'ї;
- координує діяльність відповідних підрозділів органів внутрішніх справ, органів опіки і піклування у питаннях попередження насильства в сім'ї; (Абзац третій статті 5 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)
- визначає потребу регіонів у створенні спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї та організовує роботу з їх створення; (Абзац четвертий статті 5 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)

- здійснює контроль за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;
- розробляє і затверджує методичні рекомендації щодо проходження корекційної програми та організовує забезпечення кризових центрів такими методичними рекомендаціями; *(Статтю 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*
- здійснює збір та узагальнення даних про насильство в сім'ї відповідно до законодавства;
- організовує і проводить соціологічні, психолого-педагогічні та кримінологічні дослідження насильства в сім'ї;
- надає органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян, окремим громадянам методичну і практичну допомогу, консультації з питань попередження насильства в сім'ї;
- організовує і проводить просвітницьку та роз'яснювальну роботу серед членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;
- організовує і проводить просвітницьку та роз'яснювальну роботу серед громадськості про проблему насильства в сім'ї та заходи, які існують з попередження насильства в сім'ї; *(Статтю 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*
- організовує проходження корекційної програми особами, які вчинили насильство в сім'ї; *(Статтю 5 доповнено абзацом згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*
- звертається до центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування за наданням відповідної допомоги жертвам насильства в сім'ї;
- приймає і розглядає заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї і реальну загрозу його вчинення;
- направляє жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї.

Стаття 6. Повноваження відповідних підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження насильства в сім'ї

(Назва статті 6 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)

1. В органах внутрішніх справ заходи щодо попередження насильства в сім'ї здійснюють служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей, які:
 - виявляють причини і умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають у межах своїх повноважень заходів щодо їх усунення;
 - беруть на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та проводять виховно-попереджувальну роботу з ними;
 - відвідують сім'ї, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання і проводять з ними профілактичну роботу;

- виносять офіційні попередження членам сім'ї про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї;
- приймають та розглядають у межах своїх повноважень, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення;
- вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї, а також дій членів сім'ї, що направлені на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї;
- повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;
- направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- виносять захисні приписи у випадках, передбачених цим Законом;
- контролюють виконання вимог захисних приписів;
- направляють осіб, які вчинили насильство в сім'ї, до кризових центрів для проходження корекційної програми;
- взаємодіють із спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї;
- надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів;
- здійснюють інші повноваження щодо попередження насильства в сім'ї, передбачені законом.

(Частина перша статті 6 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)

2. Повноваження кримінальної міліції у справах дітей поширюються на випадки, коли жертва насильства в сім'ї або особа, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, а також особа, що вчинила насильство в сім'ї, не досягли 18-річного віку.

Стаття 7. Повноваження органів опіки і піклування щодо попередження насильства в сім'ї

Органи опіки і піклування:

- надають допомогу у відновленні порушених прав та захисті законних інтересів неповнолітнім, які мають батьків і проживають у сім'ях, дітям-сиротам, які залишилися без піклування батьків і виховуються в сім'ях опікунів (піклувальників), прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також членам сім'ї, визнаним в судовому порядку недієздатними, у випадках, коли стосовно них вчинено або існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;
- представляють у суді інтереси неповнолітніх та недієздатних членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї або стали жертвами насильства в сім'ї; *(Абзац третій статті 7 із змінами, внесеними згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)*

- здійснюють інші повноваження щодо попередження насильства в сім'ї, передбачені законом.

Стаття 8. Кризові центри

1. Кризові центри створюються місцевими державними адміністраціями за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї відповідно до соціальних потреб регіону.
2. Кризові центри можуть також створюватися органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, благодійними фондами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами за погодженням із спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї і реєструються в порядку, визначеному законом.
3. Працівники кризових центрів:
 - здійснюють прийом членів сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;
 - здійснюють прийом осіб, які вчинили насильство в сім'ї, для проходження корекційної програми;
 - організують надання необхідної психологічної, педагогічної, медичної, юридичної допомоги членам сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;
 - розробляють корекційні програми та організують їх проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї;
 - відповідно до можливостей надають притулок для тимчасового перебування членам сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;
 - повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;
 - повідомляють службу дільничних інспекторів міліції чи кримінальну міліцію у справах дітей про виявлені факти реальної загрози застосування насильства в сім'ї або про факти вчинення такого насильства;
 - вивчають і узагальнюють причини та умови конкретних проявів насильства в сім'ї;
 - надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів;
 - забезпечують збереження конфіденційної інформації щодо осіб, які звернулися до кризового центру про допомогу;
 - взаємодіють із засобами масової інформації, громадськими організаціями у проведенні просвітницької та виховної роботи з питань попередження насильства в сім'ї.
4. Кризові центри є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку з зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.
(Частина третя статті 8 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)

Стаття 9. Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї

1. Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї створюються відповідно до законодавства, що регламентує створення закладів охорони здоров'я. Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї можуть створюватися в системі діючих закладів охорони здоров'я.
2. В центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї поміщаються жертви насильства в сім'ї (з їхньої згоди або на їхнє прохання) на підставі рішення медичної комісії центру. Щодо неповнолітніх членів сім'ї необхідна згода одного з батьків, усиновителів, опікуна чи піклувальника, у разі, якщо вони не зазнали насильства від одного з них, або органу опіки і піклування.

(Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)

3. Жертви насильства в сім'ї перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для їхнього лікування та психо-соціальної реабілітації. За їхнім бажанням вони можуть пройти курс лікування та психо-соціальної реабілітації амбулаторно.
4. Працівники центрів медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї:
 - надають жертвам насильства в сім'ї первинну медико-санітарну і психологічну допомогу, окремі види психіатричної допомоги на підставах та в порядку, передбачених Законом України «Про психіатричну допомогу», іншими законами;
 - за необхідності направляють жертв насильства в сім'ї для відповідного подальшого лікування;
 - організовують надання юридичних консультацій жертвам насильства в сім'ї;
 - повідомляють про вчинене насильство в сім'ї службу дільничних інспекторів міліції чи кримінальну міліцію у справах дітей;
 - надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів.

Розділ III**СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І****Стаття 10. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї**

1. Члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, вноситься офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак злочину, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах дітей, про що йому повідомляється під розписку.
2. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.

3. У разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, ця особа направляє до кризового центру для проходження корекційної програми, а також щодо неї у випадках і в порядку, передбачених цим Законом, може бути винесено захисний припис. Проходження корекційної програми для такої особи є обов'язковим. *(Частина третя статті 10 в редакції Закону N 599-VI від 25.09.2008)*
(Статтю 11 виключено на підставі Закону N 599-VI від 25.09.2008)

Стаття 12. Взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї

1. Членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції чи кримінальна міліція у справах дітей беруть на профілактичний облік.
2. Зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, проводиться органами, які брали особу на такий облік, якщо протягом року після останнього факту вчинення насильства в сім'ї особа жодного разу не вчинила насильства в сім'ї.
3. Порядок взяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, яким було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, затверджуються Міністерством внутрішніх справ України.

Стаття 13. Захисний припис

1. Особі, яка вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної служби у справах дітей за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесений захисний припис.
2. Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.
3. Захисний припис може бути винесений до осудної особи, яка на момент винесення захисного припису досягла 16-річного віку.
4. Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) по відношенню до жертви насильства в сім'ї, а саме:
 - чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
 - отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
 - розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
 - відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
 - вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

5. Зазначені у частині четвертій цієї статті обмеження встановлюються на термін до 90 діб з дня погодження захисного припису з прокурором.

(Частина п'ята статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 599-VI від 25.09.2008)

Стаття 14. Стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильства в сім'ї

Рішення про стягнення з осіб, які вчинили насильство в сім'ї, коштів на відшкодування витрат на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильства в сім'ї приймається судом в установленому законом порядку за позовом адміністрації спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї.

Розділ IV

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім'ї

Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону.

Розділ V

ФІНАНСУВАННЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ, НА ЯКІ ПОКЛАДАЄТЬСЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Стаття 16. Джерела фінансування органів, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, і спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї

1. Фінансування органів та установ з попередження насильства в сім'ї, які належать до системи органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, здійснюється за рахунок коштів бюджету відповідного рівня.
2. Фінансування спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї, створених підприємствами, установами, організаціями, благодійними фондами, об'єднаннями громадян чи окремими громадянами, здійснюється за рахунок їхніх власних коштів.
3. Спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї мають право на регресний позов про відшкодування коштів на утримання жертв насильства в сім'ї до осіб, які вчинили насильство в сім'ї.

Розділ VI

ОХОРОНА ПРАВ ЧЛЕНІВ СІМ'І ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Стаття 17. Охорона прав членів сім'ї при здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї

1. Членам сім'ї, стосовно яких здійснюються заходи з попередження насильства в сім'ї, держава гарантує охорону прав і законних інтересів.
2. Посадові особи та працівники, які здійснюють заходи з попередження насильства в сім'ї, не можуть розголошувати відомості про осо-

бисте та сімейне життя, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням їх службових обов'язків.

Розділ VII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України протягом місяця з дня набрання чинності цим Законом:
 - підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;
 - привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
 - відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;
 - забезпечити перегляд і скасування центральними і місцевими органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х

(витяг)

Стаття 173–2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, –

тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, –

тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих

заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Стаття 180. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння

Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами – тягне за собою накладення штрафу від шести до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей –

тягне за собою попередження або накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, –

тягнуть за собою накладення штрафу від двох до чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачено цим Кодексом, –

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, –

тягне за собою накладення штрафу на батьків або осіб, що їх замінюють, від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

**КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС
УКРАЇНИ
(витяг)**

від 5 квітня 2001 р. №2341-III

**Злочини, що можуть бути вчинені через насильницькі дії
в сім'ї**

№ статті ККУУ	Зміст статті Кримінального кодексу України	Види покарань, перед- бачених санкцією статті ККУУ
Злочини, які можуть бути вчинені внаслідок сімейного насильства, але не враховують в основних чи кваліфікованих складах фактор насильства в сім'ї		
ст. 115 ч. 1	<p style="text-align: center;">Умисне вбивство</p> <p>1. Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині</p>	карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

<p>ст. 115 ч. 2</p>	<p>2. Умисне вбивство:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) двох або більше осіб; 2) малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; 3) заручника або викраденої людини; 4) вчинене з особливою жорстокістю; 5) вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; 6) з корисливих мотивів; 7) з хуліганських мотивів; 8) особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; 9) з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення; 10) поєднане із зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; 11) вчинене на замовлення; 12) вчинене за попередньою змовою групою осіб; 13) вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу, – 	<p>карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом б частини другої цієї статті.</p>
<p>ст. 116</p>	<p>Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого, –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 120 ч. 1</p>	<p>Доведення до самогубства 1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 120 ч. 2</p>	<p>2. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб, –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 121 ч. 1</p>	<p>Умисне тяжке тілесне ушкодження 1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.</p>
<p>ст. 121 ч. 2</p>	<p>2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, або вчинене на замовлення, або спричинило смерть потерпілого, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.</p>

<p>ст. 122 ч. 1</p>	<p>Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження 1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, –</p>	<p>карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.</p>
<p>ст. 122 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій, –</p>	<p>караються позбавленням волі від трьох до п'яти років.</p>
<p>ст. 123</p>	<p>Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого, –</p>	<p>карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років</p>
<p>ст. 125 ч. 1</p>	<p>Умисне легке тілесне ушкодження 1. Умисне легке тілесне ушкодження –</p>	<p>карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.</p>
<p>ст. 125 ч. 2</p>	<p>2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, –</p>	<p>карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.</p>
<p>ст. 126 ч. 1</p>	<p>Побої і мордування 1. Умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, –</p>	<p>карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.</p>
<p>ст. 126 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, –</p>	<p>караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>

<p>ст. 127 ч. 1</p>	<p align="center">Катування</p> <p>1. Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.</p>
<p>ст. 127 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням свого службового становища, –</p>	<p>караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.</p>
<p>ст. 129 ч. 1</p>	<p align="center">Погроза вбивством</p> <p>1. Погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, –</p>	<p>карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років.</p>
<p>ст. 129 ч. 2</p>	<p>2. Те саме діяння, вчинене членом організованої групи, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.</p>
<p>ст. 133 ч. 1</p>	<p align="center">Зараження венеричною хворобою</p> <p>1. Зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби, –</p>	<p>карається виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 133 ч. 2</p>	<p>2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за зараження іншої особи венеричною хворобою, а також зараження двох чи більше осіб або неповнолітнього, –</p>	<p>караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років.</p>
<p>ст. 135 ч. 1</p>	<p align="center">Залишення в небезпеці</p> <p>1. Завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан, –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 136 ч. 1</p>	<p align="center">Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані</p> <p>1. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особа, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження, –</p>	<p>караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців.</p>

ст. 136 ч. 2	2. Ненадання допомоги малолітньому, який за- відомо перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини на- лежним установам чи особам –	караються штрафом від п'ятисот до тисячі нео- податковуваних мінімумів доходів громадян або аре- штом на строк до шести мі- сяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.
ст. 143 ч. 2	Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини 2. Вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації –	карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавлен- ням права обіймати певні посади чи займатися пев- ною діяльністю на строк до трьох років.
ст. 143 ч. 3	3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо особи, яка перебувала в безпо- радному стані або в матеріальній чи іншій за- лежності від винного, –	караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з по- збавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.
ст. 146 ч. 1	Незаконне позбавлення волі або викрадення людини 1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини –	караються обмеженням волі на строк до трьох ро- ків або позбавленням волі на той самий строк.
ст. 146 ч. 2	2. Ті самі діяння, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протя- гом тривалого часу, –	караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.
ст. 149 ч. 1	Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини 1. Торгівля людьми або здійснення іншої неза- конної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, –	караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.
ст. 149 ч. 2	2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кіль- кох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріаль- ній чи іншій залежності, або поєднані з на- сильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, –	караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіс- кацією майна або без такої.

<p>ст. 152 ч. 1</p>	<p>Зґвалтування 1. Зґвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.</p>
<p>ст. 152 ч. 2</p>	<p>2. Зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153–155 цього Кодексу, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.</p>
<p>ст. 152 ч. 3</p>	<p>3. Зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.</p>
<p>ст. 152 ч. 4</p>	<p>4. Зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування малолітньої чи малолітнього –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.</p>
<p>ст. 153 ч. 1</p>	<p>Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом 1. Задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк до п'яти років.</p>
<p>ст. 153 ч. 2</p>	<p>2. Те саме діяння, вчинене повторно або групою осіб, або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 або 154 цього Кодексу, а також вчинене щодо неповнолітньої чи неповнолітнього, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.</p>
<p>ст. 153 ч. 3</p>	<p>3. Те саме діяння, вчинене щодо малолітньої чи малолітнього, або якщо воно спричинило особливо тяжкі наслідки, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.</p>
<p>ст. 194 ч. 1</p>	<p>Умисне знищення або пошкодження майна 1. Умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, –</p>	<p>карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 194 ч. 2</p>	<p>2. Те саме діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, –</p>	<p>карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років.</p>
<p>ст. 195</p>	<p>Погроза знищення майна Погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, –</p>	<p>карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від шістдесяти до ста двадцяти годин, або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців.</p>

ст. 303 ч. 1	Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією 1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство –	караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.
ст. 303 ч. 2	2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, –	караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.
ст. 303 ч. 3	3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, –	караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.
ст. 303 ч. 4	4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –	караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.
Примітка.		
1. Під сутенерством у цій статті слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.		
2. Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.		
Злочини, які цілеспрямовано передбачають кримінальну відповідальність за умисні насильницькі дії з боку членів сім'ї		
ст. 117	Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів –	карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.
ст. 135 ч. 1	Залишення в небезпеці 1. Завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан, –	карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.
ст. 135 ч. 2	2. Ті самі дії, вчинені матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані, –	караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

<p>ст. 150-1 ч. 1</p>	<p>Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом</p> <p>1. Використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб) з метою отримання прибутку –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 150-1 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені щодо чужої малолітньої дитини або пов'язані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, а так само вчинені повторно або особою, яка раніше скоїла один із злочинів, передбачених статтями 150, 303, 304 цього Кодексу, або за попередньою змовою групою осіб, –</p>	<p>караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.</p>
<p>ст. 150-1 ч. 3</p>	<p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, а також якщо внаслідок таких дій дитині спричинені середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження, –</p>	<p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.</p>
<p>ст. 155 ч. 1</p>	<p>Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>1. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, –</p>	<p>караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 155 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки, –</p>	<p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p>
<p>ст. 156 ч. 1</p>	<p>Розбещення неповнолітніх</p> <p>1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, –</p>	<p>караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
<p>ст. 156 ч. 2</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, –</p>	<p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p>
<p>ст. 164 ч. 1</p>	<p>Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей</p> <p>1. Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні, –</p>	<p>карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.</p>

ст. 164 ч. 2	2. Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, –	карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років.
ст. 165 ч. 1	Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків 1. Злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання непрацездатних батьків –	карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від вісімдесяти до ста двадцяти годин або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років.
ст. 165. ч. 2	2. Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, –	карається громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років.
ст. 166	Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, –	карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.
ст. 167	Зловживання опікунськими правами Використання опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використання майна тощо) -	карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років.
ст. 304 ч. 1	Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність 1. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми –	карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.
ст. 304 ч. 2	2. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, –	караються позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років.
ст. 323 ч. 1	Спонування неповнолітніх до застосування допінгу 1. Спонування неповнолітніх до застосування допінгу –	Карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

<p>ст. 323 ч. 2</p>	<p>2. Та сама дія, вчинена батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, його тренером, або повторно, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 314, 315, 317, 324 цього Кодексу, –</p>	<p>карається обмеженням волі на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.</p>
	<p>Примітка. Допінг – це засоби і методи, які входять до переліку заборонених Антидопінговим кодексом Олімпійського руху.</p>	

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА**

**Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень
про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу**
від 26 квітня 2003 р. № 616

Відповідно до статті 4 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» Кабінет Міністрів України постановляє:

Затвердити Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, що додається.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 26 квітня 2003 р. № 616

**ПОРЯДОК
розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства
в сім'ї або реальну його загрозу**

1. Цей Порядок визначає механізм прийняття, обліку і розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу (далі – заява).
2. Прийняття, облік і розгляд заяв здійснюється за місцем проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, Мінмолодьспорту, управлінням або відділом у справах сім'ї та молоді відповідної місцевої держадміністрації, службою дільничних інспекторів міліції та кримінальною міліцією у справах дітей органу внутрішніх справ (далі – органи).
3. Усна заява викладається заявником і записується посадовою особою відповідного органу, а письмова – надсилається поштою або подається особисто, або передається через іншу особу.
4. У заяві зазначається прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, а також міститься інформація про те, ким вчинено насильство в сім'ї, час і місце його вчинення.

ня, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, інші обставини вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення.

5. Заява одразу після надходження до Мінмолодьспорту, управління або відділу у справах сім'ї та молоді відповідної місцевої держадміністрації реєструється в журналі обліку заяв про вчинення насильства в сім'ї, а до служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей органу внутрішніх справ – у книзі обліку заяв про злочини та пригоди.
6. Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається.
7. Органи розглядають заяву не більше ніж протягом трьох днів. Якщо виникає потреба у перевірці викладених у заяві фактів та з'ясуванні додаткових обставин, заява розглядається не більше ніж протягом семи календарних днів.

У разі коли заява стосується неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї, відповідна інформація подається службі у справах дітей та органу опіки і піклування.

8. Служба дільничних інспекторів міліції, кримінальна міліція у справах дітей органу внутрішніх справ інформує протягом трьох днів про отримання заяви управління або відділ у справах сім'ї та молоді відповідної місцевої держадміністрації.
9. Про отримання заяви, в якій міститься повідомлення про існування загрози життю і здоров'ю особи, негайно інформується відповідний орган внутрішніх справ (за спеціальною телефонною лінією 02) для вжиття заходів до припинення насильства або дій членів сім'ї, спрямованих на виконання реальної загрози його вчинення.
10. Під час розгляду заяви здійснюється відвідання постраждалого від насильства в сім'ї або особи, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства, за місцем проживання представниками служби дільничних інспекторів міліції, управління або відділу у справах сім'ї та молоді, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відповідної місцевої держадміністрації, а у разі отримання зазначеної інформації стосовно неповнолітнього – із залученням представників органу опіки та піклування, кримінальної міліції у справах дітей органу внутрішніх справ і служби у справах дітей.
11. Управління або відділ у справах сім'ї та молоді відповідної місцевої держадміністрації організовує надання постраждалим від насильства в сім'ї та членам сім'ї, стосовно яких існує реальна його загроза, психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних та інших послуг, якими вони можуть скористатися через мережу центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізованих служб, а у разі потреби направляють їх до спеціалізованих установ для постраждалих від насильства в сім'ї (кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації).
12. Відомості про особисте життя та інша інформація, що міститься у заяві, не підлягають розголошенню.

**МІНІСТЕРСТВО УКРАЇНИ У СПРАВАХ СІМ'І,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Н А К А З**

Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

від 07 вересня 2009 р. № 3131/386

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
30 вересня 2009 р. за № 917/16933*

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III та з метою забезпечення взаємодії органів і установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї НАКАЗУЄМО:

1. Затвердити Інструкцію щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї», що додається.
2. Міністерству у справах молоді, сім'ї та гендерної політики Автономної Республіки Крим, управлінням (відділам) у справах сім'ї, молоді та спорту, службам у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій; Республіканському Автономної Республіки Крим, обласним, Київському та Севастопольському міським центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, ГУМВС України в Автономній Республіці Крим, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях та м. Севастополі забезпечити неухильне виконання зазначеної Інструкції.
3. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді і Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 N 3/235 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30.03.2004 за N 399/8998.
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра України у справах сім'ї, молоді та спорту Кондратюк Т.В та заступників Міністра внутрішніх справ України Савченка О.І. та Євдокимова В.М.
5. Наказ набирає чинності через 10 днів після його державної реєстрації.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2009 р. за № 917/16933

ІНСТРУКЦІЯ

щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

I. Загальні положення

1.1. Ця Інструкція визначає порядок здійснення управліннями (відділами) у справах сім'ї, молоді та спорту, службами у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідними підрозділами органів внутрішніх справ заходів щодо попередження насильства в сім'ї і механізм їх взаємодії при здійсненні таких заходів.

1.2. У своїй діяльності щодо попередження насильства в сім'ї управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органи внутрішніх справ керуються Конституцією України, Законами України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про міліцію», «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Сімейним кодексом України, постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу», наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004 № 5/34/24/11 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22.01.2004 за № 99/8698, наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14.06.2006 № 1983/388/452/221/556/59 6/106 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 12.07.2006 за N 824/12698, іншими нормативно-правовими актами та цією Інструкцією.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному та психічному здоров'ю, якщо є реальні підстави очікувати її виконання.

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання.

Корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство.

II. Повноваження щодо попередження насильства в сім'ї

2.1. Управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту: координують дії служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань попередження насильства в сім'ї;

направляють жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для постраждалих від насильства в сім'ї;

здійснюють контроль за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;

для організації надання необхідної допомоги членам сім'ї, де вчинено насильство або стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, ведуть облік даних про організації, установи та заклади, які працюють за напрямом попередження насильства в сім'ї, та послуги, які ними надаються;

співпрацюють з громадськими організаціями, об'єднаннями громадян щодо попередження насильства в сім'ї;

інформують громадськість про організації, установи та органи, які надають допомогу членам сім'ї, де вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення;

організують проведення семінарів, «круглих столів», конференцій та інших заходів з питань попередження насильства в сім'ї;

організують надання психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, інформаційних та інших послуг членам сім'ї, в якій було вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення;

ініціюють винесення питань щодо проведення подальшої роботи з сім'єю, в якій вчинено насильство, на засідання дорадчого органу відповідно до наказу Міністерства молоді та спорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтрансзв'язку, МВС та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14.06.2006 N 1983/388/452/221/556/596/106 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12.07.2006 за N 824/12698.

2.2. Для збору даних про випадки насильства в сім'ї управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій щокварталу узагальнюють інформацію, яка надходить від управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту районних (міських) державних адміністрацій, та надсилають її до Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.

Управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту районних (міських) державних адміністрацій щокварталу узагальнюють інформацію, яка надходить від центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей, органів внутрішніх справ, згідно з додатком 1.

За наслідками узагальненої інформації управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту визначають потребу регіону у створенні спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, і жертв насильства та вносять відповідні пропозиції на розгляд місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2.3. Управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту районних (міських) державних адміністрацій приймають та розглядають заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення (далі – заяви та повідомлення) відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 N 616.

Заяви та повідомлення реєструються у журналі обліку заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, згідно з додатком 2.

Заяви та повідомлення після їх реєстрації направляються до територіального органу внутрішніх справ.

Копії заяв та повідомлень залишаються в управлінні (відділі) у справах сім'ї, молоді та спорту для відстеження результатів подальшої роботи та вжитих заходів.

Усна заява та повідомлення записується посадовою особою управління (відділу) у справах сім'ї, молоді та спорту, про що складається відповідний акт отримання усної заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, згідно з додатком 3.

Акт реєструється у журналі обліку заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї та направляється до відповідного органу внутрішніх справ.

Копія акта залишається в управлінні (відділі) у справах сім'ї, молоді та спорту.

Під час розгляду заяв та повідомлень відвідання постраждалого від насильства в сім'ї або особи, стосовно якої існує реальна загроза його вчинення, здійснюється за місцем проживання відповідно до пункту 10 Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 N 616, про що складається акт з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення, згідно з додатком 4.

Оригінал акта зберігається в управлінні (відділі) у справах сім'ї, молоді та спорту. Копії акта надаються (надсилаються) представникам органів виконавчої влади, які брали участь у відвіданні.

2.4. За направленням органів внутрішніх справ управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту організують та забезпечують проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї, реабілітаційних заходів (корекційних програм), які проводяться спеціалістами, які пройшли відповідне навчання щодо роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, зокрема:

організують навчання фахівців, які проводять корекційні програми з особами, які вчиняють насильство в сім'ї;

забезпечують фахівців, які проводять корекційні програми з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, методичними рекомендаціями щодо впровадження та реалізації цих програм.

До проведення корекційних програм з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, можуть залучатися суб'єкти, що надають соціальні послуги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах.

У разі неявки особи, яка отримала направлення для проходження реабілітаційних заходів (корекційних програм), або ухилення від їх проходження без поважних причин управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту контролюють надання протягом трьох робочих днів спеціалістами, які здійснюють реабілітаційні заходи (корекційні програми), письмового повідомлення про непроходження корекційної програми, згідно з додатком 5 до органу внутрішніх справ, який видав направлення.

2.5. Служби у справах дітей:

ведуть облік дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, у тому числі стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення;

у разі виникнення безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини вживають заходів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 N 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;

здійснюють прийом інформації про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення, а також про випадки жорстокого поведіння з дітьми або реальної загрози його вчинення та в межах своїх повноважень вживають заходів щодо захисту прав дитини;

порушують питання перед відповідними органами про притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;

представляють інтереси дітей у судах;

протягом трьох днів з дня отримання інформації про випадки вчинення насильства в сім'ї стосовно дитини або реальної загрози його вчинення повідомляють відповідне управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту та органи внутрішніх справ для вжиття відповідних заходів;

щокварталу, в межах своїх повноважень, надають відповідним управлінням (відділам) у справах сім'ї, молоді та спорту інформацію про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення згідно з додатком 1.

2.6. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

приймають інформацію про випадки вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення;

забезпечують надання особам, які постраждали від насильства в сім'ї, психологічної, соціально-педагогічної, соціально-економічної, інформаційної, соціально-медичної та юридичної допомоги;

здійснюють соціальне інспектування сімей, де мають місце випадки вчинення насильства в сім'ї або в яких існує реальна загроза його вчинення, відповідно до Порядку здійснення соціального інспектування центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 31.03.2008 N 1278, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 31.05.2008 за N 486/15177;

здійснюють соціальний супровід сімей, де мають місце випадки вчинення насильства в сім'ї або в яких існує реальна загроза його вчинення, відповідно до Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 25.04.2008 N 1795, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 29.05.2008 за N 471/15162;

забезпечують здійснення закладами соціального обслуговування заходів, спрямованих на відновлення соціальних функцій, морального, психічного та фізичного стану членів сім'ї, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення;

протягом трьох днів з дня отримання інформації про випадки вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення повідомляють відповідне управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту, а у випадку вчинення насильства стосовно дитини – також службу у справах дітей та органи внутрішніх справ;

щокварталу, в межах своїх повноважень, надають відповідним управлінням (відділам) у справах сім'ї, молоді та спорту інформацію про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення згідно з додатком 1.

2.7. Органи внутрішніх справ:

проводять роз'яснювальну роботу в сім'ях, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, повідомляють членів сім'ї про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися, та передбачену законодавством відповідальність;

приймають та розглядають заяви та повідомлення відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 N 616, та нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України;

інформують протягом трьох днів про отримання заяви чи повідомлення відповідне управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту, а у випадках, коли заява та повідомлення стосується неповнолітнього або недієздатного члена сім'ї – службу у справах дітей та орган опіки і піклування згідно з додатком 6.

отримавши заяву чи повідомлення або іншу інформацію про вчинення насильства в сім'ї, вживають передбачених чинним законодавством заходів щодо припинення насильства. У разі необхідності надання потерпілому або правопорушнику першої медичної допомоги викликають бригаду швидкої медичної допомоги;

при безпосередній загрозі життю та здоров'ю дитини або інших членів сім'ї, які постраждали від насильства в сім'ї, вживають заходів щодо ліквідації цієї загрози та надають необхідну допомогу у направленні до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;

у разі встановлення в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину, приймають рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, а у випадку встановлення ознак адміністративного правопорушення – відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення;

щокварталу, у межах своїх повноважень, надають відповідним управлінням (відділам) у справах сім'ї, молоді та спорту інформацію згідно з додатком 1.

2.8. Управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей та органи внутрішніх справ, у межах своїх повноважень:

надають консультації з питань попередження насильства в сім'ї громадянам, підприємствам, установам і організаціям, органам виконавчої влади та місцевого самоврядування;

беруть участь у проведенні семінарів, «круглих столів», конференцій та інших заходів з питань попередження насильства в сім'ї;

виявляють причини та умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають заходів щодо їх усунення;

вносять до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування подання з питань попередження насильства в сім'ї;

здійснюють інші повноваження щодо попередження насильства в сім'ї, передбачені чинним законодавством.

III. Здійснення спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї

3.1. Працівниками служби дільничних інспекторів міліції або кримінальної міліції у справах дітей члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, виносить офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї згідно з додатком 7, про що його повідомляють під розписку.

Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.

Підставами для винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї є:

заява про допомогу жертви насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;

висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, бажання щодо вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто;

отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї;

отримання інформації про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення (звернення громадян, організацій, підприємств, навчальних закладів тощо).

3.2. Члена сім'ї, якому було винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція у справах дітей беруть на профілактичний облік та знімають цих осіб з профільного обліку відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС від 20.10.2003 N 1212, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.11.2003 за N 1031/8352.

Працівниками кримінальної міліції у справах дітей профілактичні справи заводяться у випадках, коли особа, що вчинила насильство в сім'ї, не досягла 18-річного віку.

3.3. У разі вчинення особою насильства в сім'ї після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї служба дільничних інспекторів міліції або кримінальна міліція у справах дітей видає цій особі під розписку (додаток 8) направлення на проходження корекційної програми (додаток 9) та в триденний строк надсилають до відповідного кризового центру повідомлення про направлення особи на проходження корекційної програми (додаток 10).

3.4. Особі, яка вчинила насильство в сім'ї, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної міліції у справах дітей за

погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесений захисний припис (додаток 11).

На погодження захисного припису начальнику відповідного органу внутрішніх справ та прокурору подаються офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, заява та повідомлення (інформація) про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення та інші матеріали, які характеризують особу, яка вчинила насильство в сім'ї.

Захисний припис не підлягає погодженню у разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину.

Захисний припис може бути винесений осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.

Захисним приписом особі, стосовно якої він винесений, може бути заборонено чинити певну дію (дії) по відношенню до жертви насильства в сім'ї, а саме:

- чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
- отримувати інформацію про місце перебування жертви насильства в сім'ї;
- розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням перебуває у місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
- відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
- вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

3.5. Офіційні попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та захисні приписи виносяться працівниками служби дільничних інспекторів міліції або кримінальної міліції у справах дітей за місцем проживання особи, яка вчинила насильство в сім'ї.

Про відмову особи від підписання цих документів у них робиться відповідний запис.

Додаток 1
до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

Інформація _____ **року**
про здійснення заходів щодо попередження насильства в сім'ї за _____ **року**

1	Кількість звернень щодо насильства в сім'ї, які надійшли протягом звітного періоду		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
	з них надійшли від	дітей																							
		жінок																							
		чоловіків																							
	Кількість осіб, направлених на корекційні програми																								
	з них	жінок																							
		чоловіків																							
	Кількість осіб, які пройшли корекційні програми																								
	Кількість винесених офіційних попереджень																								
	Кількість винесених захисних приписів																								
	Кількість осіб, які перебувають на обліку з приводу вчинення насильства в сім'ї																								
	з них	у службі дільничних інспекторів міліції																							
		у кримінальній міліції у справах дітей																							
		дітей																							
		жінок																							
	Кількість сімей, занесених до Банку даних сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (з приводу насильства в сім'ї)																								
	З них кількість сімей, охоплених соціальним супроводом протягом звітного періоду																								
	Кількість осіб, охоплених соціальними послугами (з приводу насильства в сім'ї)																								
	Кількість сімей, направлених до центру соціально-психологічної допомоги																								
	Кількість дітей, які перебувають на обліку з приводу насильства чи жорстокого поводження з ними																								
	Кількість здійснених заходів з приводу захисту прав дитини від насильства в сім'ї																								
	Коти, витрачені на реалізацію заходів з питань попередження насильства в сім'ї (грн)																								

Примітка. Інформація подається за I квартал, I півріччя, 9 місяців та за рік до управління (відділу) у справах сім'ї, молоді та спорту – до 5 числа місяця, наступного за звітним періодом, до Міністерства молоді та спорту – до 10 числа місяця, наступного за звітним періодом; у графах 5–7 та 9–16 інформація надається органами внутрішніх справ (інформація від служби дільничних інспекторів міліції та від кримінальної міліції у справах дітей подається окремо); у графі 8 інформація надається спеціалістами, які проводять корекційні програми; у графах 17–20 інформація надається центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; у графах 21 та 22 інформація надається службами у справах дітей.

Додаток 2

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

**ЖУРНАЛ ОБЛІКУ
заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну
загрозу його вчинення**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	№ з/п	Дата отримання заяви (повідомлення)	Прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка вчинила насильство в сім'ї	Місце проживання	Наявність у сім'ї неповнолітніх дітей (зазначити прізвище, ім'я та рік народження дитини)	Стислий зміст заяви чи повідомлення	Вжиті заходи	Дата складання акта з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення

Примітка. У графі 8 зазначаються всі суб'єкти, задіяні до вирішення проблеми, та конкретні заходи, які кожним із них здійснювались.

Додаток 3

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

АКТ

отримання усної заяви та повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення

Дата _____

Акт склав _____
(П.І.Б., посада відповідальної особи)_____
(П.І.Б., дата народження, місце проживання заявника)

заявляє, що «__» _____ 20__ року в її (його) сім'ї _____

(П.І.Б., дата народження, адреса реєстрації та фактичного місця проживання)

за адресою _____

СТОСОВНО _____
(П.І.Б. та дата народження потерпілих)

було вчинено насильство в сім'ї/існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї. (необхідне підкреслити)

Стосовно потерпілої (го, их) правопорушником було вчинено насильство:

фізичне: *побиття, удари, опіки, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)психологічне: *погрози, образи, залякування, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)сексуальне: *примушування до статевого зв'язку, згвалтування, розбещення неповнолітніх, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)економічне: *позбавлення грошей, житла, їжі, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)Наявність видимих тілесних ушкоджень: *синці, подряпини, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)Потерпіла (ий, і) потребує(ють) допомоги: *психологічної, юридичної, медико-соціальної, профілактичної роботи з правопорушником, допомоги соціального працівника, реабілітації, інше* _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

Вжиті заходи: направлена інформація до органів внутрішніх справ, надано медичну, психологічну, юридичну допомогу, направлено до центру медико-соціальної реабілітації, кризового центру, центру соціально-психологічної допомоги, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді,
(необхідне підкреслити)

інше _____
(зазначити)

Додаток: письмова заява, пояснення, інше _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)

на ___ арк. в ___ прим.

Підпис заявниці(ка) _____

Підпис посадової особи
_____ «___» _____

Додаток 4

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

АКТ
з'ясування обставин вчинення насильства
в сім'ї або реальної загрози його вчинення

« ___ » _____ 20__ року

_____ (зазначити прізвище та ініціали потерпілого (их) від насильства в сім'ї)

Місце проживання _____

Тел. _____

Комісія у складі:

1. _____

(П.І.Б, місце роботи, посада)

2. _____

(П.І.Б, місце роботи, посада)

3. _____

(П.І.Б, місце роботи, посада)

відвідала сім'ю з метою з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення, за наслідками якого склала цей акт.

Комісією виявлено, що сім'я _____ складається з _____ осіб, а саме:

Мати: _____

(П.І.Б.)

(дата народження)

Батько: _____

(П.І.Б.)

(дата народження)

Діти: _____

(П.І.Б.)

(дата народження)

(П.І.Б.)

(дата народження)

(П.І.Б.)

(дата народження)

(П.І.Б.)

(дата народження)

Інші особи, які проживають разом (родинні зв'язки):

Баба: _____

(П.І.Б.)

(дата народження)

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'Ї ТА ПОЗА НЕЮ

Дід: _____
(П.І.Б.) (дата народження)

Інші (зазначити): _____
(П.І.Б.) (дата народження)

_____ (П.І.Б.) (дата народження)

Сім'я проживає: у власному, найманому будинку, у будинку батьків, родичів, друзів, у гуртожитку, інше _____
(необхідне підкреслити) (зазначити)

Характеристика приміщення: _____

Власник житла _____
(П.І.Б.)

Додаткова інформація про сім'ю:

Повна сім'я (багатодітна сім'я; сім'я усиновлювачів; сім'я опікунів/піклувальників; неповнолітні батьки; позашлюбна дитина/дитина від іншого шлюбу; жінка, якою проживає чоловік, не є біологічною матір'ю дитини; повернення дитини/одного з батьків з місць позбавлення волі)
(необхідне підкреслити)

інше _____
(зазначити)

Неповна сім'я (багатодітна сім'я; сім'я усиновлювача; сім'я опікуна/піклувальника; батьки розлучені, але проживають разом; неповнолітні батько/матір; перебування одного з батьків у місцях позбавлення волі; батьки не розлучені, але проживають окремо; місцезнаходження одного з батьків невідоме, інше)
(необхідне підкреслити) (зазначити)

Загальний аналіз ситуації, що спричинила факти прояву насильства в сім'ї _____

Вжиті заходи щодо припинення насильства та надання допомоги членам сім'ї, які постраждали від насильства: _____

Висновки щодо необхідності здійснення подальшої роботи: _____

Ставлення членів сім'ї до співпраці з відповідними органами та установами, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, _____

Підпис одного з членів сім'ї _____
(П.І.Б)

Підписи членів комісії: _____
(П.І.Б)

(П.І.Б)

(П.І.Б)

М.П.
(районного управління (відділу) у справах сім'ї, молоді та спорту)

Начальник управління (відділу)
у справах сім'ї, молоді та спорту _____
(підпис) (П.І.Б.)

Додаток 5

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

Адреса органу внутрішніх справ,
який видав направлення

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НЕПРОХОДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ

Повідомляємо, що направлений/а вами для проходження корекційної програми

(П.І.Б., число, дата народження; місце проживання)

у назначений термін не з'явився(лась) / не пройшов(ла) її в повному обсязі.

(потрібне підкреслити).

« _____ » _____ 20__ року

(підпис, посада, П.І.Б. особи, яка надіслала повідомлення)

Додаток 6

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

СПЕЦІАЛЬНА КАРТКА ОБЛІКУ факту вчинення насильства в сім'ї

Дата і час скоєння насильства в сім'ї _____

Адреса _____

Потерпіла(ий) _____

(П.І.Б., дата народження, місце проживання, родинний зв'язок з правопорушником)

Правопорушник(и) _____

(П.І.Б., дата народження, місце проживання, місце роботи, посада, судимість (стаття КК))

Наявність тілесних ушкоджень:

у потерпілої(го): **так/ні**; синці, подряпини, кровотеча, опіки, переломи (підкреслити), інше (зазначити) _____

_____;

у правопорушника: **так/ні**; синці, подряпини, кровотеча, опіки, переломи (підкреслити), інше (зазначити) _____

Заява потерпілої(го): *письмова, усна, дата, № картки оперативного заповнення, не надійшла, направлення на судово-медичну експертизу №*
(необхідне підкреслити)

Присутність неповнолітніх дітей при конфлікті: **так/ні** _____

(ім'я, рік народження дитини, № школи, клас)

Психічний стан дитини/дітей: *плач, переляк, інше (зазначити)* _____

Ознаки алкогольного сп'яніння:

у потерпілої(го): так/ні

у правопорушника: так/ ні

Поводження особи, яка вчинила насильство в сім'ї, при втручанні: *агресія, опір міліції, спокійне, інше (зазначити)* _____

Заходи впливу на особу, яка вчинила насильство в сім'ї: *профбесіда, офіційне попередження, адміністративне стягнення, затримання*

Поставлення особи, яка вчинила насильство в сім'ї, на облік в органах внутрішніх справ: категорія обліку_____, дата_____, № проф. справи_____, П.І.Б. дільничного інспектора міліції, який проводить профроботу_____.

Прийняте за матеріалом рішення: *направлений до суду, № кримінальної справи/ відмовного матеріалу_____ , інше(зазначити)_____ ; посада, назва органу внутрішніх справ, П.І.Б. працівника, який перебував на місці події.*

Примітка. Спеціальна картка обліку факту вчинення насильства в сім'ї зберігається в накопичувальній справі, а її копія у триденний строк направляється до управління (відділу) у справах сім'ї та молоді місцевої держадміністрації, а у випадках вчинення насильства в сім'ї стосовно неповнолітнього чи недієздатного – також у службу у справах дітей та до органу опіки та піклування.

Додаток 7

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

ОФІЦІЙНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї

Я, _____,
(прізвище, ім'я та по батькові)

_____ року народження, проживаю за адресою:

(місце проживання)

У зв'язку з тим, що _____

(короткий зміст вчинення насильства в сім'ї)

на підставі статті 10 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» отримав офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї.

Мені роз'яснено, що у випадках учинення насильства до членів своєї сім'ї я можу бути притягнутий до кримінальної, адміністративної чи цивільно-правової відповідальності згідно з чинним законодавством.

Підпис особи, яка вчинила насильство в сім'ї _____

_____ 20__ року

Офіційне попередження здійснено _____

(посада, звання, прізвище та підпис працівника, який здійснив попередження)

у присутності _____

(вказати особу, яка була присутня при винесенні попередження)

Додаток 8

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

РОЗПИСКА

Я, _____,
(П.І.Б.)

направлення на проходження корекційної програми отримав(ла) _____
_____20__ року.

Мені роз'яснено, що у разі непроходження корекційної програми без поважних причин до мене будуть застосовані адміністративні стягнення згідно зі статтею 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

(підпис)

(дата)

Додаток 9

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

Штамп органу внутрішніх справ

**НАПРАВЛЕННЯ
НА ПРОХОДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ**

(П.І.Б., дата народження, адреса)

видано направлення на проходження корекційної програми в _____
(найменування закладу, адреса)

Для проходження корекційної програми необхідно з'явитися до
_____ 20__ року

Графік прийому спеціаліста: понеділок – п'ятниця з 9.00 до 18.00

(П.І.Б., посада особи, яка видала направлення)

Дата видачі направлення _____ 20__ року

(підпис посадової особи, яка видала направлення)

Додаток 10
до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

Штамп органу внутрішніх справ

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО НАПРАВЛЕННЯ ОСОБИ
НА ПРОХОДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ**

Для проходження корекційної програми направлено _____

_____ /
(П.І.Б., дата народження; місце проживання)

який (яка) _____

(зазначити дату, щодо кого та який вид насильства в сім'ї вчинила направлена особа)

Для проходження корекційної програми особі запропоновано з'явитися

_____ 20__ року

_____ 20__ року

_____ /
(П.І.Б. та посада особи, яка надіслала повідомлення)

Додаток 11

до Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї

ПОГОДЖЕНО

Начальник _____
УМВС України в _____

_____ 20__ року

ПОГОДЖЕНО

Прокурор _____ району
_____ області

_____ 20__ року

ЗАХИСНИЙ ПРИПИС

_____ 20__ року

_____ (назва населеного пункту)

Я, _____
(посада, звання, прізвище та ініціали працівника, який виніс захисний припис)

на підставі статті 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» виніс захисний припис _____

(прізвище, ім'я та по батькові)

_____ року народження, який/яка проживає за адресою: _____

у зв'язку зі скоєнням ним/нею в сім'ї умисних насильницьких дій фізичного, сексуального, психологічного, економічного спрямування (насильства в сім'ї) після отримання офіційного попередження про неприпустимість їх вчинення.

Цим приписом _____
заборонено чинити такі дії (необхідне підкреслити):
чинити конкретні акти насильства в сім'ї;
отримувати інформацію про місцеперебування жертви насильства в сім'ї;
розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона за власним бажанням перебуває в місці, що невідоме особі, яка вчинила насильство в сім'ї;
відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово перебуває не за місцем спільного проживання членів сім'ї;
вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї.

Зазначені обмеження діють до _____ 20__ року

_____ роз'яснено, що в разі
(прізвище, ім'я та по батькові)

порушення ним (нею) вимог захисного припису він/вона буде притягнутий(а) до відповідальності згідно з чинним законодавством.

_____ 20__ року
(підпис посадової особи, якою винесено захисний припис) (дата винесення захисного припису)

Підпис особи, якій винесено захисний припис _____

_____ 20__ року

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Державного комітету України
у справах сім'ї та молоді,
Міністерства внутрішніх справ України,
Міністерства освіти і науки України,
Міністерства охорони здоров'я України
від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11

ПОРЯДОК

розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення

Розділ 1. Загальні положення

1.1. Кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності.

Держава здійснює захист дитини від усіх форм фізичного та психічного насильства, образи, недбалого й жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні домагання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

1.2. Цей Порядок визначає механізм взаємодії структурних підрозділів Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України у попередженні жорстокого поводження з дітьми, фізичного, сексуального, психологічного, соціального насильства, наданні невідкладної допомоги дітям, які потерпіли від жорстокого поводження.

1.3. Порядок розроблено відповідно до Конвенції про права дитини (995_021), Конвенції Міжнародної організації праці «Про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» (993_166), Сімейного (2947-14) та Кримінального (2341-14) кодексів України , Кодексу України про адміністративні порушення (80731-10, 80732-10), Законів України «Про охорону дитинства» (2402-14), «Про попередження насильства в сім'ї» (2789-14), «Про звернення громадян» (393/96-ВР), «Про освіту» (1060-12), «Про міліцію» (565-12), «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (20/95-ВР), Указу Президента України від 21.02.2003 N 154/2003 (154/2003) «Про Державну програму запобігання дитячій бездоглядності на 2003–2005 роки».

1.4. У цьому Порядку поняття «жорстоке поводження з дитиною» означає будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею.

Поняття «дитина» у даному Порядку означає особу у віці до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Розділ 2. Порядок подання та реєстрація звернень та повідомлень

2.1. Звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження з дитиною подаються як самою дитиною, так і фізичними особами за місцем їх проживання за наявності фактів такого поводження або при реальній загрозі їх учинення.

2.2. Звернення (повідомлення) про факти жорстокого поведження приймаються посадовими особами органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я, управлінь у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для молоді та передаються для реєстрації до відповідного територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх протягом однієї доби з моменту отримання звернення (повідомлення).

2.3. Діти, які зазнали жорстокого поведження (або щодо яких існує загроза його вчинення), також можуть бути виявлені під час проведення рейдів служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, через мережу «телефонів довіри» тощо.

У цьому разі кожен виявлений факт документується і передається до територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх за місцем проживання дитини.

2.4. Усні повідомлення перед передачею їх до служби у справах неповнолітніх оформлюються письмово посадовою особою, яка отримала повідомлення з позначкою, від кого та коли (дата, час) отримано повідомлення.

2.5. Реєстрація повідомлень та звернень, отриманих службою у справах неповнолітніх проводиться у відповідності до вимог Закону України «Про звернення громадян» (393/96-ВР).

2.6. Не допускається розголошення відомостей по суті звернення дитини, з'ясування додаткової інформації, що не стосується суті звернення.

Ця заборона не поширюється на посадових осіб, які мають відношення до вирішення справи.

На прохання дитини, висловленого в будь-якій формі, не підлягають розголошенню її прізвище, місце проживання, навчання або роботи.

Розділ 3. Розгляд звернень та повідомлень з приводу жорстокого поведження з дітьми або реальної загрози його вчинення

3.1. Загальні питання розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поведження з дітьми або реальної загрози його вчинення:

3.1.1. Координатором заходів щодо захисту дітей від жорстокого поведження з ними або реальної загрози його вчинення є служба у справах неповнолітніх.

3.1.2. Якщо в заяві (інформації офіційних органів) вбачається ознака злочину чи загроза його вчинення, вона обов'язково передається органу внутрішніх справ для вжиття заходів.

3.1.3. Усі заяви та повідомлення з приводу жорстокого поведження з дітьми або реальної загрози його вчинення в обов'язковому порядку реєструються у відповідному журналі обліку заяв та повідомлень.

3.1.4. У разі необхідності зазначені в Порядку установи (служби) організують надання невідкладної медичної (викликають швидку допомогу), психологічної та інших видів допомоги дитині, яка постраждала внаслідок жорстокого поведження.

3.2. Служби у справах неповнолітніх:

3.2.1. Ведуть загальний облік дітей, які зазнали жорстокого поведження, та сімей, у яких діти зазнали жорстокого поведження.

3.2.2. Координують діяльність органів освіти, охорони здоров'я, внутрішніх справ щодо профілактики та припинення фактів жорстокого поводження з дітьми.

3.2.3. Надають необхідну допомогу дитині, яка зазнала жорстокого поводження, та в разі загрози його вчинення, вживають заходів до попередження жорстокого поводження щодо дитини.

3.2.4. Направляють дитину для обстеження стану її здоров'я до установ і закладів охорони здоров'я з метою документування фактів жорстокого поводження, надання дитині необхідної медичної допомоги, у тому числі лікування в стаціонарі.

3.2.5. Уживають невідкладних заходів до ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій щодо дитини; у разі потреби разом з кримінальною міліцією у справах неповнолітніх розв'язують питання про тимчасове вилучення дитини із середовища, де вона зазнала жорстокого поводження, та про подальше її влаштування.

3.2.6. Спільно з центрами соціальних служб для молоді надають необхідну соціально-психологічну допомогу, проводять профілактичну та роз'яснювальну роботу щодо наслідків жорстокого поводження з дітьми.

3.2.7. Представляють, у разі необхідності, інтереси дитини в суді.

3.3. Органи внутрішніх справ:

3.3.1. Працівники органів внутрішніх справ, у тому числі кримінальної міліції у справах неповнолітніх, здійснюють прийняття інформації про випадки жорстокого поводження з дітьми Цілодобово. Повідомлення зобов'язані приймати всі працівники органів внутрішніх справ.

3.3.2 У разі усного звернення або телефонного повідомлення працівником органу внутрішніх справ складається протокол цього звернення чи повідомлення.

3.3.3. Усі звернення та інформації з приводу жорстокого поводження з дітьми, у яких вбачаються ознаки злочинний діянь або загроза їх учинення, обов'язково реєструються в черговій частині органу внутрішніх справ. Інші заяви та скарги, які надходять поштою, реєструються в канцелярії органу внутрішніх справ і, якщо вони потребують додаткової перевірки, розглядаються в терміни, визначені законодавством.

3.3.4. Усі звернення та повідомлення щодо жорстокого поводження з дітьми розглядає керівництво органу внутрішніх справ і дає конкретні вказівки працівникам кримінальної міліції у справах неповнолітніх щодо необхідних матеріалів для подальшого прийняття рішення згідно із законодавством.

Після перевірки викладених у зверненні фактів керівник органу внутрішніх справ приймає рішення про притягнення винних осіб до відповідальності.

3.3.5. Якщо питання, порушені в заяві дитини, не належить до компетенції органів внутрішніх справ, працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх переадресовують їх за належністю і повідомляють про це відповідну службу у справах неповнолітніх та автора звернення повідомлення).

3.3.6. Працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх тісно співпрацюють із службами у справах неповнолітніх, центрами соціальних

служб для молоді, органами прокуратури, освіти, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я відповідно до законодавства.

3.3.7. У разі потреби термінового вилучення дитини із сім'ї, де батьки чи особи, що їх замінюють, жорстоко поведуться з нею, працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх спільно зі службами у справах неповнолітніх вирішують питання щодо подальшого влаштування дитини.

3.3.8. За всіма фактами жорстокого поводження з дітьми та результатами розгляду працівники кримінальної міліції у справах неповнолітніх зобов'язані інформувати:

заявника;

службу у справах неповнолітніх;

батьків дитини або осіб, які їх замінюють (за згодою дитини);

у разі необхідності, органи прокуратури та суд.

3.4. Органи та заклади освіти:

3.4.1. Здійснюють приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми.

3.4.2. Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення.

3.4.3. Уживають заходів до виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми у навчальних закладах, притягують до дисциплінарної відповідальності співробітників, учнів та інших осіб, які допускають жорстоке поводження з дітьми.

3.4.4. Керівники навчальних закладів зобов'язують педагогічних працівників, зокрема класних керівників, проводити попереджувальну роботу з батьками з метою недопущення випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, а також відстежувати подібні випадки з боку інших учнів.

3.4.5. Класні керівники організують роботу з батьками щодо роз'яснення наслідків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, а також з особами, що становлять найближче оточення дитини, яка постраждала від жорстокого поводження або потерпає від реальної загрози його вчинення.

3.5. Органи та заклади охорони здоров'я:

3.5.1. Лікувально-профілактичні установи та заклади Цілодобово здійснюють приймання дітей, які зазнали жорстокого поводження, та надають їм потрібну медичну допомогу.

3.5.2. При обстеженні дитини медичні працівники звертають увагу на ушкодження, що могли виникнути внаслідок жорстокого поводження з дитиною, та повідомляють про це дільничного педіатра, орган внутрішніх справ та відповідну службу у справах неповнолітніх.

3.5.3. У разі виявлення або надходження звернень чи повідомлень з приводу жорстокого поводження проводять медико-соціальну реабілітацію дітей, які потерпіли внаслідок жорстокого поводження.

3.6. Управління (відділи) у справах сім'ї та молоді:

3.6.1. Здійснюють приймання та розгляд звернень і повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми.

3.6.2. Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення.

3.6.3. Направляють дітей, які зазнали жорстокого поводження, та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для надання допомоги (кризові центри соціально-психологічної допомоги, притулки, центри медико-соціальної реабілітації, прийомні сім'ї).

3.6.4. Проводять профілактичну, роз'яснювальну роботу серед громадськості щодо попередження жорстокого поводження з дітьми.

3.7. Центри соціальних служб для молоді:

3.7.1. Здійснюють приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини.

3.7.2. Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення. 3.7.3. У разі необхідності надають первинну (під час звернення) соціально-психологічну допомогу дітям, які постраждали від жорстокого поводження.

3.7.4. Надають правові, психологічні, соціально-медичні та соціально-психологічні послуги з метою збереження соціального статусу та повноцінної життєдіяльності, адаптування у суспільстві дітей, які постраждали від жорстокого поводження.

3.8. Притулок для неповнолітніх та центр соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх

3.8.1. Діти, які постраждали від жорстокого поводження, а також діти із сімей, перебування в яких загрожує їх здоров'ю чи життю, мають можливість Цілодобово звернутися до притулку для неповнолітніх або центру соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх.

3.8.2. Підставою для прийняття дитини є звернення дитини (усне або письмове) до адміністрації закладу за допомогою, яке обов'язково реєструється та невідкладно розглядається керівництвом закладу.

3.9. Всеукраїнська дитяча лінія (8–800–500–21–80) та система телефонів довіри:

3.9.1. Безкоштовно, конфіденційно та анонімно надає консультації і психологічну допомогу дитині, яка постраждала внаслідок жорстокого поводження з нею.

3.9.2. Надає дитині інформацію про роботу служб у справах неповнолітніх, відділів у справах сім'ї та молоді, соціальних служб для молоді, органів опіки і піклування, освіти і науки, охорони здоров'я, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, неурядових організацій, які працюють в інтересах дітей.

3.9.3. Інформує відповідну службу у справах неповнолітніх про факт жорстокого поводження (у разі, якщо така дитина погодилася повідомити свою адресу проживання) з метою оперативного втручання та надання допомоги.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства України
у справах сім'ї, молоді та спорту,
Міністерства охорони здоров'я України,
Міністерства освіти і науки України,
Міністерства праці та соціальної
політики України,
Міністерства транспорту та зв'язку України,
Міністерства внутрішніх справ України,
Державного департаменту
України з питань виконання покарань
від 14 червня 2006 р.
N 1983/388/452/221/556/596/106

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
12 липня 2006 р.
за № 824/12698

ПОРЯДОК взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах

1. Загальні положення

Цей Порядок розроблено з метою впровадження ефективного механізму взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Упровадження у практику даного Порядку сприятиме підтримці членів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у вирішенні життєвих проблем, які вони не в змозі подолати за допомогою власних засобів і можливостей; попередженню виникнення нових складних життєвих обставин; створенню умов для подальшого самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

2. Дія цього Порядку поширюється на:

управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту обласних (районних, міських) державних адміністрацій, Міністерство у справах сім'ї, молоді та гендерної політики Автономної Республіки Крим;

обласні, міські, районні, районні в містах служби у справах неповнолітніх; республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, районні в містах, сільські та селищні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – центри СССДМ);

Міністерство охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управління (відділи) охорони здоров'я обласних (міських, районних) державних адміністрацій;

заклади охорони здоров'я;

Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління (відділи) освіти і науки обласних, міських та районних державних адміністрацій; дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні та позашкільні навчальні заклади;

органи праці та соціального захисту населення;

відділи з питань взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю, організаційно-аналітичної роботи Міністерства транспорту та зв'язку України;

органи внутрішніх справ;
установи виконання покарань.

3. Об'єкти соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах:

сім'ї з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах і не в змозі подолати їх самостійно, у зв'язку з інвалідністю батьків або дітей, вимушеною міграцією, наркотичною або алкогольною залежністю одного з членів сім'ї, його перебуванням у місцях позбавлення волі, ВІЛ-інфекцією, насильством у сім'ї, безпритульністю, сирітством, зневажливим ставленням і негативними стосунками в сім'ї, безробіттям одного з членів сім'ї, якщо він зареєстрований в державній службі зайнятості як такий, що потребує працевлаштування;

сім'ї, у яких існує ризик передачі дитини до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

неповнолітні одинокі матері (батьки), яким потрібна підтримка;

сім'ї, члени яких перебували чи перебувають на державному утриманні.

4. Порядок соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах

1. Виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах

Інформацію про сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах, може отримувати будь-який із суб'єктів соціальної роботи, визначений даним Порядком, у вигляді особистої заяви громадянина або звернення про допомогу одного з членів сім'ї, від організацій, установ, підприємств, сільських і селищних рад, міських та районних у містах державних адміністрацій, органів охорони здоров'я, освіти, внутрішніх справ, установ виконання покарань, яку передають до центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Не допускається розголошення відомостей про особисте життя членів сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах, та іншої інформації особистого характеру, які стали відомі під час здійснення соціального супроводу.

2. Соціальне інспектування

На підставі отриманої інформації центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді спільно зі службами у справах неповнолітніх та (у разі потреби) із залученням інших суб'єктів здійснюють соціальне інспектування сім'ї (визначають її склад, основні проблеми і потреби її членів тощо), за результатами якого складається акт обстеження житлово-побутових умов сім'ї. На підставі отриманої під час соціального інспектування інформації

центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді формують та ведуть загальний банк даних цих сімей у журналі обліку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах (додаток 1).

Об'єктами формування загального банку даних для соціального супроводу є сім'ї, яких узято на облік у журналі обліку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

3. Діяльність дорадчого органу

Для здійснення координації між суб'єктами соціальної роботи із сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах, та комплексного вирішення питань сім'ї, яка опинилася в складних життєвих обставинах, при управлінні у справах сім'ї, молоді та спорту створюється дорадчий орган.

До складу дорадчого органу входять: начальник управління (відділу) у справах сім'ї, молоді та спорту, директор центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, начальник служби у справах неповнолітніх; та за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту: керівники управлінь охорони здоров'я, керівники управлінь освіти і науки, керівники органів праці та соціального захисту населення, керівники органів внутрішніх справ, керівники установ виконання покарань, керівники

інших структурних підрозділів місцевої адміністрації, представники підприємств, установ, організацій та об'єднань громадян.

На засіданні дорадчого органу в присутності суб'єктів соціальної роботи розглядаються матеріали про стан сім'ї, яка опинилася у складних життєвих обставинах (заява, акт обстеження житлово-побутових умов), можлива присутність сім'ї. Більшістю голосів приймається рішення про взяття сім'ї під соціальний супровід або відсутність такої необхідності та розподіляються функції кожного суб'єкта стосовно вирішення складних життєвих обставин цієї сім'ї, після чого центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді заводиться облікова картка встановленого зразка (додаток 2).

4. Соціальний супровід

Після прийняття рішення дорадчого органу центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді разом вживаються заходи щодо взяття сім'ї під соціальний супровід, розробляється план соціального супроводу цієї сім'ї, установлюється термін здійснення соціального супроводу.

При потребі справа розглядається на засіданні дорадчого органу повторно і вирішується питання щодо продовження або припинення соціального супроводу цієї сім'ї.

5. Припинення соціального супроводу

Соціальний супровід може припинитися у разі:

подолання сім'єю складної життєвої ситуації;

відмови сім'ї від допомоги, якщо це не загрожує іншим особам;

переїзду сім'ї (суб'єкт, який здійснює соціальний супровід, повинен повідомити відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за новим місцем проживання (перебування) цієї сім'ї, якщо воно відоме).

За наявності вищезазначених причин для припинення супроводу спільним рішенням на засіданні дорадчого органу сім'я, яка перебувала в складних обставинах, знімається з супроводу, що фіксується в обліковій картці.

5. Функції суб'єктів соціальної роботи

1. Управління (відділи) у справах сім'ї, молоді та спорту обласних (районних, міських) державних адміністрацій, Міністерство у справах сім'ї, молоді та гендерної політики Автономної Республіки Крим: проводять засідання дорадчого органу;

організують оздоровлення та відпочинок дітей та молоді з сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

сприяють працевлаштуванню та зайнятості членів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

звертаються з клопотанням до інших структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій з метою сприяння у наданні необхідної допомоги сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах;

сприяють вирішенню питання щодо надання сім'ям означеної категорії матеріальної (грошової чи натуральної) допомоги.

2. Обласні, міські, районні, районні в містах служби у справах неповнолітніх:

беруть участь у роботі дорадчого органу;

повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей з дітьми, у яких є випадки насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення тощо;

порушують питання про вилучення дитини із сім'ї при безпосередній загрозі її життю і здоров'ю, у разі потреби – про призначення опікуна (піклувальника), тимчасове влаштування дитини, передачу в прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, інтернатний заклад;

вживають заходів щодо захисту житлових та майнових прав дітей;

здійснюють спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціальне інспектування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

беруть участь у судових засіданнях з розгляду справ, за якими проходять неповнолітні, надають судам інформацію про їхній соціальний стан.

3. Республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, районні в містах, сільські та селищні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

координують здійснення соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

ініціюють засідання дорадчого органу шляхом подання відповідних матеріалів до управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

готують матеріали до особової справи сім'ї на засідання дорадчого органу;

здійснюють діагностування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у тому числі обов'язкове соціальне інспектування;

забезпечують системний облік сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, шляхом формування відповідного банку даних;

розробляють спільно із сім'єю, яка опинилася у складних життєвих обставинах, план її супроводу;

здійснюють соціальний супровід сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, шляхом надання її членам комплексу адресних соціальних послуг як необхідної підтримки, допомоги і самопомоги;

здійснюють заходи щодо попередження насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення відповідно до Інструкції щодо порядку взаємодії

управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, затвердженої наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді та Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 N 3/235 (z0399-04),

zareєстрованої в Міністерстві юстиції України 30.03.2004 за N 399/8998, надають необхідну допомогу жертвам насильства в сім'ї;

інформують служби у справах неповнолітніх про випадки жорстокого поводження з дітьми або реальну загрозу його вчинення відповідно до Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004 N 5/34/24/11 (z0099-04), zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 22.01.2004 за N 99/8698;

представляють у разі потреби інтереси членів сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у суді;

двічі на рік надають управлінням (відділам) у справах сім'ї, молоді та спорту дані щодо кількості сімей даної категорії, які стоять на обліку, які перебувають під соціальним супроводом, зняті з соціального супроводу з позитивним/негативним результатом або з інших причин, які відмовились від соціального супроводу;

поширюють соціальну рекламу послуг різним типам сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

4. Міністерство охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управління (відділи) охорони здоров'я обласних (міських, районних) державних адміністрацій, заклади охорони здоров'я:

за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

надають медичну та медично-консультативну допомогу та забезпечують за направленням центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді консультування медпрацівниками в закладах охорони здоров'я сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

сприяють розповсюдженню у закладах охорони здоров'я соціальної реклами з питань здорового способу життя та відповідального батьківства;

забезпечують санаторне лікування дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у санаторних закладах системи охорони здоров'я за наявності медичних показань для санаторно-курортного лікування;

при потребі залучаються до інспектування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

інформують територіальні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про сім'ї, батьків або осіб, які їх замінюють, мають тривалу хворобу, що перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, або порушують права й обмежують законні інтереси дитини, ухиляються або не виконують батьків-

ські обов'язки у зв'язку із зловживанням алкоголю, уживанням наркотичних засобів, психотропних речовин тощо.

5. Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління (відділи) освіти і науки обласних, міських, районних державних адміністрацій, дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні та позашкільні навчальні заклади:

за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

ведуть внутрішній облік дітей, які потребують посиленої уваги з боку педагогічного працівника, соціального педагога, та інформують про це служби у справах неповнолітніх і центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

забезпечують роботу шкільного психолога з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах;

можуть створювати при освітніх закладах об'єднання батьків, педагогів, громадськості щодо забезпечення педагогічного впливу на дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та схильних до протиправних дій, залучають до цієї роботи соціальних працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

проводять профілактичну та просвітницьку роботу з дітьми, підлітками, молоддю, схильними до правопорушень, з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, контролюють відвідування ними навчальних закладів та якість навчання;

уживають невідкладних заходів щодо активного залучення до громадської та гурткової роботи в середніх загальноосвітніх школах та позашкільних навчальних закладах дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

проводять спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді інформаційно-профілактичні заходи, спрямовані на підготовку молоді до самостійного життя, формування відповідального батьківства, створення позитивної моделі сім'ї, профілактику жорстокого поводження в родинах тощо;

залучають працівників освіти до соціального інспектування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у яких виховуються діти шкільного віку;

сприяють розповсюдженню в навчальних закладах соціальної реклами з питань профілактики здорового способу життя.

6. Органи праці та соціального захисту населення:

за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

сприяють працевлаштуванню працездатних членів сімей даної категорії за клопотанням управлінь у справах сім'ї, молоді та спорту, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

розглядають позачергово за клопотанням управлінь у справах сім'ї, молоді та спорту, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді справи осіб

з числа сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, щодо призначення державної допомоги, субсидій тощо;

сприяють залученню до оплачуваних громадських робіт осіб з числа сімей, що перебувають під соціальним супроводом центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

сприяють розповсюдженню інформації про надання соціальних послуг дітям, молоді, різним категоріям сімей.

7. Відділи з питань взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю, організаційно-аналітичної роботи Міністерства транспорту та зв'язку України:

сприяють розміщенню соціальної реклами на транспорті.

8. Органи внутрішніх справ:

за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

надсилають центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відомості про виявлення сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах;

організують та контролюють при районних відділах органів внутрішніх справ спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді профілактичну та просвітницьку роботу з неповнолітніми, молоддю, схильними до правопорушень, з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, та їхніми батьками;

уживають заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та дітей, щодо яких учинено насильство або існує загроза його вчиненню, та інформують про цих осіб центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах неповнолітніх;

забезпечують у межах своєї компетенції першочерговий розгляд заяв про випадки насильства в сім'ї в управліннях і відділах внутрішніх справ за поданням працівника центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

надають допомогу в отриманні паспортів дітям з числа сімей цієї категорії за клопотанням центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;

здійснюють первинне дослідження поведінки, проблем та особистості неповнолітніх, засуджених до покарань у вигляді громадських робіт, виправних робіт, звільнених від відбування покарання з випробуванням, та їхніх сімей і передають матеріали до центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та кримінально-виконавчої інспекції;

збирають та узагальнюють інформацію про осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність;

надають допомогу органам освіти й охорони здоров'я в підготовці відповідних документів щодо оформлення особових справ неповнолітніх, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації;

здійснюють контроль за неповнолітніми, які перебувають на обліку кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

9. Установи виконання покарань:

за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

сприяють розповсюдженню реклами про послуги центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді серед неповнолітніх і молоді, які звільняються з місць позбавлення волі;

проводять спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді профілактичну та просвітницьку роботу з неповнолітніми та молоддю з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, відповідно до Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і установ виконання покарань у проведенні соціальної роботи з неповнолітніми та молоддю, які відбувають покарання в цих установах і звільняються з них, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Державного департаменту України з питань виконання покарань від 28.10.2005 N 2559/177 (з1425-05), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25.11.2005 за N 1425/11705.

Директор Державної
соціальної служби для
сім'ї, дітей та молоді

С.В.Толстоухова

Додаток 1
до Порядку взаємодії
суб'єктів соціальної роботи
із сім'ями, які опинилися
у складних життєвих
обставинах

**ЖУРНАЛ
обліку сімей, які опинилися
у складних життєвих обставинах**

№ з/п	Дата взяття на облік	Прізвище, ініціали, рік народження матері, батька, кількість дітей, у т.ч. неповно- літніх	Місце проживання сім'ї	Суб'єкт соціального інспектування	Обставини, що є підставою для взяття сім'ї на облік	Рішення дорадчого органу	Види наданої допомоги	Підстава для зняття з обліку (указати дату зняття з обліку)	Примітка

Директор Державної
соціальної служби для
сім'ї, дітей та молоді

С.В.Толстоухова

Додаток 2
до Порядку взаємодії
суб'єктів соціальної роботи
із сім'ями, які опинилися
у складних життєвих
обставинах

ОБЛІКОВА КАРТКА

сім'ї _____,
щодо якої здійснюється соціальний супровід

Тип сім'ї (поставити відповідну позначку):

багатодітна	неповна	малозабезпечена
_____	_____	_____

Батько _____
(П.І.Б., рік народження)

Мати _____
(П.І.Б., рік народження)

Кількість членів сім'ї, у т.ч. дітей до 18 років _____

Місце проживання сім'ї _____
(індекс, область, район,
місто (село, селище), вулиця, будинок, квартира, телефон)

Підстава для організації соціального супроводу _____

Ознаки кризової ситуації (необхідне підкреслити): самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, інвалідність, психологічний чи психічний розлад, систематичне вживання алкогольних чи наркотичних засобів, стихійне лихо, катастрофа тощо.

Короткий зміст рішення дорадчого органу _____

Надана допомога _____

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

Суб'єкт(и) соціального супроводу _____

Термін здійснення соціального супроводу _____

Причини зняття з соціального супроводу (поставити відповідну позначку):

Подолання сім'єю складної життєвої ситуації	Відмова сім'ї від допомоги, якщо це не загрожує іншим особам	Переїзд сім'ї (зміна місця проживання)	Рішення щодо неповнолітніх дітей

Додаткова інформація _____

Директор Державної
соціальної служби для
сім'ї, дітей та молоді

С.В.Толстоухова

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства молоді та спорту, МОЗ
від 17 липня 2006 р.
№ 1209/228

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
17 травня 2006 р.
за N 567/12441

ПОРЯДОК
взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї,
дітей та молоді із закладами охорони здоров'я
щодо надання медичної допомоги та соціальних
послуг дітям і молоді

1. Цей Порядок визначає функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ) та закладів охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим Фондом ООН (ЮНІСЕФ).

2. Взаємодія центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із територіальними органами охорони здоров'я з надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, рекомендованих ВООЗ, Дитячим Фондом ООН (ЮНІСЕФ), здійснюється на основі укладання договорів про співпрацю та затвердження спільних заходів.

3. ЦСССДМ надають соціальні послуги, спрямовані на:
формування здорового способу життя;
профілактику інфекцій, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ/СНІД;
збереження репродуктивного здоров'я та підготовку до усвідомленого батьківства;
формування відповідальної поведінки в статевих та міжособистісних стосунках;
інформування про наслідки соціально небезпечних хвороб;
забезпечення психологічної допомоги дітям та молоді.

4. У своїй діяльності ЦСССДМ, територіальні органи охорони здоров'я здійснюють взаємодію відповідно до Конституції України (254к/96-ВР), Законів України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2558–14), «Про соціальні послуги» (966–15), «Про охорону дитинства» (2402–14), постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 року N 1125 (1125–2004-п) «Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді», постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 року N 1126 (1126–2004-п) «Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю», Річного плану співпраці Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Уряду України на 2006 рік, відомих нормативно-правових актів, а також цього Порядку.

5. Територіальні органи управління охорони здоров'я визначають заклади охорони здоров'я, які будуть організаційно-методичним центром надання медичної допомоги дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, та затверджують порядок взаємодії з ЦСССДМ на місцях.

6. Регіональні ЦСССДМ здійснюють організаційно-методичне забезпечення діяльності міських, районних ЦСССДМ щодо надання соціальних послуг.

7. Міські та районні ЦСССДМ забезпечують надання соціальних послуг в закладах охорони здоров'я згідно з графіком роботи та здійснюють соціальний супровід дітей та молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах, а заклади охорони здоров'я забезпечують надання їм медичної допомоги відповідно до чинного законодавства.

8. Функції ЦСССДМ щодо надання соціальних послуг дітям та молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді:

інформування дітей, молоді та їх батьків про надання медичної допомоги та соціальних послуг;

направлення дітей та молоді за необхідності до Центрів (відділень) медико-соціальної допомоги дітям і молоді «Клініка, дружня до молоді» (далі – КДМ) та закладів охорони здоров'я;

забезпечення соціального супроводу (за необхідності) дітей та молоді за рекомендаціями лікарів КДМ та інших закладів охорони здоров'я;

проведення інформаційно-просвітницької роботи з дітьми, молоддю, батьками та педагогами через діяльність спеціалізованих формувань ЦСССДМ (служба соціальної підтримки сімей, мобільний консультаційний пункт соціальної роботи в сільській та гірській місцевостях, віддалених районах міст, інформаційно-ресурсний центр, Школа волонтерів, студентська соціальна служба тощо) та закладів соціального спрямування (центри соціально-психологічної допомоги, соціальні центри матері і дитини, соціальні гуртожитки) спільно з медичними спеціалістами;

створення бази даних закладів та організацій, які надають допомогу дітям та молоді;

організація навчальних семінарів для спеціалістів ЦСССДМ та участь у навчальних семінарах для медичних спеціалістів з надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям та молоді;

організація супервізії для спеціалістів ЦСССДМ;

організація спільно з лікарями КДМ та інших закладів охорони здоров'я підготовки та діяльності волонтерів з питань пропаганди здорового способу життя;

залучення лікарів КДМ, закладів охорони здоров'я та інших установ до розробки методичних матеріалів з питань збереження репродуктивного здоров'я, попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, тощо;

забезпечення розробки, виготовлення та розповсюдження інформаційно-рекламних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді спільно з лікарями КДМ та інших закладів охорони здоров'я;

залучення державних та недержавних установ, громадських організацій, у тому числі міжнародних, до співпраці щодо впровадження та поширення принципів Дружнього підходу до молоді.

9. Функції закладів охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги дітям та молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді:

забезпечення створення КДМ та їх функціонування;

забезпечення надання лікувально-діагностичної, консультативної медичної допомоги дітям та молоді, у т.ч. тим, які опинилися в складних життєвих обставинах, у співпраці з ЦСССДМ;

упровадження нових технологій профілактики, діагностики, лікування і реабілітації дітей та молоді;

здійснення профілактичної роботи щодо попередження інфекцій, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ/СНІД;

поширення інформації щодо існуючих структур, що працюють за критеріями надання «дружніх до молоді послуг»;

забезпечення належних умов для надання соціальних послуг спеціалістами ЦСССДМ на базі КДМ;

проведення спільно із спеціалістами ЦСССДМ інформаційно-просвітницької роботи з дітьми та молоддю;

організація спільно із спеціалістами ЦСССДМ навчальних семінарів для медичних працівників на основі принципів Дружнього підходу до молоді;

організація супервізії для лікарів КДМ та інших закладів охорони здоров'я;

участь спільно із спеціалістами ЦСССДМ у розробці методичних рекомендацій з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, тощо;

участь спільно із спеціалістами ЦСССДМ у розробці та розповсюдженні інформаційних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді;

розміщення інформаційно-просвітницьких та рекламних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді.

Перший заступник директора

В.С. Вовк

Директор Департаменту

Р.О. Моїсеєнко

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства охорони здоров'я України
від 23 січня 2004 р. № 38

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЦЕНТР МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Загальні положення

1. Дане Примірне положення розроблено відповідно до статті 9 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї».

2. Терміни, що вживаються у Примірному положенні :

наси́льство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;

жертва насильства в сім'ї – (далі – жертва насильства) член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї;

попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства у сім'ї, припинення насильства у сім'ї, що готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї;

медико-соціальна реабілітація (далі – реабілітація) – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення та збереження психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, рівня соціального функціонування осіб, які зазнали насильницьких дій.

центр медико-соціальної реабілітації (далі – центр) – структурний підрозділ лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я, діяльність якого спрямовано на відновлення та збереження психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, рівня соціального функціонування осіб, які зазнали насильницьких дій.

Віктимологія – лат. *victima* – жертва, *logos*- наука.

3. Центр може створюватися як окрема юридична особа або як окремий структурний підрозділ лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я.

4. Науково-методичне забезпечення здійснює Міністерство охорони здоров'я України через Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України.

5. До штатного розпису центру бажано ввести посади лікарів-психіатрів, психотерапевтів, психологів, педагогічних та соціальних працівників, юристів, інших спеціалістів медичного і немедичного профілю та допоміжного персоналу з метою надання необхідної допомоги жертвам насильства.

6. Фінансування діяльності центру здійснюється відповідно до чинного законодавства з залученням бюджетних та позабюджетних коштів.

7. У своїй діяльності центр керується чинним законодавством України та цим Положенням.

8. Центр очолює завідувач, який призначається у встановленому порядку.

9. На посаду завідувача центру призначається особа, яка має:
- вищу медичну освіту;
 - спеціалізацію за фахом (психіатрія, психотерапія, медична психологія тощо);
 - стаж роботи за фахом не менше 5 років;
 - наявність кваліфікаційної категорії.

Завдання та функції центру

10. Основним завданням центру є медико-соціальна реабілітація жертв насильства.

11. Центр створює відповідні умови для реабілітації жертв насильства і за медичними показаннями направляє їх для відповідного подальшого лікування у профільні заклади охорони здоров'я.

12. Відповідно до завдань, центр здійснює:

- узагальнення причин і наслідків психічних, травматичних і соматичних захворювань у жертв насильства;
- впровадження сучасних медичних та психологічних технологій, ефективних методів діагностики, психотерапії та психокорекції у співпраці з науково-дослідними установами;
- впровадження державних, національних, грантових, громадських та інших програм, спрямованих на допомогу жертвам та профілактику насильства в сім'ї;
- співробітництво з іншими державними і громадськими організаціями та установами, що займаються допомогою жертвам та попередженням насильства в сім'ї.

13. Центр забезпечує жертвам насильства будь-якої статі і вікової категорії (з їх згоди або на їх прохання) реабілітаційні заходи на підставі рішення медичної комісії центру. Щодо неповнолітніх членів сім'ї необхідна письмова згода одного з батьків, усиновителів, опікуна чи піклувальника або органу опіки і піклування.

14. Центр:

- визначає соматичний стан жертви насильства та надає первинну медико-санітарну допомогу;
- проводить психологічне обстеження жертви насильства з метою розробки раціональної та ефективної індивідуальної програми реабілітації;
- забезпечує психіатричний огляд жертви насильства з метою діагностики психічних розладів та розладів поведінки згідно із Законом України «Про психіатричну допомогу»;
- забезпечує Діагностичні, лікувально-профілактичні (в тому числі психотерапевтичні, психокорекційні та тренінгові тощо) заходи у межах індивідуальної реабілітаційної програми.

14.7. Організацію надання юридичних консультацій.

14.8. Надання Міністерству охорони здоров'я України інформації про обсяги проведеної ним роботи для узагальнення (щорічно).

14.9. Повідомлення про вчинення насильства у сім'ї служби дільничних інспекторів міліції чи кримінальної міліції у справах неповнолітніх.

14.10. Надання інформації з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів.

14.11 Проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань психічних розладів та розладів поведінки, що виникають внаслідок насильства, роботи з попередження насильницьких дій.

Права центру

15. Центр має право з метою виконання покладених на нього завдань використовувати в повному обсязі лікувальну, технічну та матеріальну базу лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я, в якому його створено.

16. Працівники центрів можуть співпрацювати з Міністерством внутрішніх справ, Державним комітетом у справах сім'ї та молоді, іншими органами та установами міністерств і відомств України з питань попередження насильства в сім'ї та подолання його наслідків.

Організаційна структура центру

17. Центр надає спеціалізовану стаціонарну та амбулаторну допомогу.

17.1. Стаціонарна допомога.

Розгортається стаціонарне відділення типу «сховища», котре призначається для жертв насильства з ознаками психічних розладів та розладів поведінки неспихотичного типу, яких потрібно негайно дистанціювати від агресора або психотравматичної ситуації. Стаціонар може розгортатися в окремому приміщенні або на базі лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я; має передбачати надійну охорону і мати все необхідне для забезпечення тривалого перебування у ньому жертв насильства. Інформація про місцезнаходження «сховища» та будь-які відомості про осіб, які в ньому перебувають, мають бути суворо конфіденційними. У цьому відділенні може також надаватися: юридична, соціальна, психологічна та медична допомога, за винятком тієї, що пов'язана з гострими розладами психічної діяльності.

17.2. Амбулаторна допомога.

Розгортається у власному амбулаторному відділенні або амбулаторному відділенні лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я, де жертви насильства отримують відповідну медичну, психологічну, юридичну, соціальну допомогу. Амбулаторна допомога надається у випадку, коли жертви не потребують госпіталізації або негайного дистанціювання від агресора. При необхідності може проводитися психіатричний огляд стану потерпілих.

Примітки:

Наголошується, що

- центри слід розгортати на базі лікувально-профілактичних закладів охорони здоров'я загальносоматичного профілю, оскільки в суспільстві існує проблема упередженого ставлення до психіатрії, що може

- стати на заваді для звернення жертви насильства в центр, якщо він буде функціонувати на території психіатричного закладу;
- стаціонар –«сховище» є суто лікувальним закладом, тому, особи без наявності клінічно окреслених психічних розладів та розладів поведінки можуть бути дистанційовані від агресора або психотравматичної ситуації у притулках соціальної служби при кризових центрах і проходити медико-соціальну реабілітацію амбулаторно.
 - особи, які потребують негайної госпіталізації у зв'язку з психотичним станом повинні госпіталізуватися у спеціалізоване відділення психіатричної лікарні.

Начальник Департаменту
організації медичної допомоги
населенню МОЗ України

М.П. Жданова

РОЗДІЛ ІV.
МЕРЕЖА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДІВ, СЛУЖБ, ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

№ з/п	Назва організації / закладу (підпорядкування)	Адреса, телефони, е-пошта, сайт, керівник організації/ закладу	Форми діяльності, послуг у сфері попередження насильства в сім'ї/жорстокого поведіння з дітьми	Режим роботи
АР Крим				
1.	Жіноча неурядова організація «Надія і майбутнє»	м. Сімферополь вул. Гоголя, 9 к. 24 т. (0652) 25-54-11, 54-85-07	Інформаційно-консультаційні, психологічні.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
2.	Жіночий правозахисний центр «Співдружність»	м. Сімферополь т. (0652)-25-54-11, 54-85-07	Послуги щодо правового захисту.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
3.	Кримський благодійний фонд «Центр соціального захисту і допомоги»	м. Сімферополь вул. Воронького, 24 т. (0652)-25-97-20	Інформаційні та юридичні консультації. Проведення тренінгів та семінарів з підлітковою аудиторією щодо профілактики торгівлі людьми та насильства в сім'ї, жорстокого поведіння з дітьми.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
4.	Кримський республіканський заклад «Центр соціально-психологічної допомоги» (підпорядковується Міністерству у справах молоді, сім'ї та гендерної політики АР Крим)	Джанкойський район с. Ізмурдне вул. Свободи, 33 т. (06564) 5-71-33	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні.	Цілодобово
6.	Центр соціальної опіки «Відкрите серце»	м. Красноперекоськ 1-й мікр-он, б. 3 т. (065665) 2-35-41	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні.	Цілодобово
Вінницька область				
7.	Вінницька міська громадська організація «Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий центр»	м. Вінниця вул. Володарського, 10/1 т. (0432) 53-13-98 Керівник – Белова Оксана.	Юридичні, психологічні, інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00–18.00

8.	Громадська організація «Пані Всесвіт»	м. Вінниця вул. 50-ти річчя Перемоги, 27, к. 41, т. (0432) 26-06-33 Керівник – Міхновець Тетяна Василівна.	Юридичні, психологічні, інформаційні послуги. Проведення навчальних семінарів, тренінгів для фахівців; навчальні програми для молоді з питань попередження насильства у сім'ї та торгівлі людьми.	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
9.	Громадська організація «Академія сім'ї»	м. Вінниця вул. 50-ти річчя Перемоги, 27 т. (0432) 38-63-85 Керівник – Рибаченко Венера Гайсівна.	Соціально-педагогічні, психологічні та інформаційні послуги.	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
10.	Громадська організація «Центр соціальної опіки та піклування дітей»	Вінницька обл. Томашпільський р-н. смт. Вапнярка вул. Держинського, 36 т. (043350) 3-21-15 Керівник – Купчик Людмила	Соціально-педагогічні, юридичні, психологічні та інформаційні послуги.	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
11.	Громадська організація «Чоловіки проти насильства»	м. Вінниця вул. Першотравнева, 53, кв. 1 т. (0432) 35-85-60 Керівник – Козлов Володимир Володимирович.	Юридичні, психологічні, інформаційні послуги.	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
12.	Обласний науково-практичний центр психосоматичної медицини Вінницької обласної психоневрологічної лікарні ім. О. І. Ющенка, денний стаціонар	м. Вінниця, 21037 вул. Пирогова, 109 т. (0432) 32-28-01 Керівник – Коваленко Ірина Василівна	Психіатрична, психологічна, психосоматична, неврологічна допомога, психологічне консультування.	ПН. – ПТ, 9.00–15.00
13.	Обласний спеціалізований центр кризових станів Вінницької обласної психоневрологічної лікарні ім. О. І. Ющенка, відділення № 6	м. Вінниця, 21037 вул. Пирогова, 109 т. (0432) 32-18-78, 53-42-20 Керівник – Михайленко Ярослава Євгенівна, Муц Олег Михайлович.	В структурі психіатричних відділень № 6, № 18, № 1, денного стаціонару. Проведення невідкладних реанімаційних заходів особам, які потребують активних методів терапії внаслідок саморуйнівної поведінки (суїциду), та жертвам насильства.	Цілодобово

14.	Обласний центр сімейного психологічного консультування та психотерапевтичної корекції Вінницької обласної психоневрологічної лікарні ім. О. І. Ющенка, відділення № 16	м. Вінниця, 21037 вул. Пирогова, 109 т. (0432) 35-73-19 Керівник – Мосцова Ольга Петрівна.	Допомога дитині та робота з сім'єю. Психологічні, психотерапевтичні та інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00–16.00
15.	Подільський центр прав людини	м. Вінниця вул. Володарського, 10/1 т. (0432) 35-90-79 Керівник – Бардін Михайло Богданович.	Юридичні та інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
16.	Подільський центр соціальних технологій	м. Вінниця вул. Козницького, 36, оф. 540 т. (0432) 35-52-97 Керівник – Яцюк Оксана.	Соціально-педагогічні, юридичні, психологічні та інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
17.	Вінницький обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Промінь»	м. Вінниця вул. Червоних партизан, 10 т. (0432) 35-01-05 Керівник – Томчук Валентин Микитович	Соціальні, психолого-педагогічні послуги, медична реабілітація, професійна реабілітація дітей-інвалідів.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
18.	Вінницька міська організація соціального розвитку та становлення окремих малозахищених категорій молоді «Паросток»	м. Вінниця вул. Ф. Кона, 6, кв. 43 т. (067)-78-31-061; (0432)- 35-01-05 Керівник – Саранча Ірина Григорівна	Юридичні, психологічні, соціальні, інформаційні послуги дітям та молоді з інвалідністю.	Пн. – Пт., 9.00–18.00
19.	Товариство «Прогресивні жінки»	м. Вінниця вул. Першотравнева, 53, кв. 1 т. (0432) 35-85-60 Керівник – Козлова Наталія Борисівна.	Юридичні, психологічні, інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00–18.00

Волинська область			
20.	ВОГО Центр практичної психології «Любисток»	м. Луцьк пр-т Відродження, 30, каб. 3 т. (03322) 78-85-35 Керівник – Переходько Людмила Василівна.	Консультації юриста, психолога з питань попередження насильства в сім'ї. ПН.- ПТ., 14.00–19.00
21.	Волинський обласний центр соціально-психологічної допомоги (координацію здійснює Держсоцслужба, контроль за організаційно-методичним забезпеченням – Волинський ОЦСССДМ)	м. Луцьк вул. Вороніхіна, 8а т. (03322) 78-48-09 Керівник – Мишко Наталія Юрівна.	Психологічні, соціально-побутові, медичні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги. Допомога щодо працевлаштування для осіб та сімей, які перебувають у кризовому становищі. Цілодобово
22.	ОГО «Волинські перспективи»	м. Луцьк вул. Декбристів, 23 т. (03322) 5-55-42, 72-71-98 рахомуuk17@rambler.ru Керівник – Пахом'юк Ніна Володимирівна.	Консультації юриста-адвоката, психолога, психотерапевта з питань попередження насильства в сім'ї та захисту потерпілих від домашнього насильства та торгівлі людьми. ПН. – ПТ., 9.30–18.00
Дніпропетровська область			
23.	Громадська організація «Центр експертизи «Альтернатива»	м. Дніпропетровськ вул. Прогресивна, 6/118 т. (0562) 32-24-88 Керівник – Булигіна Світлана Василівна.	Послуги щодо захисту прав громадян. ПН. – ПТ, 9.00–18.00
24.	Громадська організація «Клуб «Імпульс»	Дніпропетровська обл. м. Павлоград вул. Репіна, 95 т. (05632) 6-02-06 Керівник – Афанасьєва Ірина Дмитрівна.	Консультаційні, реабілітаційні послуги жертвам насильства в сім'ї. ПН. – ПТ, 9.00–18.00

25.	Дніпропетровська громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр»	<p>м. Дніпропетровськ, 49044, вул. Дзержинського 8, оф.4. т. (056) 370 25 35, ф. (0562) 32 00 85, телефон гарячої лінії підтримки осіб, які перебувають у кризовій ситуації – (056) 370 58 68. wiccnpipro@gmail.com http://www.dwicc.org.ua/</p> <p>Голова правління – Ганна Войнич.</p>	<p>Гаряча лінія підтримки осіб, які перебувають у кризовій ситуації (юридичні консультації, психологічна підтримка). Проведення інформаційних кампаній з протидії насильству в сім'ї. Проведення освітніх кампаній серед учнівської (у першу чергу серед вихованців інтернатів та дитячих будинків) та студентської молоді. Проведення семінарів-тренінгів з протидії насильству в сім'ї для державних службовців, для співробітників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, для працівників правоохоронних органів. Розробка, друк та розповсюдження інформаційно-практичних посібників для державних службовців, співробітників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, працівників правоохоронних органів, курсантів вищих навчальних закладів системи МВС. Проведення компанії адвокатів з прийняття законодавчих актів на національному та регіональному рівнях.</p>	Пн. – Пт., 10.00–18.00
26.	Дніпропетровський обласний центр соціально-психологічної допомоги	<p>м. Дніпропетровськ вул. Проспект Праці, 24 т. (056) 741–07–39</p>	<p>Психологічні, юридичні, соціально-педагогічні послуги.</p>	Цілодобово
27.		<p align="center">Донецька область</p> <p>Інформаційні, правові консультації. Послуги щодо оформлення контрактів та договорів для працевлаштування, навчання за кордоном, шлюбу з іноземними громадянами, консультації з пошуку близьких, які зникли за кордоном, психологічна допомога громадянам, які постраждали від торгівлі людьми або насильства в сім'ї.</p> <p>м. Донецьк, 83086 вул. Артема, 45 т./ф: (062)-334-0-43 т. (062)-334-34-43 335-19-02, 304-70-80. Керівник – Горова Людмила Олександрівна. e-mail: postmaster@lga.donetsk.ua postmaster@bislga.donbass.com www.bpw.donetsk.ua</p>		Пн. – Пт., 9.00– 18.00

28.	Комунальне підприємство «Донецький обласний центр соціально-психологічної допомоги»	м. Донецьк, 83033 вул. Красної Авіації 11а т. (062) 349-19-97 Керівник – Ковальов Андрій Миколайович.	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги.	Цілодобово
29.	Кризовий центр Донецького регіонального центру охорони материнства та дитинства	м. Донецьк вул. Панфілова, 3 т. (062) 58-42-08	Медико-психологічні послуги для осіб, які зазнали сексуального насильства.	Пн. – Пт., 8.00– 17.00.
30.	Обласна клінічна психоневрологічна лікарня – медико-психологічний центр	м. Донецьк вул. Великоновоселівська, 200 т. (062) 77-17-75	Медико-психологічні послуги для осіб, які опинились в складних життєвих обставинах.	Пн. – Пт., 8.00– 17.00.
Житомирська область				
31.	Благодійний центр «Оновлення» в дитячому відділенні при центральній районній лікарні	Житомирська обл., 13600 сmt. Ружин вул. Леніна, 30 т. (0438) 3-18-56, 3-18-68	Медико-психологічні послуги.	Цілодобово
32.	Володарсько-Волинський територіальний жіночий центр	Житомирська обл. сmt. Володарськ-Волинський вул. Червона Площа, 7, км.14 т. (04145)3-18-40 Керівник – Онофріюк Валентина Григорівна.	Просвітницько-інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00
33.	Громадська організація «Чоловіки проти насильства»	Житомирська обл. м. Бердичів вул. Леніна, 38 т. (04143)2-50-39 Керівник – Дилецький Валерій Станіславович.	Інформаційно-просвітницькі послуги з питань запобігання домашнього насильства, розв'язання конфліктів. Надання юридичних, психологічних, педагогічних консультацій чоловікам та членам їхніх сімей.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

34.	Житомирська обласна громадська молодіжна організація «Дівчата Полісся»	м. Житомир вул. І. Франка, 4 т. (0412)39–67–43 Керівник – Наумчук Вікторія Петрівна.	Психологічні, юридичні, соціально-педагогічні, інформаційні послуги. Організація та проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед членів сімей, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00
35.	Житомирська обласна громадська організація «Авенір»	м. Житомир вул. Ватугіна, 78 т. (0412)41–40–38 Керівник – Остапчук Вікторія Олегівна.	Просвітницько-інформаційні послуги.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00
36.	Житомирський обласний центр соціально-психологічної допомоги при Житомирському обласному соціальному центрі для сім'ї, дітей та молоді	м. Житомир вул. Маршала Рибалка, 32 т. (0412) 25–59–89 Директор – Романчук Людмила Михайлівна	Психологічні, юридичні, соціально-педагогічні послуги. Заклад надає допомогу особам від 13 до 35 років. Термін перебування – до 30 дб.	Цілодобово
37.	Житомирський обласний центр соціально-психологічної реабілітації Житомирської обласної ради	Житомирська обл. Овруцький р-н с. В.Кобилин т. (04148) 7–61–87	Термін перебування дітей до 9 місяців. Заклад спеціалізується на наданні комплексу послуг.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00
38.	Жіночий інформаційно-консультативний центр	Житомирська обл. сmt. Озерне, 28 т. (0412) 400–732, 400–731 Керівник – Бабенко Ірина Германівна.	Інформаційно-просвітницькі послуги серед членів сімей, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00
39.	Палата реабілітації постраждалих від насильства в сім'ї на базі центральної районної лікарні	Житомирська обл. сmt. Брусилів, 12601 вул. Лермонтова, 41 т. (04162) 3–11–21	Медичні, психологічні послуги.	Цілодобово
40.	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Віра, Надія, Любов»	Житомирська обл. м. Коростень, 11500 пров. Табукашвілі, 14 т. (04142) 9–30–68	Соціально-психологічні, реабілітаційні послуги для дітей, які зазнали насильства. Можливе перебування в стаціонарі.	Пн. – Пт., 9.00– 18.00

Закарпатська область			
41.	Закарпатський обласний центр соціально-психологічної допомоги (підпорядковується Закарпатському обласному центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді)	м. Ужгород вул. Благоева, 10-б т. (0312) 63-80-97	Психологічні, юридичні, соціально-педагогічні послуги. Перебування до 90 діб, безкоштовне харчування. Цілодобово. Режим роботи спеціалістів: ПН. – ПТ., 9.00–17.00
Запорізька область			
42.	Благодійний фонд «Єдність»	м. Запоріжжя пр. Леніна, 193 т. (0612) 13-29-70 Керівник – Огородова Тамара Миколаївна.	Інформаційно-консультаційні послуги. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
43.	Жіночий кризовий центр «Гармонія»	м. Запоріжжя вул. Жуковського, 145 т. (0612) 20-08-40	Соціальні, психологічні, побутові, юридичні, інформаційні послуги. Безкоштовне харчування осіб, які звертаються до центру по допомозі. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
44.	Запорізька жіноча організація «Центр громадянсько-соціальних ініціатив»	м. Запоріжжя, 69002 вул. Героїв Сталінграду, буд. 42, к. 65 т. (0612) 63-89-65, (066) 390-51-27	Соціальні, психологічні, інформаційні послуги. ПН. – Пт., 8.00– 17.00.
45.	Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги (підпорядковується управлінню у справах сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації)	м. Запоріжжя вул. Північно-Кільцева, 22-а т. (0612) 13-88-20 Керівник – Куратченко Ірина Євгенівна.	Соціальні послуги для клієнтів, які перебувають в складних життєвих обставинах, в т.ч. через насильство в сім'ї. Можливість протягом 3-х місяців Цілодобового перебування клієнтів в центрі. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
Івано-Франківська область			
46.	Івано-Франківська громадська організація «Центр допомоги «Людина»	т. (050) 984 5351 e-mail: dgi@ukr.net Керівник – Чаплинська Наталія Любомирівна.	Просвітницько-інформаційні, навчальні послуги. ПН. – ПТ., 19.00–21.00 Субота, неділя: 10.00–15.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

47.	Івано-Франківський міський соціально-реабілітаційний центр матері та дитини «Містечко милосердя Святого Миколая»	Івано-Франківська обл. с. Крихівці вул. Вербова, 8 т. (0342) 774597	Заклад створено для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей і матерів з малолітніми дітьми, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, обставинах, що перешкоджають виконанню материнського обов'язку, зазнали насильства і потребують соціально-психологічної допомоги.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
48.	Кризисний центр «Жінка для жінки» (на громадських засадах) Створений Івано-Франківською обласною організацією Всеукраїнського жіночого народно-демократичного об'єднання «Дія».	м. Івано-Франківськ вул. Грюнвальдська	Соціальні, психологічні, педагогічні, медичні, юридичні, просвітницько-інформаційні послуги.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
49.	Обласний центр соціально-психологічної допомоги у с-щі Верховина	Івано-Франківська обл. 78700 с-ще Верховина, вул. Коваля, 1 т. (03432) 25145	Заклад спеціалізується на захисті прав та інтересів осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Тимчасовий притулок та харчування осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Послуги: психологічні, соціально-педагогічні, юридичні, соціально-економічні та інформаційні.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00.
50.	Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, випускників шкіл-інтернатів у м. Калуші	Івано-Франківська обл., 77300 м. Калуш вул. Б.Хмельницького, 72 т. (03472)61831 т/ф. (03472) 61553	Психологічні, соціально-педагогічні, юридичні, соціально-економічні та інформаційні послуги, тимчасове проживання в гуртожитку для дітей, позбавлених батьківського піклування.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
51.	Спеціалізована служба «Телефон довіри» Коломийського МЦСССДМ	Івано-Франківська обл. м. Коломия т. (03433) 24737	Психологічні, соціально-педагогічні, юридичні та інформаційні послуги для осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.	ПН. – ПТ., 14.00–21.00
52.	Спеціалізована служба «Телефон довіри» Івано-Франківського МЦСССДМ	м. Івано-Франківськ т. (0342) 503603	Психологічні, соціально-педагогічні, юридичні та інформаційні послуги для осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.	ПН. – ПТ., 14.00– 22.00

Київська область			
53.	Білоцерківський районний центр соціально-психологічної допомоги	Київська обл., 09100 Білоцерківський р-н, м. Узин вул. Київська, 13 т. (263) 2-61-63	Соціально-психологічні послуги для сімей та дітей, які опинились в складних життєвих обставинах (в тому числі для жертв насильства)
54.	Згурівський районний центр соціально-психологічної реабілітації дітей	Київська обл., 07600 Згурівський район, с. Стара Орлиця вул. Леніна, 97	Соціально-психологічні послуги.
55.	Київський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Мати і дитина разом»	Київська обл., 08500 м. Фастів вул. Пionерська, 24 т. (265) 66-61-34	Соціально-психологічні послуги для матерів, які опинились в складних життєвих обставинах та коли виникла загроза відмови від дитини (в тому числі для жертв насильства)
56.	Миронівський центр соціально-психологічної реабілітації для дітей	Київська обл., 08852 Миронівський р-н, с. Ємчиха, вул. Леніна, 1-а т. (274) 3-35-25	Соціально-психологічні послуги, реабілітація дітей постраждалих від насильства в сім'ї, жорстокого поводження.
57.	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей	Київська обл., 07830 Бородянский р-н, с. Здвижівка вул. Леніна, 75 т. (277) 7-03-92	Соціально-психологічні послуги, реабілітація дітей постраждалих від насильства в сім'ї, жорстокого поводження.

59.	<p>9 центрів у справах сім'ї та жінок районних у м. Києві державних адміністрацій</p>	<p>м. Київ</p>	<p>Голосіївський р-н: пр-т Науки, 18, т. (044) 524–20–77/31</p> <p>Дарницький р-н: пр-т Григоренка, 21-б, т. (044) 575–46–72</p> <p>Деснянський район: вул. Курчатова, 14-а, т. (044) 518–73–72</p> <p>Оболонський р-н: вул. Мате Залки, 5-б, т. (044) 426–84–22</p> <p>Печерський р-н: вул. Кіквідзе, б, т. (044) 286–76–51</p> <p>Подільський р-н: вул. Межева, 15, т. (044) 434–85–41</p> <p>Святошинський р-н: вул. Зодчих, 10-а, т. (044) 276–03–75, 276–76–86</p> <p>Солом'янський р-н: пр-т Повітрофлоцький, 40-а, т. (044) 592–64–94</p> <p>Шевченківський р-н: вул. Михайлівська, 20-а, т. (044) 278–1549</p>	<p>Пн. – Пт, 9.00– 18.00</p>
<p>Надання юридичних, психологічних консультацій для клієнтів. Проведення тренінгів, семінарів для спеціалістів, реалізація соціальних програм з питань підтримки сім'ї, інформаційні заходи.</p>				

60.	Міжнародна благодійна організація «Служба порятунку дітей» (мережа спеціалізованих центрів, що працюють у єдиній моделі: Денний центр, Центр медико-соціальної допомоги, Центр соціально-психологічної реабілітації)	м. Київ, 03187 вул. Теремківська, 9 т. (044) 526.96.96 www.childrescue.org.ua	Реабілітація «дітей вулиці» та їх інтеграція в біологічні або прийомні сім'ї, а також надання своєчасної допомоги дітям, які опинились в кризовій ситуації (безпритульним, позбавленим батьківської опіки і дітям, які зазнали насильства), та інтеграція кожного з таких дітей у родину і суспільство в цілому шляхом проходження повноцінної реабілітації.	Цілодобово
		Денний центр м. Київ, вул. В.Порика, 13а	<i>Денний центр:</i> будь-яка безпритульна дитина може поїсти, прийняти душ та отримати чистий одяг, почати спілкування з психологом та дістати моральну підтримку. Основна мета Денного центру: стимулювати дітей залишити вулицне життя	ПН – ПТ, 9.00– 18.00
		Центр медико-соціальної допомоги м. Київ, вул. Богатирська, 32	Центр медико-соціальної допомоги: дає можливість будь-якій безпритульній дитині пройти медичне обстеження та курс лікування від венеричних, інфекційних і шкірних захворювань, на які страждає практично кожна дитина вулиці.	ПН – ПТ, 9.00– 18.00
		Центр соціально-психологічної реабілітації м. Київ, вул. Теремківська, 9	Центр соціально-психологічної реабілітації: приймає до 24 дітей, які мешкають у Центрі 24 години на добу, перебувають під постійним наглядом соціальних педагогів та психологів, та проходять повноцінну реабілітацію, що охоплює глибоку психологічну корекцію, соціальний супровід, юридичну допомогу та медичний нагляд. Центр соціально-психологічної реабілітації дає можливість кожній дитині пройти повний курс реабілітації та змінити своє життя	Цілодобово

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

61.	Благодійна організація «Соціальна служба «Віфанія»	м. Київ, вул. Сагайдачного, 8, оф. 41 т./ф. (044) 425-72-78, 599-52-27 Керівник – Брижоватий Тарас Володимирович. e-mail: bethany@bethany.kiev.ua www.bethany-ukraine.org	Консультації спеціалістів для жінок, які звертаються з питань насильства в сім'ї або жорстокого поводження з дітьми. Надання допомоги сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах. Організація та проведення тренінгів, семінарів з питань попередження та долання насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
62.	Благодійна організація «Фонд «Асперн»	м. Київ, пр. Возз'єднання, 15, оф.304, т. (044)332-15-41, (044) 202-96-67 Президент – Кошиль Віра Іванівна. vegaasperm@mail.ru	Соціальна, медична, соціально-педагогічна, реабілітаційна допомога дітям, що опинилися в кризовій ситуації. Тимчасове надання житла, навчання програмам особистісного зростання молодих людей. Організація відпочинку для дітей в наметових таборах, таборах відпочинку в Україні та оздоровлення в Австрії. Заохочення молодих людей до міжнародного волонтерського руху, участь в семінарах, тренінгах. Робота з сім'ями, які перебувають в кризовій ситуації. Надання допомоги дитячим будинкам, лікарням, організаціям, які працюють з малозабезпеченими сім'ями.	Цілодобово Пн. – Пт, 9.00– 18.00
63.	Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей»	м. Київ, 04205 вул. Маршала Тимошенка, 21, корп. 2, кв. 4 т. (044) 537-20-16, 581-26-38 ф. 581-26-37 staff@cdf.kiev.ua www.childfund.org.ua Керівник – виконавчий директор: Зверева Ірина Дмитрівна, доктор пед.наук, професор	Сприяння поліпшенню становища дітей в Україні шляхом розробки та реалізації програм, навчання та інформаційно-методичної підтримки спеціалістів у сфері соціальної роботи, розвитку співробітництва у партнерстві з державними та недержавними структурами	Пн. – Пт, 10.00– 18.00

64.	Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»	<p>м. Київ, 01030 вул. Довженка, 2, к. 28, т. (044) 227-63-03 e-mail: vgc_volunteer@ukr.net www.volunteer.kiev.ua</p> <p>Голова виконкому – Дорошок Дмитро Координатор проектів – Журавель Тетяна</p>	<p>Розробка та впровадження освітніх програм для різних категорій фахівців: освітан, соціальних працівників та соціальних педагогів, правоохоронців, медиків, суддів, працівників органів прокуратури тощо щодо запобігання насильству в сім'ї, жорстокому поводженню з дітьми.</p> <p>Розробка інформаційно-методичних матеріалів; проведення семінарів-тренінгів, консультацій тощо.</p> <p>Сприяння міжвідомчій взаємодії у цій сфері через розробку відповідних механізмів на рівні громад та створення методичних документів.</p>	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
-----	---	---	--	-----------------------------

65.	<p>Головне управління у справах сім'ї та молоді (Київської міської державної адміністрації): 10 районних відділів (РДА)</p>	<p>м. Київ, вул. Рейтарська, 8–5б, т. (044) 279–71–51 Голосівський р-н: вул. Горького, 15б, т. (044) 206–27–75 Дарницький р-н: вул. Кошниця, 11, т. (044) 564–90–91 Деснянський район: вул. Бальзака, 12, т. (044) 542–47–97 Дніпровський р-н: б-р Перова, 5б, т. (044) 546–67–86 Оболонський р-н: вул. Мате Залки, 5-б, т. (044) 419–98–53 Печерський р-н: вул. Суворова, 15, т. (044) 280–21–58 Подільський р-н: вул. Волоська, 20, т. (044) 417–67–50 Святошинський р-н: пр-т Перемоги, 97, т. (044) 424–22–45 Солом'янський р-н: пр-т Повітрофлоцький, 40-а, т. (044) 207–09–10 Шевченківський р-н: б-р Т. Шевченка, 2б, т. (044) 235–70–31, 235–63–64</p>	<p>Здійснює координацію заходів з питань попередження насильства в сім'ї, а також організовує допомогу постраждалим від насильства в сім'ї.</p>	<p>Пн. – Пт, 9.00– 18.00</p>
-----	---	--	---	--------------------------------------

66.	Деснянський районний притулок для жінок, які зазнали насильства в сім'ї (підпор. Центру у справах сім'ї та жінок)	Інформація конфіденційна. Центр у справах сім'ї та жінок т. (044) 518-73-72	Надання тимчасового притулку для жінок (з дітьми), які постраждали від насильства в сім'ї. Термін перебування – від 1 до 3 місяців, 9 місць.	Цілодобово
67.	Всеукраїнська громадська організація «Жіночий консорціум України»	м. Київ вул. Костельна, 10, кв. 28 т. (044) 592-68-54, 279-00-26	Заходи щодо попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми, інформаційні та адвокаційні кампанії. Тренінги та навчальні курси з питань попередження насильства над дитиною та соціально-психологічної реабілітації дитини, яка зазнала насильства, для спеціалістів, які працюють з дітьми (психологів, соціальних працівників, вчителів, вихователів тощо). Тренінги з питань попередження насильства в сім'ї, лидерства, гендерної рівності для жінок та спеціалістів, які працюють з жінками. Ресурсний центр з попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.	Пн. – Пт, 10.00– 18.00 .
68.	Київський міський центр по роботі з жінками	м. Київ вул. Мельникова, 20 т. (044) 483-30-38	Допомога жертвам насильства та жінкам, що опинилися в кризових ситуаціях. Психологічна та юридична допомога, влаштування на тимчасове проживання до притулку для потерпілих від насильства в сім'ї. Організація та проведення різноманітних курсів та навчання для жінок в Центрі. Діяльність Центру є практичним втіленням в життя Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» та інших нормативно-правових актів.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
69	Київський міський центр сім'ї «Родинний дім» (підпор. Головному управлінню у справах сім'ї та молоді КМДА)	м. Київ вул. Салютна, 11-а т. (044) 422-10-69	Індивідуальні, групові психологічні консультації, консультації юриста, реалізуються соціальні програми підтримки сім'ї.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
70	Комітет сприяння прав дитини	м. Київ, 01133, а/с 9 т. (044) 295-26-96, 272-05-76 Керівник – Максимова Наталія Юрївна.	Захист прав дітей, надання юридичних послуг, участь у заходах щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

72	Міжнародна громадська організація «За рівновагу в успільстві»	м. Київ, т. (044) 253-75-59	Проведення семінарів, конференцій з питань попередження насильства та гендерної рівності.	Пн. – ПТ, 9.00– 18.00
73	Міжнародна громадська організація «Міжнародний комітет захисту прав людини»	м. Київ, вул. Гарматна, 4 т. (044) 240-25-60	Захист прав потерпілих, надання юридичних, адвокатських послуг потерпілим, участь у заходах щодо попередження насильства в сім'ї.	10.00–17.00.
74	Громадська організація «Київська Школа Рівних Можливостей»	03141, м. Київ, вул. Волгоградська, 23, к. 32 т./ф. (044) 275 14 68, (050) 462 43 26 www.gender-ua.org e-mail: gender@ukr.net Голова правління – Колос Лариса Євгенівна, виконавчий директор – Конченкова Ірина Євгенівна	Участь у реалізації гендерних перетворень, впровадженні гендерної освіти, запобіганні торгівлі дітьми, викориненні найгірших форм дитячої праці та комерційної сексуальної експлуатації дітей. Консультації професійного психолога, тренінги, майстер-класи, інформаційні кампанії.	Пн. – ПТ, 10.00– 19.00
	Міжнародна громадська організація «Школа Рівних Можливостей»	м. Київ, 02068, вул. Драгоманова, 31 Б, кв. 205 т./ф. (044) 275 14 68, (050) 184 92 92, www.gender-ua.org e-mail: gender@ukr.net, kolos_larysa@mail.ru Віце-президент – Мильонка Піютр (Варшава), голова правління – Колос Лариса Євгенівна, виконавчий директор – Конченкова Ірина Євгенівна	Участь у формуванні та реалізації гендерної політики, впровадженні гендерної освіти, запобіганні торгівлі людьми, викориненні найгірших форм дитячої праці та комерційної сексуальної експлуатації дітей тощо. Проведення широких інформаційних кампаній, тренінгів, майстер-класів, дебатів, виступів Гендерного інтерактивного театру.	Пн. – ПТ, 10.00– 19.00

75	Міжнародна організація «Отчий дім»	Києво-Святошинський р-н с. Петровське вул. Петровського, 118 т. (044) 203-69-95, 239-13-34 Керівник – Корнієнко Роман Іванович. e-mail: otchiy_dim@ukr.net www.otchiy_dim.org	Реалізація програм допомоги дітям в Україні. Організація допомоги безпритульним дітям та дітям, позбавленим батьківської опіки. Впровадження інноваційних форм роботи з дітьми.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
76	Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»	Київ-113, 03113, а/с 26 т. (044) 205-36-94, 205 37 36 Керівник – Левченко Катерина Борисівна. E-mail: info@lastrada.org.ua Національна «гаряча лінія»: 8-800-500-22-50 (з питань за- побігання торгівлі людьми), 8-800-500-33-50 (з питань протидії насильству в сім'ї та захисту прав дитини) або 386 з мобільних телефонів для опера- торів Київстар та МТС www.lastrada.org.ua	Ведення превентивно-освітньої діяльності, лобістська діяльність, інформаційна діяльність, надання соціальної допомоги потерпілим, робота Національної «гарячої лінії» Режим роботи «гарячої лінії»: понеділок – п'ятниця з 9.00 до 20.00, субота з 9.00 до 16.00 Допомога потерпілим від торгівлі людьми, домашнього насильства, захист прав дітей. Звертаючись на «гарячу лінію», можна дістати: - інформаційну та консультативну допомогу - юридичну допомогу - психологічну допомогу тощо. Центр сприяє в організації медичної допомоги, тимчасового притулку, сприяння в набутті професійних навичок тощо. Послуги надаються безкоштовно.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
77	Міська кризова психіатрична служба	м. Київ, 04080 вул. Фрунзе, 103-а т. (044) 430-36-30	Служба забезпечує безкоштовною спеціалізованою психіатричною, психолого-психотерапевтичною допомогою при кризових психологічних станах, надання невідкладної кризової допомоги вдома, амбулаторне та стаціонарне лікування.	Цілодобово
78	Міський Притулок для жінок, які зазнали насильства в сім'ї (Центру по роботі з жінками)	Інформація конфіденційна. Телефон довіри Київського міського Центру по роботі з жінками т. (044) 219-44-48	Надання притулку для жінок (з дітьми), які зазнали насильства в сім'ї. Термін перебування – від 1 до 3 місяців, 9 місць.	Цілодобово.

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

79	Представництво благодійної організації «Кожній дитині» в Україні	<p>м. Київ, 03058 вул. Польова 49-а т. (044) 457 29 10, 457 29 11 E-mail: info@everychild.org.ua http://www.everychild.org.ua Директор – Кузьмінський Волюдимир Олександрович</p>	<p>Основні проекти Представництва спрямовані на реформування державної системи опіки над дітьми і пошук шляхів до її оновлення. Зокрема Представництво працює за такими напрямками:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток системи інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей; - підтримка альтернативних форм опіки; - розвиток потенціалу органів державної влади, місцевих громад та інших партнерів; - сприяння міжвідомчій співпраці; - розробка та проведення тренінгів кваліфікованими експертами для соціальних працівників, керівників управлінь та відомств; - підготовка тренерів з питань захисту дітей від насильства, підтримки прийомних сімей, міжвідомчої співпраці; - розробка методичних і дидактичних матеріалів; - видання посібників та інформаційних матеріалів, зокрема аналітичних оглядів з організації та діяльності соціальних служб Великобританії. З метою поширення інформації та покращення обізнаності громадськості з питань реформування системи опіки та піклування, дотримання прав дітей ПБО «Кожній дитині» в Україні видає журнал «Права дітей». 	<p>ПН. – ПТ., 9.00– 18.00</p>
80	Спеціалізоване психоневрологічне відділення межових станів та психосоматичних розладів (підпорядковане Головному управлінню охорони здоров'я та медичного забезпечення)	<p>м. Київ, 04201 вул. Ю. Кондратюка, 8 т. (044) 430–36–30</p>	<p>Цілодобова служба термінової психолого-психотерапевтичної допомоги.</p>	<p>Цілодобово</p>
81	Товариство «Міжнародний гуманітарний центр «Розрада»	<p>м. Київ, 01004, вул. Горького, 4/2 т. (044) 234–83–68, 220–71–32 e-mail: bond@rozrada.kiev.ua http://www.rozrada.kiev.ua/ Керівник – Бондаровська Валентина Матвіївна</p>	<p>Надання індивідуальних та сімейних консультацій, проведення науково-практичних семінарів, тренінгів для спеціалістів, розробка та розповсюдження інформаційно-методичних матеріалів, проведення соціально-психологічних досліджень, участь у розробці соціальних програм.</p>	<p>ПН. – ПТ., 9.00– 18.00</p>

82	Українська асоціація Міжнародної амністії (Незалежна міжнародна правозахисна організація)	м. Київ-15, 01015, а/с 60 т. (044) 561-77-04, 484-16-34 http://amnesty.org.ua/ , e-mail: info@amnesty.org.ua	Заходи щодо припинення грубих порушень основних громадянських прав людини, розробка пропозицій щодо ефективної протидії насильству в сім'ї, широкомасштабні інформаційні кампанії.	Вільний графік роботи.
83	Український національний союз молодих юристів (громадська організація)	м. Київ вул. Шовковична, 29, оф. 30 т. (044) 490-65-60/61	Надання юридичних консультацій	ПН. – ПТ, 10.00–17.00
84	Український центр «Порозуміння» (неурядова Київська міська благодійна організація)	м. Київ Печерський узвіз, 8, кв. 7 т. (044) 537-10-07 моб: (050) 312 26 75 http://www.commground.org.ua/	Послуги щодо захисту прав дітей. Упровадження медіації в освіті. Упровадження відновного правосуддя.	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
85	Центр медико-соціальної допомоги дітям (підпорядковується Головному управлінню охорони здоров'я та медичного забезпечення)	м. Київ, 04209 вул. Богатирська, 32-а т. (044) 413-41-40	Надання системної, комплексної медико-соціальної допомоги дітям	ПН. – ПТ, 9.00–18.00
86	Центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» при Центрі соціально-психологічної допомоги (підпорядковується Київському міському центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді)	м. Київ вул. Новодарницька, 26 т. (044) 566-15-48	Надання медико-соціальної реабілітації жертвам насильства в сім'ї	Амбулаторно, за потреби – Цілодобово
87	Центр психолого-психіатричної допомоги при станах душевної кризи (підпорядковується Головному управлінню охорони здоров'я та медичного забезпечення)	м. Київ, 01680 вул. Смоленська, 8 т. (044) 456-02-76	Цілодобова служба термінової психолого-психотерапевтичної допомоги – «телефон довіри» та консультативний кабінет	Цілодобово
88	Громадська організація «Інформаційно-консультативний жіночий центр»	м. Київ, 01033, вул. Сакаганського, 12-а, кв. 11, т. (044) 227-07-04, 227-48-75 olepa@wisc.kiev.ua, http://www.emredui.org.ua Директор – Суслєва Олена Іванівна.	Аналітична діяльність, видання і поширення літератури, дослідження, захист прав, збір інформації (моніторинг), консультування, поширення інформаційних бюлетенів, проведення навчальних (освітніх) семінарів.	ПН. – ПТ, 10.00–18.00

Кіровоградська область			
88	Обласний центр соціально-психологічної допомоги (підпорядковується Кіровоградській обласній державній адміністрації)	м. Кіровоград, 25005 вул. Бєлінського 3 т. (0522) 30-14-17	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги. Цілодобово.
Луганська область			
89	Луганська обласна громадська організація «Чоловіки проти насильства»	м. Луганськ, п. Ювілейний вул. К. Маркса, 4 (Академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України) т. (0642) 96-97-02 Керівник – Архипов Валерій Іванович.	Профілактична робота серед громадськості щодо запобігання насильству в сім'ї. ПН, – ПТ., 9.00– 18.00
90	Луганська обласна правозахисна громадська організація «Жінки Донбасу»	м. Луганськ вул. Радянська, 72 т. (0642) 55-16-99 Керівник – Ковешнікова Лілія Володимирівна.	Просвітницька діяльність щодо профілактики насильства в сім'ї, торгівлі людьми. ПН, – ПТ., 8.00– 17.00
91	Луганський обласний благодійний фонд «Підліток»	м. Луганськ кв. Шевченка, 48/2 т. (0642) 63-80-58 (факс) Голова – Гончаров Володимир Леонідович.	Профілактична робота щодо попередження насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. ПН, – ПТ., 8.00– 17.00
92	Луганський обласний центр соціально-психологічної допомоги (підпор. Управлінню у справах молоді та спорту ОДА та обласному ЦСССДМ)	Луганська обл., 93701 смт. Слово'янське вул. Гагаріна, 36 т. (06473) 9-30-54	Цілодобово. Режим роботи спеціалістів: ПН, – ПТ., 9.00– 18.00

93	Луганський обласний центр по роботі з жінками	м. Луганськ вул. К. Маркса, 7 т. (0642) 34-76-26 Керівник – Тунтуєва Світлана Володимирівна.	Просвітницька діяльність щодо профілактики насильства в сім'ї: - робота Телефону Довіри; - консультування психолога, юриста; - організація акцій.	ПН, – ПТ, 8.00– 17.00
94	Обласний центр планування сім'ї (підпорядкований Головному управлінню охорони здоров'я ОДА)	м. Луганськ, 91000 вул. 50 років оборони Луганська, 14	Інформаційно-консультаційні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
Львівська область				
95	Благодійна організація «Регіональний центр соціальної адаптації»	м. Львів, вул. Франка, 1 т. (032) 75-10-51, 72-02-33 e-mail: gcsa@tinet.com Керівник – Ганат Ігор Зіновійович.	Консультаційний пункт для жінок, що потерпають від домашнього насильства (надання різноманітної допомоги – юридичної, психологічної, медичної; консультування); служба пошуку і повернення жінок з-за кордону, що перебувають у сексуальному рабстві.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
96	Благодійний фонд «Салюс»	м. Львів, 79000, а/с320 т. (032) 240-33-62 salus@mail.lviv.ua	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, інформаційні послуги.	ПН, – ПТ, 10.00– 19.00
97	Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи»	м. Львів пр. Червоної Калини, 36 т. (032) 296-29-62, 295-50-60 Керівник – Максимович Любов. womep@womep.lviv.ua	Різноманітна допомога жінкам, які постраждали від насильства, торгівлі людьми. Навчально-консультаційні, інформаційні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, юридичні послуги. Працює кризовий центр Цілодобового перебування «Оаза».	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
98	Львівське обласне відділення Ліги соціальних працівників України	м. Львів вул. Чайковського, 17 т. (032) 72-87-61 Керівник – Герасим Галина Зіновіївна	Навчальні семінари-тренінги для соціальних працівників з питань попередження насильства в сім'ї.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
99	УГКЦ «Карітас»	м. Львів, 79010 вул. Озаркевича, 4 т. (032) 225-68-90	Психологічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
100	Фонд Святого Володимира	м. Львів, 790040 вул. Городецька 319-а т. (032) 240-18-02	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

101	Центр єднання європейської молоді «За спільне майбутнє»	м. Львів вул. Винниченка, 6, к.55 т. (032) 244-42-78	Інформаційно-консультаційні послуги.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
102	Центр матері та дитини у Львівській області	Львівська обл. м. Дрогобич, 82100 вул. Шептицьких, 7 Директор – Галушко Галина Володимирівна.	Допомога жінкам після 7-го місяця вагітності та матерям з дітьми (можливість стаціонарного перебування до 1,5 року), які опинилися в складній життєвій ситуації.	Цілодобово. Режим роботи спеціалістів: Пн. – Пт., 9.00– 18.00
103	Центр соціально-психологічної допомоги у Львівській області	м. Львів, 79057 вул. Коновальця, 103 (готель «Турист», 9-й п. т. соціально-психологічної допомоги 238-09-14 поверх) т. (032) 237-99-20 т./ф.: 237-99-27 Директор – Бардовський Геннадій Євгенійович.	Допомога особам (у тому числі з дітьми), які перебувають у складних життєвих обставинах, потерпіли від домашнього та «вуличного» насильства, зневажливого ставлення в сім'ї, втрати життя, стихійного лиха, катастрофи. Є можливість стаціонарного перебування протягом 3-х місяців.	Цілодобово. Режим роботи спеціалістів: Пн. – Пт., 9.00– 18.00
Миколаївська область				
104	Миколаївський обласний центр психологічної допомоги	Миколаївська обл. м. Вознесенськ вул. Жовтневої революції, 239 т. (0513) 45-30-42, Директор – Янковська Людмила Анатоліївна.	Соціальні послуги особам, які перебувають в складних життєвих обставинах, в т.ч. через насильство в сім'ї. Є можливість протягом 3-х місяців Цілодобового перебування в центрі жінки з дитиною.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
105	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Соціальний готель»	Миколаївська обл. м. Южноукраїнськ вул. Дружби народів, 8 т. (0512) 5-57-22	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги.	Цілодобово.

106	Первомайська молодіжна громадська організація «Жіночий інформаційно – координаційний центр «Ольвія»	Миколаївська обл. м. Первомайськ, вул. 9 Січня 34 –А, т. (05161) 7–54–35, (097) 328 66 98 olviaolena@gambler.gi Керівник – Константинова Олена Петрівна	Інформаційно-консультаційні, психологічні послуги. Проведення тренінгів та семінарів з підлітковою аудиторією щодо профілактики торгівлі людьми та насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
Одеська область				
107	Комунальне підприємство «Центр соціально-психологічної реабілітації для дітей» Служби у справах дітей Одеської міської ради	м. Одеса вул. Боженка, 19-в т. (048) 734–25–07, 734–25–06	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги.	Цілодобово.
108	Кризовий центр для підлітків (засновник – Благодійний фонд соціальних програм XXI сторіччя)	м. Одеса вул. Іцхака Рабіна т. (048) 712–11–17	Інформаційні консультації за тел. кризової телефонної лінії. Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
109	Кризово-консультаційний центр для жінок та дітей, які постраждали від насильства в сім'ї (засновник – громадський рух «Віра, Надія, Любов»)	м. Одеса вул. Успенська, 53 т. (048) 777–25–17	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
110	Обласне комунальне підприємство «Обласний центр соціально-психологічної допомоги» (засновник – Одеський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді)	м. Одеса вул. Сортувальна, 34-а т. (048) 718–68–22	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00
111	Центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї з розладами психіки та поведінки при Одеському обласному психоневрологічному диспансері	м. Одеса, 24048 вул. Канатна, 27 каб. 35 т. (048) 724–28–30 Керівник – Роміцина Тамара Афанасіївна.	Медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9.00– 18.00

Полтавська область			
112	Полтавський центр сім'ї «Родинний дім» (громадська організація)	м. Полтава, 36029 вул. Валенко, № 11, кв. 72 т. (05322) 53-09-10, 69-01-60	Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги.
113	Громадська організація «Центр розвитку дитини і сім'ї «РОДІС»	м. Комсомольськ, 39806, а/я 42 т. (05348) 3-29-48, моб. (067) 603-97-48 E-mail: zentrodiss@km.pl.ua liiudmitrenko@yandex.ru Skype: zentrodiss Директор – Лілія Дмитренко, члени дирекції – Наталія Ткаченко, Тетяна Цигрик.	Розробка методичних матеріалів, проведення тренінгів, майстер-класів, конкурсів, семінарів, конференцій з профілактики насильства у сім'ї та жорстокого поводження з дітьми. Цільові групи організації: діти, молодь, батьки, педагогі, соціальні працівники, НДО. Послуги надаються переважно на безоплатній основі – в рамках соціальних проєктів.
Рівненська область			
114	Рівненське обласне об'єднання громадян «Центр підтримки громадських ініціатив «Чайка»	м. Рівне вул. Д.Галицького, 16 (5-й поверх) т. (0362) 23-43-48 ф. 23-34-57	Психологічні семінари та тренінги для жінок, що перебувають у життєвих кризах. Темі семінарів: «Попередження насильства», «Попередження торгівлі людьми». А також: - анонімні консультації жінок, які постраждали від торгівлі людьми, насильства, їх скерування до необхідних спеціалістів; - групи взаємодопомоги; - юридичні консультації з питань захисту прав на робочому місці, торгівлі людьми, працевлаштування за кордоном, домашнього насильства.
м. Севастополь			
115	БФ Центр «Солідарність»	м. Севастополь вул. Загородна балка, 1 т. (069) 54-90-38 Керівник Гувженко В.Е.	Проведення семінарів, уроків-лекцій щодо профілактики насильства у сім'ї.

116	МОО «Молодіжний центр жіночих ініціатив»	м. Севастополь вул. Брестська, 18-А т. (069) 48-85-73; m.centrsy@ukrpost.ua Голова правління – Потапова І.А.	Проведення тренінгів, семінарів щодо профілактики насильства у сім'ї.	ПН, – ПТ, 9,00– 18.00
117	Центр соціально-психологічної допомоги	м. Севастополь вул. Льва Толстого, 51 т. (069) 54-94-12	Соціально-педагогічні, соціально-економічні, психологічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН, – ПТ, 9,00– 18.00
Сумська область				
118	Сумське міське громадсько-молодіжне об'єднання «Міський Кризовий Центр» (СМКЦ) – громадська організація	Юридична адреса: м. Суми, 40030 вул. Кірова, буд-4, кв. 77. Адреса місця знаходження: м. Суми, 40030 вул. Кооперативна, 6. тел. (0542) 62-18-34; 78-18-10 smks@mail.ru, 272329smks@mail.ru Президент: Захарченко Світлана	Захист прав та інтересів жінок, дітей та молоді, що пережили насильство, шляхом надання їм інформаційно-консультативної, правозахисної (в т.ч. захист прав постраждалих у суді), соціальної та психологічної допомоги. Інформаційна, консультативна, просвітницька та технічна підтримка для НДО Сумської області. Проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, лекцій тощо); проведення громадського захисту (громадських слухань, дебатів, «круглих столів», акцій тощо). Розвиток партнерської співпраці з органами влади, робота та реалізація партнерських проєктів, проведення навчання представників обласних, міських та районних адміністрацій та їхніх підрозділів щодо шляхів реалізації гендерного законодавства України і інтеграції гендерних питань в роботу органів влади.	ПН, – ПТ, 9,00– 17.00
119	Сумський обласний кризовий центр (Управління у справах молоді та спорту облдержадміністрації)	м. Суми, 40009 вул. Червоногвардійська 51-г т. (0542) 60-18-58	Соціально-психологічні, юридичні, медичні послуги.	ПН, – ПТ, 9,00– 18.00
Тернопільська область				
120	Адаптаційний чоловічий центр	м. Тернопіль вул. Острівського, 3, каб. 52 т. (0352) 52-38-65 Керівник – Ханас Володимир Васильович.	Профілактичні заходи щодо насильства в сім'ї, налагодження спілкування між членами розлучених сімей.	ПН, – ПТ, 9,00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

121	Духовний центр родини «Теотокос»	Тернопільська обл. Теребовлянський р-н Вишнівчик, т. 8-067-354-12-93 с.	Проживання, харчування, соціальна допомога.	Працює Цілодобово
122	Тернопільський благодійний фонд «Карітас»	м. Тернопіль вул. Замонастирська, 1 т. (0352) 52-36-84	Матеріальна допомога: одяг, продукти харчування, медичні послуги, оплата ліків.	Цілодобово
123	Тернопільський міський жіночий клуб «Відродження нації»	м. Тернопіль вул. Шевченка, 1 т. (0352) 52-57-05 Керівник – Пасічник Марина Миколаївна	Підтримка дітей, які постраждали від торгівлі дітьми.	ПН- ПТ, 9.00- 18.00
124	Тернопільський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Родина»	м. Тернопіль вул. Коновальця, 18 т. (0352) 28-79-29	Організація проживання, харчування, соціально-педагогічна допомога, інформаційна, сприяння в працевлаштуванні.	Цілодобово.
125	Товариство християнських сімей «Християнська родина»	м. Тернопіль вул. Личаківського, 8/8 т. (0352) 53-83-49 Керівник – Чайківська Ольга Іванівна.	Профілактика насильства в сім'ї.	ПН- ПТ, 9.00- 18.00
Харківська область				
126	Кризовий центр для жінок, що опинилися в складних життєвих обставинах (громадська організація)	м. Харків, 61002 вул. Петровського б/8 т. (057) 719-44-02	Соціально-педагогічні, соціально-економічні, психологічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН- ПТ, 9.00- 18.00
127	Міжнародний юридичний центр «Легітим»	м. Харків вул. Миросицька, б. 99, кв. 97 Президент – Христова Г.О.	Юридичні послуги.	ПН- ПТ, 9.00- 18.00
128	Приюток для жінок, що постраждали від насильства в сім'ї (громадська організація)	м. Харків, 61202 пр. Перемоги 77-а	Соціально-педагогічні, соціально-економічні, психологічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН- ПТ, 9.00- 18.00

129	Харківська міська жіноча громадська організація «Надія»	м. Харків, вул. Петровського, 6/8 т. (0572) 719-44.-2, 71-74-11 Президент організації – Ковтун О.Ю.	Психологічна, юридична допомога та тимчасове перебування жінок, які постраждали від насильства.	Пн. – Пт, 9.00– 17.00
130	Харківська обласна громадська організація «Шлях до життя»	м. Харків вул. Гуданова, б. 9/11 т. (0572) 19-85-30 Голова – Шарун Я.В.	Реінтеграційна допомога.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
131	Харківське обласне відділення Всеукраїнського благодійного «Фонду Допомоги жертвам насилля»	м. Харків вул. Зернова, 6/5, кв.35 т. 8(067) 572-30-09, 8(067) 718-48-65, 8(066) 251-54-64 Голова – Романова І.В.	Консультаційно-інформаційні, психологічні, юридичні послуги.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
132	Харківська обласна фундація «Громадська альтернатива»	м. Харків, 61103 проспект Леніна 72/48, тел.: (057) 345-07-07 public.alternative@gmail.com Президент – Ясеновська Марія Едуардівна	Організація реалізує просвітницькі програми з прав людини і прав дитини; програми, спрямовані на впровадження європейських стандартів прав людини і прав дитини в українське судочинство; просвітницькі програми «Права людини в школі»; а також моніторинг дотримання прав людини і прав дитини.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00
133	Харківська правозахисна група	Поштова адреса: 61002, Харків-2, а/с 10430 т. (057) 700-67-71 тел.: громадської приймальні (юридична допомога) (057) 700-62-81, 700-67-72 e-mail: khpg@ukr.net http://www.khpg.org Керівник – Євген Захаров	Правове просвітництво, пропаганда правозахисних ідей; аналіз стану з правами людини в Україні; допомога особам, чий права порушені (юридичні консультації, інформаційна підтримка); громадські розслідування фактів порушення прав людини.	Пн. – Пт, 10.00– 18.00
134	Центр «Підлітки у безпеці» (Харківське обласне відділення Всеукраїнського благодійного «Фонду допомоги жертвам насильства»)	м. Харків, 61001 вул. Плехановська 145-а т. 8 (057) 268-48-77	Консультаційно-інформаційні, психологічні, юридичні послуги. Організація превентивних пізнавальних заходів серед підлітків щодо питань попередження та додання насильства у сім'ї, жорстокого поводження з дітьми.	Пн. – Пт, 9.00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

		Херсонська область		
135	Телефон довіри	076	Консультаційно – інформаційні, психологічні послуги.	
136	Херсонська ГО «Кризовий центр»	м. Херсон, вул. Чекистів, 2 т. (0552) 42-30-95 ф. (0552) 42-37-65 Керівник – Микитась Олена Миколаївна	Соціально-педагогічні, соціально-економічні, психологічні, інформаційні, юридичні послуги.	ПН.- ПТ, 9,00– 18,00
137	Херсонська міська громадська організація «Нова генерація»	м. Херсон Миколаївське шосе, 19-а, к.411 т. (0552) 41-03-00	Здійснення профілактичної роботи з молоддю з питань попередження насильства у сім'ї шляхом реалізації освітніх та культурно-просвітницьких програм, формування громадянської компетентності молоді тощо.	ПН.- ПТ, 9,00– 18,00
138	Херсонський обласний громадський центр «Чоловіки проти насильства»	м. Херсон вул. Миру, 31 т. (0552)55-20-64, 55-43-30, 44-25-73, 51-69-13 http://ksmav.org/	Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній з питань запобігання домашнього насильства, мирного розв'язання конфліктів, гендерної рівності, пропаганди здорового способу життя, попередження торгівлі людьми; надання інформаційних, юридичних, психологічних, педагогічних консультацій чоловікам та членам їх сімей.	ПН.- ПТ, 9,00– 18,00
139	Обласний кризовий Центр соціально-психологічної допомоги жінкам, які постраждали від насильства та торгівлі людьми (притулок) ГО «Успішна жінка»	м. Херсон вул.Чекистів, 2, офіс 17-19 т. (0552) 42-37-65, 42-34-85	Консультаційно – інформаційні, психологічні послуги.	ПН. – ПТ., 9,00– 18,00
		Хмельницька область		
140	Державний заклад «Хмельницький обласний центр соціально-психологічної допомоги»	м. Хмельницький, 29000 вул. Заводська, 61/1 т. (0382) 74-64-72 Директор – Комишева Марія Іполітівна.	Надання соціальних послуг клієнтам, які перебувають в складних життєвих обставинах, в т.ч. через насильство в сім'ї; - можливість протягом 3-х місяців Цілодобового перебування жінки з дитиною.	ПН. – ПТ., 9,00– 18,00
141	Красилівський кризовий центр для дітей та сімей, що опинилися в складних життєвих ситуаціях (підпорядковується Управлінню охорони здоров'я)	Хмельницька обл., 31000 м. Красилів вул. Грушевського, 140 т. (255) 4-22-70	Інформаційно-консультаційна допомога.	Цілодобово

142	Славутський благодійний фонд «Любов»	Хмельницька обл., 30000 м. Славута вул. Радянська, 13/2	Забезпечення тимчасовим житлом, харчуванням, послуги психолога.	Цілодобово
143	Хмельницький обласний благодійний фонд «Карітас»	м. Хмельницький Старокостянтинівське шосе, 13, кв. 124 т. (0382) 71-54-56 Керівник – Данькевич Іван Тарасович.	Надання допомоги жінкам та дітям, які постраждали від насильства. Профілактична робота серед населення з попередження насильства в сім'ї.	ПН, – ПТ., 9.00– 18.00
144	Хмельницька обласна громадська організація Подільський центр «Гендерна рада»	м. Хмельницький, вул. Проскурівська 60/1, офіс 401 Тел. (0382) 70-81-20 e-mail: baeva@ic.km.ua Голова правління – Баєва Тетяна Федорівна	Профілактична та інформаційно-консультативна робота щодо запобігання насильства в сім'ї. Проведення семінарів та тренінгів.	ПН, – ПТ., 10.00– 16.00
Черкаська область				
145	Обласна жіноча громадська організація «Черкаський жіночий центр»	м. Черкаси, 18002 вул. Гоголя, 250, к. 68 т. (0472) 35-20-57 womencenter@gmail.com Директор – Кузьміна Вікторія Володимирівна	- інформаційно-просвітницька діяльність з питань гендерного насильства, торгівлі людьми, сімейних стосунків і батьківства; - індивідуальні консультації психолога, юриста; - психологічні групи; - навчальні групи (комп'ютер, іноземні мови) - соціально-психологічні тренінги, семінари, зустрічі; - мистецькі майстерні.	ПН, – ПТ., 10.00– 20.00
146	Коаліція молодіжних громадських організацій Черкаської області «Молода Черкащина»	м. Черкаси, 18000 вул. Ільїна 266/2, оф.2. т. (0472) 38-38-78 mch@uch.net www.mch.c.k.ua Голова координаційної ради – Вікторія Феофілова	Дослідження у сфері попередження насильства в сім'ї; інформаційно-просвітницька діяльність з питань запобігання домашньому насильству, гендерної рівності; основні цільові групи – молодь, вчителі, представники правоохоронних органів	ПН, – ПТ., 9.00– 18.00

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'І ТА ПОЗА НЕЮ

Чернігівська область			
147	Благодійна організація «Чернігівський жіночий правозахисний центр»	м. Чернігів вул. Толстого, 120 т. (04622) 4-83-26	Сприяння задоволенню та захисту законних політичних, громадянських, особистих, соціальних, економічних, творчих, національно-культурних та інших прав і свобод жінок та дітей. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
148	Громадянська організація «М/Арт»	м. Чернігів, 14000 проспект Миру, 21-а, кімн. 15 т. (04622) 4-41-10 Голова – Буров Сергій	Освіта в галузі прав людини. - Моніторинг дотримання прав людини. - Захист прав людини. - Розвиток та удосконалення можливих механізмів для реалізації прав людини. - Консолідація зусиль всіх секторів суспільства навколо проблем прав людини. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
149	Обласна благодійна організація «Аратта»	м. Чернігів, 14000 вул. Острівського, 37 т. (04622) 67-84-33	Реалізація програм, що направлені на покращання соціально-економічного становища сім'ї, підтримка материнства, забезпечення здорового розвитку дітей та їхнього виховання. ПН. – ПТ., 10.00– 17.00
150	Обласне відділення Дитячого фонду України в Чернігівській області	м. Чернігів вул. Мстиславська, 28, кв. 1 т. (04622) 65-11-72	Соціальна підтримка різних категорій сімей, юридична, соціальна, матеріальна допомога сім'ям, жінкам, дітям, що перебувають у складних життєвих обставинах. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
151	Обласне відділення жіночої громадської організації Спільки жінок України	м. Чернігів вул. Шевченка, 105-а т. (04622) 33452 ф. (0462) 670312 Голова обласного відділення – Дорожкіна Ірина Василівна.	Консультаційні послуги. Вивчення проблем насильства в сім'ї в ЗМІ, виготовлення друкованої продукції. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
152	Обласний центр практичної психології та соціальної роботи (Управління освіти і науки облдержадміністрації)	м. Чернігів вул. Гоголя, 16 т. (04622) 62-90-51	Консультаційно-методична допомога, просвітницька робота з питань підвищення психологічної культури населення області. Функціонування «Телефону довіри», кабінету корекції кризових станів, кабінету сімейного консультування, інформаційно-просвітницького центру з питань формування навичок здорового способу життя. ПН. – ПТ., 9.00– 18.00

153	Регіональне відділення жіночої громадської організації Союз українок	м. Чернігів проспект Миру, 52/39 т. (04622) 5-45-89 Голова регіонального відділення – Решетнюк Раїса Іванівна.	Дослідження у сфері попередження насильства в сім'ї, тиражування друкованої продукції, забезпечення роботи груп в взаємодопомоги, надання гуманітарної допомоги жертвам насильства в сім'ї.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
154	Центр медико-психологічної реабілітації людей, що зазнали насильства «Антистрес» (підпорядковується Управлінню охорони здоров'я обласної адміністрації)	м. Чернігів вул. Щорса, 3 т. (04622) 66-08-41	Психологічні, психіатричні, діагностичні, лікувально-профілактичні послуги; реабілітаційна програма.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
155	Чернігівська обласна організація Спілки жінок України	м Чернігів, 14027 вул. Шевченка, 105-а т. (04622) 3-34-52	Координація зусиль жіночих організацій. Об'єднання «Жінки проти насильства»	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
156	Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги (підпор. Управлінню у справах молоді та спорту обласної адміністрації)	м. Чернігів, 14026 вул. Елеваторна, 6 т. (04622) 5-80-27	Консультування, проведення індивідуальних та групових занять, соціальна реабілітація дітей, які постраждали від насильства, перебувають у кризовій ситуації, надання клієнтам психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних та юридичних послуг, сприяння подальшому влаштуванню клієнтів.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00
Чернівецька область				
157	Обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Чернівці, 58000 вул. Білоруська, 22 т. (0372) 58-23-83	Соціально-педагогічні, соціально-економічні, психологічні, інформаційні, юридичні, соціально-медичні послуги.	ПН. – ПТ., 9.00– 18.00

Міністерство внутрішніх справ України

м.Київ, 01024, Україна
вул. Академіка Богомольця, 10,
т.(044) 256-0333
ф.(044) 256-1633
<http://www.mvs.gov.ua/>

Управління МВС України в областях

Обласні, районні, місцеві підрозділи:

«Приймають та розглядають заяви (повідомлення) про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення.

Уживають заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та дітей, щодо яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення...»

(Витяг з інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді та Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 №235).

Головне управління МВС України у м. Києві

м. Київ, вул. Володимирська, 15, т. 02
<http://www.crime.kiev.ua/>

ГУМВС України в АР Крим

95034 АР Крим
м. Сімферополь вул. Б.Хмельницького, 4
Чергова частина:
(0652) 27-20-14, 51-07-31, 29-64-44
адреса електронної
пошти: cos@crm-mia.gov.ua
<http://www.crm-mia.gov.ua/>

УМВС України у Вінницькій області

м. Вінниця, вул. Театральна, 10
Чергова частина: (0432) 213323
Телефон довіри: 210312

УМВС України у Волинській області

43025, м. Луцьк, вул.Винниченка, 11
Чергова частина: (03322) 4-42-98 УМВС
адреса електронної пошти: cgz@bigmir.net
<http://www.police.gov.ua/>

УМВС України в Дніпропетровській області

49101, м. Дніпропетровськ, вул. Красна, 20-а
Чергова частина: (056) 41-53-60, 45-30-94,
<http://umvd.dp.ua>

ГУМВС України в Донецькій області

вул. Горького, 61, м. Донецьк,
83000, Україна
Чергова частина
(Цілодобово): 8-(062)-335-40-20
адреса електронної пошти: umvd@dc.dn.ua
<http://donumvd.dn.ua/>

УМВС України в Житомирській області

м. Житомир, 10001
Старий Бульвар, 5/37
8 (0412) 407-475, 407-832 або 407-198.
<http://zito.mvs.gov.ua/>

УМВС України в Закарпатській області

м. Ужгород, вул.. Ф. Ракоці, 13
Чергова частина: (03122) 145-70, 952-93.

УМВС України в Запорізькій області

м. Запоріжжя, 40 років Радянської України, 56
(0612) 39-86-33, 39-83-65
<http://uvd.zp.ua/>

УМВС України в Івано-Франківській області

76018 м.Івано-Франківськ
вул. Ак.Сахарова,15
Чергова частина (0342) 75-06-45
адреса електронної
пошти: mia@ivf.ukrpack.net
<http://mia.if.net.ua/>

ГУМВС України в Київській області

м. Київ, вул. Володимирська, 15
Телефон довіри: (044) 272-19-59
адреса електронної
пошти: mvdobl@kiev.rel.com

ГУМВС України в м. Києві

271-67-11
271-62-31 (міський).
Телефон «довіри» (044) 272-53-00,
271-99-90
<http://crime.kiev.ua/>

УМВС України в Кіровоградській області

м. Кіровоград,
вул. Дзержинського, 41
тел.: (0522) 29-73-41
Телефон довіри: (0522) 24-73-47
адреса електронної пошти: info@umvs.kr.ua
<http://umvs.kr.ua/>

УМВС України в Луганській області

вул. Луначарського, 38, м. Луганськ,
91000, Україна
Чергова частина (цілодобово):
(8-0642)52-24-50
(8-0642)55-93-23
(8-0642)55-92-32
адреса електронної
пошти: luga@centrmia.gov.ua
cos@pol03.gts.lg.ua,
<http://www.lugmia.gov.ua/>

УМВС України у Львівській області

79000 м.Львів,
пл. Григоренка, 3
Телефон довіри: 8-0322-76-15-50
Чергова частина: 721-065, 782-269, 724744 або 02.
адреса електронної пошти: cgz_lviv@ukr.net
cgz@milicia.lviv.ua
<http://milicia.lviv.ua/>

УМВС України в Миколаївській області

54001, м.Миколаїв,
вул. Декабристів, 5,
Чергова частина (Цілодобово):
(0512) 21-81-95
Громадська приймальня: 49-88-90
Телефони довіри: 49-83-09, 49-83-10
www.mik-mia.mksat.net

ГУМВС України в Одеській області

65014, м. Одеса,
вул. Єврейська, 12
Телефон довіри: 779-40-43
<http://www.odessa.umvd.gov.ua>

Управління МВС України в Полтавській області

36000, м.Полтава,
вул. Пушкіна, 83
Телефони довіри: 51-77-57
www.mia.pl.ua

Управління МВС України в Рівненській області

Телефон довіри 29-27-60, 29-24-40
адреса електронної
пошти: twicer@riv.mia.gov.ua
<http://umvs.rv.ua>

УМВС України в Сумській області

40030, м. Суми, вул. Жовтнева, 25
Чергова частина (Цілодобово)
(0542) 61-17-92
8 067 542 35 88 (Цілодобово)
Телефон довіри (8-0542) 220-024, 283-462
адреса електронної пошти: czgsumy@i.ua;
www.cgz.sumy.ua

УМВС України в Тернопільській області

Телефони довіри: 52-67-15; 27-14-08;
<http://www.umvsu.gov.te.ua>

ГУМВС України в Харківській області

м. Харків, вул. Раднаркомівська,5
Телефон довіри: 715-777-4
<http://police.kharkov.com>

Управління МВС України в Херсонській області

м. Херсон, 73014
вул. Кірова,4,
Чергова частина – 22-55-02
адреса електронної пошти: cgz-umvs@tlc.ks.ua
<http://www.umvs.kherson.ua>

Управління МВС України в Хмельницькій області

29000 м. Хмельницький, пров.
Військокоматський,3
т. (0382)79-47-32, (03822)9-23-05
<http://mia.km.ua/zaklady.html>

Управління МВС України в Чернігівській області

14000м. Чернігів, проспект Перемоги, 74
8 (0462) 619582
Чергова частина – 678-316, 678-896
<http://kop.gov.ua>

Управління МВС України в Чернівецькій області

58000, м. Чернівці, вул. Головна, 24,
Телефон довіри: 8 (0372) 52-42-24
Чергова частина: 8 (03722) 3-32-13
<http://www.umvs1.cv.ua>

Управління МВС України в м. Севастополь

м. Севастополь, вул. Пушкіна, 10
54-23-15
Чергова частина: 54-64-64, 02.
адреса електронної
пошти: cosumvd@stel.sebastopol.ua
<http://umvd.stel.sebastopol.ua>

**Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту
(спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань
попередження насильства в сім'ї)**

м. Київ, 01023
вул. Еспланадна, 42; вул. Десятинна, 14.
тел.: (+38044) 289-12-64
факс: (+38044) 289-12-94
<http://www.msms.gov.ua/>

**Департамент сімейної, гендерної політики
та демографічного розвитку:**

тел.: 279-11-68; 279-86-48; 279-09-81
(відділ попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми)
факс: 278-29-71

Мережа обласних управлінь у справах сім'ї та молоді

**Обласні, районні управління (відділи)
у справах сім'ї та молоді:**

«Приймають та розглядають заяви (повідомлення) про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення.

Організують надання постраждалим від насильства в сім'ї, стосовно яких існує реальна його загроза, психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, інформаційних та інших послуг...»

(Витяг з інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді та Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 №235)

АР Крим
**Міністерство у справах молоді,
сім'ї та гендерної політики**
м. Сімферополь, вул. Гоголя, 9
(0652) 25-21-26
т/ф 27-45-87
molodez@krym.net.ua

Вінницька область
Управління у справах молоді та спорту
21050, м. Вінниця, вул.Волорського, 47
т/ф (0432) 35-52-40, 52-47-33
ussm@vinnitsa.com

Волинська область
Управління у справах молоді та спорту
43007, м. Луцьк, вул. Привокзальна, 13-а
(0332) 77-72-06, т/ф 77-72-05

Дніпропетровська область
Управління у справах молоді та спорту
49070, м. Дніпропетровськ
вул. Комсомольська, 58
т/ф (056) 745-73-58 нач.785-28-93
745-07-62, 745-19-76

Донецька область
Управління у справах молоді та спорту
м. Донецьк
вул.Інститутська, 13
(062) т/ф 304-62-18,
304-32-11 прийм.312-58-06,
335-77-12

Житомирська область**Управління у справах молоді та спорту**

10014, м. Житомир,
вул.М.Бердичівська, 25
т/ф (0412) 37-28-54, 37-05-09
заст.32-28-03

Закарпатська область**Управління у справах молоді та спорту**

88008, Закарпатська обл.
м. Ужгород, пл. Народна,4.
т/ф (03122) 3-31-58, 3-54-47, 3-53-69
заст.нач. 61-62-55

Запорізька область**Управління у справах молоді та спорту**

69107, м. Запоріжжя,
пр. Леніна,164
т/ф (0612) 39-02-52, 39-02-16

Івано – Франківська область**Головне управління у справах молоді та спорту**

76004, м. Івано-Франківськ, вул.
Грушевського 21,
(0342) т/ф 55-18-61
т/ф. 55-19-77, 55-18-49, 55-18-77

Київська область**Управління у справах сім'ї та молоді**

01196, м. Київ, пл. Л.Українки, 1
286-80-07, 286-86-59

Кіровоградська область**Управління у справах сім'ї молоді та спорту**

25006, м. Кіровоград
вул. Преображенська,2
(0522) 22-35-78, 24-28-52
udsm@kw.ukrtel.net

Луганська область**Управління у справах молоді та спорту**

91016 м. Луганськ, пл. ім.Героїв Вітчизняної
війни, 3-а
(0642) т/ф 58-57-22, 53-80-33

Львівська область**Управління у справах сім'ї та молоді**

79008, м. Львів, вул. Винниченка, 6
(0322) 74-31-84, 75-25-43
usm@oda.lviv.ua

Миколаївська область**Управління у справах сім'ї та молоді**

54027 м. Миколаїв, вул. Адміральська, 20
т/ф(051-2-)35-24-53
molod@mkstat.net

Одеська область**Управління у справах сім'ї та молоді**

65107, м. Одеса, вул.Канатна, 83
(048) 728-37-48

Полтавська область**Управління у справах сім'ї молоді та спорту**

36014,м. Полтава, вул. Зигіна, 1, кім.432
т/ф (053»2»)56-92-67, 7-37-90
sl_youth@kot.poltava.ua

Рівненська область**Відділ у справах сім'ї та спорту**

33028, м. Рівне,
м-н Просвіти,1
т/ф (0362) 22-15-09, 69-51-35
sv_molod@ukr.net

Сумська область**Управління у справах молоді та спорту**

40022, м. Суми, вул. Леваневського, 26
т/ф (0542) 25-78-68, 25-15-01

Тернопільська область**Управління у справах сім'ї молоді та спорту**

46021, м. Тернопіль-21, вул. Грушевського, 8
(0352) 52-25-70, т/ф 52-12-74
info@usm.te.ua

Харківська область**Управління у справах сім'ї та молоді**

61022, м.Харків, Держпром, 4 п., 7 пов.
(057) т/ф 705-20-61, 757-09-74

Херсонська область**Управління у справах сім'ї молоді та спорту**

7300, м. Херсон, вул. Червонофлотська, 16
т/ф 26-43-79
ur-mol@oda.kherson.ua

Хмельницька область**Управління у справах сім'ї молоді та спорту**

29005, м. Хмельницький,
Майдан Незалежності,1 Будинок освіти
(0382)72-05-45, 65-55-27

Черкаська область**Управління у справах молоді та спорту**

18000, м. Черкаси, вул. Пастерівська,102, т/ф
т/ф (0472) 63-85-59, 63-85-96
ums2006@uch.net

Чернівецька область

Управління у справах сім'ї та молоді

58000, м. Чернівці
вул. Білоруська, 22
т/ф 55-28-01, 52-27-97
simsa i molod@mail.ru

Чернігівська область

Управління у справах молоді та спорту

14000, м. Чернігів, проспект Миру, 21-а
т/ф (0462) 67-54-43
cnsport@cn.relc.com

м.Київ

Головне управління у справах сім'ї та молоді
01034, м. Київ-34
вул. Рейтарська, 8-5Б
279-81-71
т/ф 279-30-47, 279-71-51, 279-61-16

м.Севастополь

Відділ у справах молоді та спорту
99011, м. Севастополь
вул. Леніна, 2, (0692) 54-04-95;
т/ф 54-04-95, 54-20-53

Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді

01030, м. Київ-30, вул. Б. Хмельницького, 51-Б, 4-й поверх, а/с 110,
тел.: 288-33-02, 288-33-37;
факс: 288-10-00, 234-45-85;
E-mail: post@dcssm.gov.ua

Мережа обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Обласні, районні центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

«Здійснюють приймання інформації про випадки реальної загрози або вчинення будь-яких форм насильства в сім'ї через мережу спеціалізованих служб соціальної підтримки сімей «Родинний дім», кризові центри соціально-психологічної допомоги, службу психологічної допомоги «Телефон довіри», консультативні пункти, «Пошту довіри», «Гарячі лінії» тощо.

Здійснюють соціальне інспектування неблагополучних сімей, де мають місце випадки вчинення насильства або в яких існує загроза його вчинення.

У разі необхідності надають під час звернень особам, що постраждали від різних форм насильства в сім'ї, термінову психологічну, юридичну та інформаційну допомогу. Здійснюють реабілітаційні заходи, спрямовані на відновлення соціальних функцій, морального, психічного стану дітей і молоді, які зазнали насильства в сім'ї...»

(Витяг з інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї затвердженої наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді та Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 №235)

Автономна Республіка Крим Республіканський центр

Кримський республіканський
95000, м. Сімферополь, вул. Дибенка, 60,
а/с 1517,
(0652) тел./факс 24-10-89, (0652) 24-10-89;
KRCSSM@ukr.net

Вінницька область Вінницький обласний центр

21050, м. Вінниця, вул. Володарського, 47,
(0432) тел./факс 32-50-92,
ssy@vinnitsa.com

Волинська область Волинський обласний центр

43024, м. Луцьк, проспект Молоді, 4,
(0332) тел./факс: 71-12-12, 3-56-90,
vocssm@privat-online.net

Дніпропетровська область Дніпропетровський обласний центр

49054, м. Дніпропетровськ, пр. Кірова, 83,
гурт. 2,
(056) тел./факс 370-48-18,
ocssm@ukr.net

Донецька область Донецький обласний центр

83105, м. Донецьк, бульв. Пушкіна, 34,
(062) 311-00-20, факс (0622) 55-22-70,
docssm@dc.ukrtel.net

Житомирська область Житомирський обласний центр

10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 25,
(0412) тел./факс 37-15-64,
entremolod@zt.ukrtel.net

Закарпатська область Закарпатський обласний центр

88000, м. Ужгород, пл. Народна, 4,
(03122) тел./факс 3-22-77,
ZCSSM@EMAL.UZ.UA

Запорізька область

Запорізький обласний центр

69037, м. Запоріжжя, вул. Рекордна, 24,
(0612) 34-36-31, факс 34-01-81,
css@reis.zp.ua

Івано-Франківська область

Івано-Франківський обласний центр

76000, м. Івано-Франківськ, вул.
Гординського, 10,
(03422) тел./факс 2-52-98,
rcssu@il.if.ua

Київська область

Київський обласний центр

01032, м. Київ, вул. Комінтерну, 16, к. 7,
(044) тел./факс 235-84-35, 246-47-97,
kocssm@bg.net.ua

Кіровоградська область

Кіровоградський обласний центр

25006, м. Кіровоград, вул. К. Маркса, 84, 3 по-
верх – офіс,
(0522) тел./факс 32-10-07,
socium@host.kr.ua

Луганська область

Луганський обласний центр

91055, м. Луганськ, вул. Коцюбинського, 27,
(0642) тел./факс: 58-65-01, 58-18-13, 54-44-
95 (дир.),
locssm@lep.lg.ua

Львівська область

Львівський обласний центр

79000, м. Львів, вул. Чайковського, 17,
(0322) тел./факс 72-87-61, тел. 72-98-95,
locssm@sc.net.ua

Миколаївська область

Миколаївський обласний центр

54001, м. Миколаїв, вул. Спаська, 43,
(0512) 35-00-23, факс 35-24-53,
socserv@mkset.net

Одеська область

Одеський обласний центр

65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83, к. 821, 823,
(0482) тел./факс 25-85-21,
odcssm@ua.fm

Полтавська область

Полтавський обласний центр

36029, м. Полтава, вул. Жовтнева, 54, к. 401,
(05322) 2-94-11, факс 7-33-29,
slsocium@kot.poltava.ua

Рівненська область

Рівненський обласний центр

33027, м. Рівне, вул. Орлова, 40 (офіс),
(0362) 28-96-04, факс: 28-96-04, 28-07-43,
rocssm@ukr.net

Сумська область

Сумський обласний центр

40022, м. Суми, вул. Леваневського, 26,
(0542) тел./факс 25-85-35,
socssm@ukr.net

Тернопільська область

Тернопільський обласний центр

46001, м. Тернопіль, вул. Крушельницької, 18,
к. 702,
(0352) тел./факс 52-80-13,
center@youth.gov.te.ua

Харківська область

Харківський обласний центр

61022, м. Харків, Держпром, 3 під., 3 поверх,
к. 275,
(0572) 757-08-62, факс: 757-08-96, 757-08-63,
xcssm@ukr.net

Херсонська область

Херсонський обласний центр

73025, м. Херсон, вул. Комунарів, 11,
(0552) тел./факс 26-35-51,
hocssm@beer.kherson.ua ,
rcssy@oda.kherson.ua

Хмельницька область

Хмельницький обласний центр

29016, м. Хмельницький, шосе Львівське, 10/1,
(0382) 76-55-58, факс: 76-55-95, 65-02-
38, 65-85-42,
hocssm@rel.com.ua

Черкаська область

Черкаський обласний центр

18003, м. Черкаси, вул. Громова, 10,
(0472) тел./факс 63-05-54, факс 63-54-97,
winners@ukrpost.ua

Чернівецька область

Чернівецький обласний центр

58000, м. Чернівці, вул. Університетська, 20,
(0372) тел./факс 55-28-02,
ocssm@chv.ukrpack.net

Чернігівська область

Чернігівський обласний центр

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 21,
(04622) тел./факс 7-89-84,
youth@cn.rel.com

м. Київ

Київський міський центр

03057, м. Київ, вул. Довженка, 2,
(044) тел./факс 458–27–67,
www.ssm.kiev.ua, ssm@ssm.kiev.ua

м. Севастополь

Севастопольський міський центр

99011, м. Севастополь, вул. Пушкіна, 18,
(0692) тел./факс: 54–31–79, 54–40–68,
casm@stel.sebastopol.ua

Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини

м. Київ, вул. Десятинна, 14.
dity@msms.gov.ua

Відділ захисту прав дитини та співпраці з громадськими організаціями

Тел.: 278-37-54
minor@msms.gov.ua

Мережа обласних служб у справах дітей

Обласні, районні служби у справах дітей:

«Надають необхідну допомогу дитині, яка зазнала насильства в сім'ї, а у разі загрози його вчинення вживають щодо попередження насильства у відношенні до дитини.

Розглядають заяви (повідомлення) про випадки вчинення в сім'ї насильства, жорстокого поведіння стосовно неповнолітнього.

Вживають невідкладних заходів для ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій у відношенні до дитини...»

(Витяг з інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї затвердженої наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді та Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 №235)

Автономна республіка Крим
Відділ у справах дітей, сімейної та гендерної політики
95000, м. Сімферополь, вул. Гоголя, 9
(0652) 24-11-74

Вінницька область
Служба у справах дітей
21050, м. Вінниця, вул. Володарського, 47
(0432) 52-45-52, тел./факс 35-31-97

Волинська область
Служба у справах дітей
43021, м. Луцьк, вул. В. Винниченка, 31
тел./факс (03322) 4-60-61

Дніпропетровська область
Служба у справах дітей
49044, м. Дніпропетровськ, пр. Карла Маркса, 32
(056)745-17-64, 745-17-64, 745-22-83 тел./факс 742-16-64

Донецька область
Служба у справах дітей
83105, м. Донецьк, бул. Пушкіна, 34
(0622) 90-74-59, 90-72-71, т/ф. 90-72-78

Житомирська область
Служба у справах дітей
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 25
(0412) 37-45-29, 47-10-97

Закарпатська область
Служба у справах дітей
88008, м. Ужгород, пл. Народна, 4
тел./факс (0312) 61-39-44

Запорізька область
Служба у справах дітей
69107, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 164
тел./факс (0612) 39-02-51

Івано-Франківська область
Служба у справах дітей
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21
(0342) 55-25-22, тел./факс 77-96-41

Київська область
Служба у справах дітей
01196, м. Київ, пл. Лесі Українки, 1
(044) 285-73-60, 286-83-26, 286-15-10

Кіровоградська область**Служба у справах дітей**

25006, м. Кіровоград, вул. Тимірязєва, 84
(0522) 22-34-17, 22-54-98

Луганська область**Служба у справах дітей**

91016, м. Луганськ, пл. Героїв Великої
Вітчизняної війни, 9
тел./факс (0642) 58-58-66, 58-61-53

Львівська область**Служба у справах дітей**

79008, м. Львів, вул. Винниченка, 8
(0322) 75-44-56, 74-31-52,

Миколаївська область**Служба у справах дітей**

54009, м. Миколаїв, вул. Адміральська, 22
тел./факс (0512) 35-54-01

Одеська область**Служба у справах дітей**

65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83
(048(2) 728-36-55, 728-35-44, 728-37-95, тел./
факс 22-65-24

Полтавська область**Служба у справах дітей**

36014, м. Полтава, вул. Жовтнева, 45, кім. 201
(0532) 50-27-27, тел./факс 56-97-93

Рівненська область**Служба у справах дітей**

33000, м. Рівне, майдан Просвіти, 1, к. 131
тел./факс (0362) 69-51-99

Сумська область**Служба у справах дітей**

40022, м. Суми, вул. Леваневського, 26
тел./факс (0542) 21-52-82

Тернопільська область**Служба у справах дітей**

46000, м. Тернопіль, вул. Грушевського, 8
(0352) 52-21-81, 52-63-63 факс
(0352) 25-19-59

Харківська область**Служба у справах дітей**

61022, м. Харків, пл. Свободи,
Держпром, 6 під'їзд, 2 поверх, к. 545
(057) 705-50-17, (057) 757-44-36, тел./
факс 757-44-35

Херсонська область**Служба у справах дітей**

73000, м. Херсон, площа Свободи, 1
(0552) 22-64-87, тел./факс 22-64-87

Хмельницька область**Служба у справах дітей**

29000, м. Хмельницький, Майдан
Незалежності, Будинок освіти, к. 133
(0382) 79-41-43, тел./факс 65-80-71

Черкаська область**Служба у справах дітей**

18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 185
(0472) 45-72-07, тел./факс 32-11-40

Чернівецька область**Служба у справах дітей**

58000, м. Чернівці, вул. Університетська, 20
тел./факс (0372) 52-24-08

Чернігівська область**Служба у справах дітей**

14000, м. Чернігів, пр. Миру, 19
(046(2) 11-94-65, тел./факс 65-17-64

м. Київ**Служба у справах дітей КМДА**

04050, м. Київ, вул. Дегтярівська, 3-А
(044) 484-05-24, 484-05-23

м. Севастополь**Служба у справах дітей**

99011, м. Севастополь, вул. Леніна, 2
(0692) 54-20-53, 54-25-19, тел./факс 54-04-27

**Мережа притулків для дітей
(підпорядковані Службам у справах дітей облдержадміністрацій)**

«Діти, які постраждали від жорстокого поводження, а також діти із сімей, перебування в яких загрожує їх здоров'ю чи життю, мають можливість Цілодобово звернутися до притулку для дітей або центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. Підставою для прийняття дитини є звернення дитини (усне або письмове) до адміністрації закладу за допомогою, яке обов'язково реєструється та невідкладно розглядається керівництвом закладу»

(Витяг з порядку розгляду заяв та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді та Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004 №5/34/24/11)

№ п/п	Адреса, телефони	Прізвище, ім'я, по-батькові керівників
1	2	3

Автономна Республіка Крим

1/1	м. Сімферополь, вул. З. Жильцової, 18, д/с т. 24–14–42	Булгакова Людмила Миколаївна
2/2	м. Сімферополь, вул. Суходольна, 165-а, т. 23–84–31	Тохтабаєва Олена Набіївна
3/3	м. Бахчисарай, вул. Миру, 3, т. 4–24–73	Знаковська Славіна Автонівна
4/4	смт. Кіровське, вул. Дзержинського, 23-а, т. 3–12–26	Аширова Диляра Мевлюдівна
5/5	м. Армянськ, вул. Гайдара, 3-а, т. 3–32–95	Левчук Тетяна Василівна
6/6	смт Красногвардійське, вул. Спортивна, 121, т. 9–55–97	Копійка Тетяна Іванівна
7/7	м. Щолкіне, Ленінський р-н, д/с «Дзвоник», т. 6–83–89	Дьоміна Любов Вікторівна

Вінницька область

8/1	м. Вінниця, вул. 905-го року, 14, притулок «Добро», т. 32–91–82, 32–46–30	Можаровський Віктор Валентинович
9/2	м. Жмеринка, вул. Леніна, 28, т. 2–04–52	Мацера Олександр Анатолійович

Волинська область

10/1	м. Рожище, вул. Шевченка, 89, т. 2–25–61	Матвійчук Леонід Романович
------	--	----------------------------

Дніпропетровська область

11/1	м. Кривий Ріг, вул. Володимирівська, 63, притулок «Пролісок», тел. 72–61–29	Луценко Галина Миколаївна
12/2	м. Кривий Ріг, вул. Ватутіна, 51-а, притулок № 1 «Веселка», т. 53–63–55	Сахно Світлана Борисівна
13/3	м. Кривий Ріг, вул. Нахичеванська 8, притулок № 2, (міський притулок), т. 27–18–21	Лисиця Світлана Анатоліївна
14/4	м. Дніпропетровськ, вул. Янтарна, 45, притулок «Барвінок», т. 24–67–05	Карпова Тетяна Леонідівна
15/5	м. Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 94-а, притулок «Надія», т. 68–20–52	Ніколайчик Майя Михайлівна
16/6	м. Дніпродзержинськ, Білоруський проїзд, 4-а, 7–05–42	Шинкаренко Юлія Миколаївна
17/7	м. Марганець, вул. 40-річчя Жовтня, 87, притулок «Червона шапочка», т. 2–35–08	Шестакова Тетяна Іванівна

18/8	м. Апостолове, вул. Ветеранів, 10, притулок »Дзвіночок», т. 9–12–56	Кириленко Валентина Митрофанівна
19/9	м. Дніпропетровськ, вул.152 дивізії, 4-а, «Росток»	Кирилюк Інна Олександрівна
20/10	Дніпопетровський обласний притулок	

Донецька область

21/1	м. Донецьк, вул. Юмашева, 59, т. 22–21–82	Анікієнко Тетяна Олександрівна
22/2	м. Єнакієве, вул. Межлаука, 22, т. 5–70–33	Северіна Світлана Миколаївна
23/3	м. Харцизьк, вул. Ветеранів, 49, т. 4–14–88	Черкашина Алла Петрівна
24/4	м. Донецьк, вул. Брикетна, 19, т. 76–79–04	Пугачова Наталя Василівна
25/5	м. Шахтарськ, вул. Павлова, 1, д/с «Зірочка», т. 4–22–96	Барота Тетяна Павлівна
26/6	м. Дзержинськ, вул. 203 квартал, т. 3–24–13	Стадник Неля Михайлівна
27/7	м. Красний Лиман, вул. Фрунзе, 66, д/с № 2, т. 2–16–57	Чернишова Людмила Іванівна
28/8	м. Добропілля, «Сонячний», буд.17-а, т. 90–49–51	Левочко Ірина Анатоліївна
29/9	м. Авдіївка, вул. Чкалова, 33, т. 3–23–98	Шабанова Ніна Петрівна
30/10	м. Слав'янськ, вул. Генерала Батюка, 20 т. 3–56–88	Бугайова Марина Володимирівна
31/11	м. Краматорськ, вул. Вознесенського, 18 т.3–55–70	Єрмак Любов Кирилівна
32/12	Першотравневий р-н, с. Мілекіне, т. 9–48–42	Дехтяр Вікторія Іванівна
33/13	м. Горлівка, вул. Медична, 15, т. 9–98–67	Борзенко Ірина Ігорівна
34/14	Великоновоселівський район, «Затишок», т. 92–23	Аріх Людмила Анатоліївна
35/15	м. Макіївка, вул. Академічна, 7, т. 7–38–38, (благодійний)	Волкова Оксана Валентинівна

Житомирська область

36/1	м. Житомир, 3-й пров. Манільського 5а	Сінько Валентина Яківна
------	---------------------------------------	-------------------------

Запорізька область

37/1	м. Бердянськ, вул. І. Франка, 18 т. 4–05–54	Козловський Василь Павлович
38/2	м. Мелітополь, 2-й пров. Чехова, 33-а, т. 6–53–19, 6–14–42	Власенкова Лариса Миколаївна
39/3	Мелітопольський р-н, смт Мирне, вул. Шкільна, 5, т. 9–47–55	Фалько Віктор Миколайович
40/4	м. Оріхів, вул. Запорізька, 28, т. 3–40–10, 3–38–96	Кучер Ольга Миколаївна
41/5	м. Запоріжжя, обласний притулок, вул. Узбекистанська, 3а, т. 57–66–77, 57–63–11	Шиян Михайло Васильович
42/6	м. Пологи, вул. Суворова, 4, т.2–32–29, 2–26–84, при- тулок »Світанок»	Сімоненко Людмила Василівна
43/7	м. Запоріжжя, вул. Кремлівська, 41 т 59–36–50 (благодійний)	Лебедева Раїса Костянтинівна

Закарпатська область

44/1	Берегівський р-н, смт. Батьове, вул. Кошута, 146, т. 4–94–02, 4–94–03	Цогла Василь Іванович
------	--	-----------------------

Івано-Франківська область

45/1	м. Івано-Франківськ, вул. Набережна, 34-6, т. 78–32–19	Серденько Марія Василівна
------	--	---------------------------

Київська область

46/1	Макарівський р-н, с. Копилів, вул. Макарівська, 31а т. 3-02-18	Жук Валентина Василівна
------	---	-------------------------

Кіровоградська область

47/1	м. Олександрія, с. Перемога, т. 2-82-09	Григоряк Марія Володимирівна
48/2	м. Кіровоград, вул. Белінського, 3, т.34-20-95	Лисенко Юрій Петрович

Луганська область

49/1	м. Луганськ, вул. Керамічна, 23, т. 55-62-83, 55-52-22	Сазонова Лідія Аполлонівна
50/2	м. Красний Луч, вул. Паризької комуни, 20, 4-60-56	Суворкова Лідія Геннадіївна
51/3	м. Алчевськ, вул. Чапаєва, 128, т.2-00-68	Малишева Людмила Володимирівна
52/4	м. Старобільськ, вул. Старотаганрозька, 109, т. 2-44-77	Подибайло Лідія Степанівна
53/5	м. Ровеньки, вул. Дзержинського, 80, т. 2-11-73	Фоменко Ірина Василівна
54/6	м. Антрацит, вул. Пожарського, 2, т. 3-30-06	Стеценко Ганна Миколаївна
55/7	м. Лисичанськ, вул.40 років Перемоги, 49, т. 6-84-60	Ларченко Тетяна Володимирівна
56/8	м. Свердловськ, вул. 60 років СРСР, 42, т. 5-26-46	Понамарьова Надія Миколаївна
57/9	м. Стаханов, вул. Олімпійська, 32, т. 5-01-13, 5-14-03	Фурцева Тетяна Павлівна

Львівська область

58/1	м. Львів, вул. Левандівська, 17-в, т. 67-91-90, 67-91-80	Гаврилюк Світлана Петрівна
------	--	----------------------------

Миколаївська область

59/1	м. Миколаїв, вул. Новобузька, 97, т. 56-83-42, 56-83-43	Клюйко Світлана Миколаївна
60/2	м. Вознесенськ, вул. Жовтневої революції, 106, тел. 4-46-74	Яровенко Тамара Володимирівна
61/3	м. Первомайськ, вул. Юності, 3, т. 5-04-40	Гербіченко Інна Вікторівна

Одеська область

62/1	м. Одеса, вул. Базарна, 4, «Світлий дім», т. 25-87-73, 31-82-68 (благодійний)	Мандрик Сергій Анатолійович, директор фонду
63/2	м. Одеса, вул. В.Терешкової, 12-а; т. 66-00-62, 61-85-65, 61-90-31	Жадан Тетяна Олександрівна
64/3	м. Одеса, вул. Краснова, 3 в, т. 66-20-18, 66-20-08	Шпак Віра Кирилівна
65/4	м. Біляєвка, вул. Московська, 1, притулок «Надія»; т. 3-52-33	Шомпол Любов Олександрівна
66/5	м. Білгород-Дністровський, вул. Молодіжна, т. 71; 2-35-32	Баханастюк Геннадій Валерійович
67/6	смт Тарутине, вул. Спортивна, 1; т. 3-16-75	Лукашина Світлана Олександрівна
68/7	Фрунзівський р-н, с. Затиштя, вул.Елеваторна,3; т. 9-53-38	Щорба Алла Павлівна
69/8	м. Ізмаїл, вул. Кишинівська, 20, т. 3-65-84, 2-57-09	Маркова Інна Андріївна
70/9	Ізмаїльський р-н, с. Суворове, т. 7-41-93,	Бічева Лідія Іллівна
71/10	Ширяєвський р-н, с. Миколаївка, т. 9-42-34	Мадар Людмила Володимирівна
72/11	м. Кодима, вул. Садова, 3; т. 2-61-43	Патківська Наталія Василівна

73/12	м. Роздільна, вул. Леніна, 1; т. 3–3–58	Радванова Тамара Олексіївна
74/13	м. Березівка, вул. Данілішина, 8, т. 2–12–98	Кисіль Раїса Миколаївна

Полтавська область

75/1	м. Комсомольськ, вул. Добровольського, 63, т. 2–17–88	Карпєєва Тетяна Анатоліївна
76/2	м. Кременчук, вул. 60-річчя Жовтня, 144, т. 7–35–51	Маслій Олена Борисівна
77/3	м. Кременчук, провулок Гурамішвілі, 1, т. 5–33–10	Міцу Світлана Петрівна
78/4	м. Полтава, вул. Халтуріна, 5, т. 7–21–94	Гадючка Володимир Миколайович

Рівненська область

79/1	м. Рівне, вул. Кутузова, 23-а	Паліюк Микола Григорович
------	-------------------------------	--------------------------

Сумська область

80/1	м. Суми, вул. Ковпака, 37, т. 24–35–75	Довгих Микола Григорович
81/2	м. Конотоп, вул. Достоевського, 21, т. 9–37–09	Дрига Петро Якович

Тернопільська область

82/1	м. Тернопіль, вул. Стрімка, 6, т. 22–65–77 (обласний притулок)	Завіша Володимир Степанович
------	--	-----------------------------

Харківська область

83/1	м. Харків, вул. Краснодарська, 102-а, т. 11–05–74 (обласний притулок)	Зизлова Наталія Вікторівна
84/2	м. Харків, вул. Фісановича, 4, т. 26–00–00 «Гармонія»	Трофименко Алла Олександрівна
85/3	Великобурлуцький р-н, с. Вільхуватка, 17а	Посохова Наталія Іванівна

Херсонська область

86/1	м. Херсон, с. Степанівка, вул. Запорізька, 4, т. 53–91–08	Тимофієнко Юрій Вячеславович
------	---	------------------------------

Хмельницька область

87/1	Ярмолинецький р-н, с. Скаржитці	Тукачова Лідія Юріївна
------	---------------------------------	------------------------

Черкаська область

88/1	257003, м. Черкаси, вул. Чайковського, 40, т. 64–22–00, 64–01–01, 64–22–33	Бондар Мирослава Ільківна
89/2	м. Умань, вул. Івана Гонти, 12, т. 2–22–42	Танасійчук Олена Володимирівна

Чернівецька область

90/1	м. Чернівці, вул. Головна, 169, т. 7–45–04	Акуленко В'ячеслав Павлович
------	--	-----------------------------

Чернігівська область

91/1	м. Чернігів, вул. Толстого, 110-а, т. 4–81–86, 4–89–90	Попок Олена Миколаївна
92/2	м. Ніжин, вул. Гончарна, 19 а, т. 3–14–30	Демиденко Марієта Ігорівна

м. Київ

93/1	вул. Маяковського, 28 в, т.515-79-86, 515-79-90	Дуванська Ірина Геннадіївна
94/2	Дніпровський р-н, вул. Райдужна, 51, т. 533-95-46	Сичова Тетяна Іванівна
95/3	вул. Полярна. 13-а, т. 464-20-21	Перенчук Лариса Юріївна

м. Севастополь

96/1	м. Севастополь, вул. Окопна, 9, т. 46-48-31	Саранча Ольга Григорівна
------	---	--------------------------

Всеукраїнська дитяча лінія (8-800-500-21-80)

«Безкоштовно, конфіденційно та анонімно надає консультації і психологічну допомогу дитині, яка постраждала внаслідок жорстокого поводження з нею. Інформує відповідну службу у справах неповнолітніх про факт жорстокого поводження (у разі, якщо така дитина погодилася повідомити свою адресу проживання) з метою оперативного втручання та надання допомоги...»

(Витяг з порядку розгляду заяв та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді та Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004 №5/34/24/11).

Таблиці виявлення фізичного, сексуального, психологічного насильства над дітьми, а також нехтування потребами дітей²²

ВИЯВЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ ЗА УШКОДЖЕННЯМИ ТА ТРАВМАМИ

Основні типи й фізичні ознаки травм, які можуть виникнути в результаті жорстокого поводження з дитиною, такі:

- гематоми;
- опіки;
- травми голови;
- внутрішньочеревні травми;
- переломи кісток.

Гематоми	<ul style="list-style-type: none"> – подряпини, синці на сідницях, задньому боці стегон і нижній частині спини часто є наслідком застосування тілесних покарань; – поява гематом після того, як дитину били рукою, ременем, батогами або іншим предметом, свідчить про те, що удари були досить сильними для того, щоб викликати розрив кровоносних судин; – синці на щоках, мочках вух, верхній губі, передпліччі і шиї, а також uszkodження добре захищених частин тіла, таких як сідниці, черевна стінка, внутрішня поверхня стегон та геніталії – не можуть бути отримані іншим шляхом, аніж насильство; – наявність глибокої канавки на пенісі дитини може пояснюватись тим, що пеніс неодноразово перев'язували шнурком, щоб дитина «просилась» на горщик; – синці на щоках або мочках вух часто виникають у результаті ляпасів або потиличників; – мікроскопічні крапкові синці, іноді їх можна виявити в завушній ділянці; – обрис руки на обличчі дитини від ляпасу може свідчити про силу удару і навіть можливу черепно-мозкову травму; – гематоми на внутрішній і зовнішній поверхні верхньої губи дитини зазвичай виникають у результаті травматичного впливу пляшечки в процесі насильницького годування або коли батьки намагаються будь-якими засобами заспокоїти заплакану дитину; – сліди від щипання, захоплення, стиснення, ударів рукою мають характерну форму; – лінійні гематоми шириною 2–5 см, що іноді повторюють контури предмета, майже завжди свідчать про побиття паском або ременем (характерні сліди у формі пражки), лійкою, батогами тощо; – гематоми у вигляді петельок від биття складеним удвічі шнуром або проводом; – характерні сліди (пухирі, натертості, порізи) на щиколотках, зап'ястках від зв'язування або прив'язування до чогось; – потертості, гематоми в ділянці рота може свідчити про те, що дитині в рот вставляли кляп, щоб змусити її припинити плакати або кричати; – множинні шрами або гематоми, розташовані на різних частинах тіла (особливо якщо вони перебувають на різних етапах загоєння).
-----------------	--

22 Розроблено на основі матеріалів:

- а) Журавлева Т. М., Сафонова Т. Я., Цымбал Е. И. Помощь детям – жертвам насилия. – М.: Генезис, 2006. – 112с.
- б) Защита детей от жестокого обращения / Под ред. Е. Н. Волковой. – СПб.: Питер, 2007. – 256 с.: ил. (Серия «Детскому психологу»).
- в) Проблемы насилия над детьми и пути их преодаления / Под ред. Е. Н. Волковой. – СПб.: Питер, 2008. – 240с.: – (Серия «Детскому психологу»).
- г) Райкус Дж., Хьюз Р. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: Практическое пособие: В 4 т. Т. II. Планирование и семейно-ориентированная социальная работа. – СПб.: Питер, 2009. – 256 с.
- д) Райкус Дж., Хьюз Р. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: Практическое пособие: В 4 т. Т. I. Концептуальные основы социальной работы с детьми. – М.: Национальный фонд защиты детей от жестокого обращения, 2008. – 288 с.

З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ В СІМ'Ї ТА ПОЗА НЕЮ

Опіки	<ul style="list-style-type: none"> - сигаретні опіки, що мають округлу форму у вигляді пухирів або ерозії, приблизно однаковий розмір і поглиблення посередині; - опіки у вигляді тавра, що повторюють обриси предмета (праска, радіатор, щипці для завивання волосся, розпечена виделка тощо); - опіки круглої форми, які пошкоджують тільки геніталії та сідниці, виникають від занурення дитини у гарячу воду; - «бубликовий опік» – опік при якому ушкоджуються сідниці, геніталії, задня поверхня стегна і ніг, а непошкодженим залишається місце, яке притискається до дна ванни і тим самим захищається від довготривалого контакту з гарячою водою; - «панчішний опік» – занурення у гарячу воду ніг дитини; - «рукавичковий опік» – аналогічний опік рук. 		
	<i>Опіки першого ступеня</i>	<i>Опіки другого ступеня</i>	<i>Опіки третього ступеня</i>
	Шкіра червоніє й припухає. Якщо площа такого опіку невелика, його звичайно вважають не сильним і він не вимагає термінової медичної допомоги. До першого ступеня належить більшість сонячних опіків.	Шкіра покривається пухирями й дрібними плямами й набуває темно-червоного відтінку. Часто відзначається сильний біль і набряки ураженого місця. Якщо розмір опіку другого ступеня не перевищує 5–7 см і він розташований не на руках, ступнях, обличчі, сідницях, у паху або в області великого суглоба, його можна вважати не сильним і він не вимагає термінової медичної допомоги.	Шкіра здається почорнілою або білою. Дитина може зазнавати сильного болю, а якщо сильно ушкоджені нервові закінчення – не відчувати ніякого болю. Основною причиною виникнення опіків третього ступеня є зіткнення з гарячими предметами, жиром, що кипить і відкритим вогнем.
Травми голови	<ul style="list-style-type: none"> - субдуральні гематоми – скупчення крові під твердою мозковою оболонкою; - ретинальні крововиливи – крововилив у сітківку очей; - переломи черепа або ушкодження головного мозку через биття дитини по голові або об стіну, двері тощо; - множинні або складні переломи черепа з високим ступенем ймовірності свідчать про те, що травма була завдана навмисно; - широка залисина на голові, підшкірні крововиливи або хворобливі відчуття від торкунку до волосистої частини голови, найчастіше говорить про те, що дитину часто тягають за волосся; - наявність синців під обома очима, нездорова набряклість і синюшний колір повік говорить про те, що дитину неодноразово били навідріг по очах або по голові; - скупчення крові в ділянці верхньої і нижньої повіки може бути також ознакою великої гематоми на чолі або перелому основи черепа; - запаморочення, неясність свідомості, ускладнене дихання, конвульсії або судоми. 		
Внутрішньо черевні травми	<ul style="list-style-type: none"> - ураження печінки, розриви селезінки або травми товстого кишечника і підшлункової залози можуть свідчити про серйозне побиття дитини; - ушкодження нирок викликають удари по спині; - гематоми на животі можуть свідчити про наявність внутрішніх ушкоджень; - блювота, болі у животі; - блідий або сіруватий колір шкіри, що стає прохолодною та вологою на дотик; слабе, прискорене серцебиття в поєднанні з поверхневим диханням; фіксований погляд (можливі розширення зіниць), а також втрата свідомості можуть свідчити про гіповолемічний шок (зниження обсягу крові) в результаті внутрішньої кровотечі. 		
Переломи кісток	<ul style="list-style-type: none"> - спіральні переломи у наслідок хапання і викручування кінцівок; - осколкові переломи й переломи у вигляді «вербового прута», які виникають під впливом вивертання, викручування або розтягання кінцівок дитини; - кутовий перелом є результатом навмисно завданої травми, коли при викручуванні відбувається відрив у зоні росту кістки; - спіральні переломи виникають у випадках, коли один кінець кістки зафіксований, а другий з силою викручують; - переломи ребер; - викручування суглобів; - переломи в незвичайних місцях (лопатки, ключиці, грудини). 		

Коментарі до таблиці

Гематоми

Гематоми й синці часто є найочевиднішою ознакою насильства над дітьми. Самі по собі синці звичайно не є підставою для звернення по термінову медичну допомогу, однак здоровий глузд підказує, що будь-яка травма, що призвела до виникнення множинних гематом, може виявитися достатньою, щоб викликати інші серйозні ушкодження, особливо коли мова йде про деякі найуразливіші частини тіла. Якщо гематоми виявлено в ділянці живота, завжди є ймовірність розриву внутрішніх органів. Гематоми можуть також розташовуватися над місцями переломів.

Щоб відрізнити випадкові травми від навмисно завданих, необхідно знати, де і як виникають випадкові ушкодження:

- у дітей будь-якого віку часто страждають випнуті частини тіла, такі як коліна, лікті, передпліччя, гомілки, чоло й підборіддя. Найбільше забитих місць, саден і синців буває на колінах і гомілках. Забиті місця на чолі є звичайним явищем для дітей, які вчаться ходити, і найчастіше трапляються у віці понад два роки, коли діти починають активно бігати й повзають. Коли діти спотикаються й падають, у них з'являються характерні синці – як правило, округлої форми, без характерних обрисів;
- протягом перших декількох місяців життя діти часто самі собі роздряпують щоки, вуха, ніс і очі. Сліди подібних ушкоджень проходять, як тільки батьки починають регулярно стригти дітям нігті;
- у деяких випадках дивні, що часто виникають, гематоми можуть бути проявом спадкових захворювань крові. У випадку виявлення подібних гематом необхідно, щоб лікар-гематолог взяв необхідні аналізи крові й поставив точний діагноз.

Опіки

Приблизно у 10-ти відсотках випадків фізичного насильства мають місце опіки. Про навмисність завдання травм у ряді випадків свідчить форма опіків. Сухі контактні опіки виникають у результаті того, що ту або іншу частину тіла дитини притискають до нагрівального приладу, наприклад, до праски, батареї або ґрат радіатора, або тримають руку дитини над гарячим пальником чи електричною плитою.

Ступінь серйозності опіку залежить не тільки від температури гарячого предмета або рідини, але й від тривалості безпосереднього впливу. З огляду на те, що діти інстинктивно відсуваються від джерел тепла після випадкового зіткнення з ними, наявність великої кількості дуже сильних опіків завжди свідчить про те, що дитину насильно тримали поблизу гарячого предмета або в гарячій рідині.

Травми голови

Травми голови, особливо в дітей молодшого віку, можуть призвести до серйозних незворотних ушкоджень головного мозку.

Субдуральні гематоми, ретинальні крововиливи, множинні переломи черепа й будь-які інші серйозні або небезпечні для життя травми, що ніби-

то виникли в результаті випадання з ліжечка або колиски, необхідно кваліфікувати як наслідки насильства над дитиною. В одному дослідженні були проаналізовані травми, які дістали 246 дітей молодшого віку, що випадково випали зі своїх ліжечок або колисок. У 80 відсотках випадків діти взагалі не дістали ніяких травм. В інших 20 відсотках випадків вони обійшлися одиничними синцями, шишками або порізами. Тільки в 1 відсотку випадків діти дістали переломи черепа, до того ж ці переломи були одиничними й лінійними. Ще 1 відсоток дітей мали недавні переломи в інших місцях, найчастіше переломи ключиці або плечової кістки. Важливо відзначити, що в жодної дитини не були зареєстровані субдуральні гематоми, ретинальні крововиливи або будь-які інші серйозні або небезпечні для життя травми.

У більшості випадків візуальний огляд не дозволяє виявити травми голови, однак соціальний працівник повинен негайно ініціювати лікарське обстеження, якщо в ході розслідування було встановлено, що дитина могла дістати або дістала таку травму.

Ушкодження внутрішніх органів

Внутрішні органи дітей молодшого віку слабко захищені, і їхнє ушкодження є другою за поширеністю причиною смерті дітей, що зазнали насильства. У більшості випадків травми виникають у результаті нанесення удару рукою або ногою в ділянку живота.

Пошкодження внутрішніх органів можуть залишатися непомітними протягом кількох днів. Вони дуже небезпечні й потребують негайного медичного втручання.

Переломи кісток

Переломи кісток вимагають негайного медичного втручання. Рентгеноскопічне обстеження дітей, що стали жертвами фізичного насильства, у понад 20 відсотках випадків виявляє наявність у них переломів кісток, що перебувають на різних стадіях загоєння. Це дуже важливо для виявлення випадків насильства над дітьми, оскільки вказує на їхній повторний характер.

У дослідженні дітей, що дістали переломи у віці до 1 року, встановлено, що у 55% випадків ці переломи були наслідком насильства.

Діти, що ще не навчилися ходити, звичайно не в змозі прикласти зусилля, щоб виник перелом, і не можуть забиратися на висоту, падіння з якої може викликати подібну травму.

ВИЯВЛЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДИТИНОЮ

Найчастіше в літературі виділяють 7 груп наслідків сексуального насильства, але наявність будь-якого з нижче перерахованих симптомів самі по собі не є прямим показником сексуального насильства. Ці ознаки можуть підштовхнути до детальніших досліджень, щоб відкинути чи підтвердити сексуальне зловживання стосовно дитини:

Фізичні порушення	<i>Оральні симптоми</i>	<i>Анальні симптоми</i>	<i>Вагінальні симптоми</i>
	екзема, дерматит, герпес на обличчі, губах, у ротовій порожнині; відмова від їжі (анорексія); переїдання (булімія).	пошкодження прямої кишки; почервоніння ануса; варикозні зміни; ректальні кровотечі.	порушення дівочої пліви та проникні травми геніталій; розширення піхви; свіжі пошкодження (рани, подряпини); супутні інфекції, інфекції, що передаються статевим шляхом; вагінальні кровотечі.
	<ul style="list-style-type: none"> – наявність синців у різних частина тіла; – наявність гематом і укусів на грудях, сідницях, ногах, нижній частині живота, стегнах; – вагітність; – уритальні запальні процеси. 		
Афективні порушення, зміни у емоційному стані	<ul style="list-style-type: none"> – відчуття провини, сорому; – заглиблення у себе; – замкненість, ізоляція, уникнення контактів з однолітками; – фобії, страхи, тривога, зокрема, які мають неочікуваний, незрозумілий за природою початок (страх знімати білизну на медогляді, страх темряви або тривожність перед настанням вечірньої пори, страх чоловіків або конкретних людей, страх залишатися на самоті з конкретною людиною тощо); – прихована та придушена агресія, злість. 		
Когнітивні порушення	<ul style="list-style-type: none"> – розлади уваги; – порушення концентрації пам'яті, сприймання; – різке погіршення у навчанні. 		
Поведінкові симптоми	<ul style="list-style-type: none"> – агресивна і жорстока поведінка, крадіжки, делінквентність; – регресивна поведінка дитини (тобто повернення до більш ранніх форм поведінки, які вже були подолані у зв'язку з віком), особливо у малих дітей (наприклад, смоктання пальців, нетримання сечі); – втечі з дому (найчастіша та зрозуміла реакція у випадку інцесту); – аддиктивна поведінка (вживання алкоголю, інших психоактивних речовин). – синдром «брудного тіла»: постійне перебування у ванній, під душем, що має характер настирливості; – вжиття дитиною запобіжних заходів, щоб важче було знімати одяг (багато пасків, одночасно надягнені декілька пар штанців тощо). 		
Самодеструктивна поведінка	<ul style="list-style-type: none"> – самокалічення; – суїцидальні думки; – спроби суїциду. 		
Психопатологія	<ul style="list-style-type: none"> – неврози; – розлади характеру; – психотичні риси характеру; – депресії. 		

Сексуалізація поведінки	<ul style="list-style-type: none"> – систематична нав'язлива мастурбація (навіть у присутності інших дітей або дорослих); – рання мастурбація (допубертатна); – невідповідні віку сексуальні ігри, сексуалізована поведінка, ініціювання сексуальних дій з іншими, схиляння однолітків або молодших дітей до сексуальних маніпуляцій; – відверті пропозиції або натяки дітям або дорослим щодо готовності задовольнити будь-які сексуальні бажання (просто так або ж за певну винагороду); – нетипові для такого віку знання про секс, статеві органи тощо; – проміскуїтет (вступ у безладні статеві стосунки, постійна зміна статевих партнерів); – залучення до комерційного сексу.
--------------------------------	--

Коментарі до таблиці

Сексуальні зловживання часто призводять до тонких поведінкових змін у дитини, яка постраждала, часто вони малопомітні, на відміну від різних медичних симптомів. Сексуально образливі дії стосовно дітей завдають їм глибокої травми, і реакція на неї може проявлятися різними способами. Реакція дітей, які зазнали сексуального насильства, більшою мірою залежить від їхнього віку, рівня розвитку, характеру зловживань, їхнього ставлення до того, хто здійснював насильницькі дії тощо.

В цілому підлітки, порівняно з дітьми, дають більш хворобливі і різнобічні реакції на сексуальне насильство. Вони сприймають це як катастрофу, як епізод, що кардинально змінює все життя, як явище, що не можна пережити. Страх, виражена тривожність, пригніченість, розгубленість, відраза – спектр емоційних проявів, що найчастіше трапляються у підлітків, які зазнали сексуального насильства.

У разі, якщо сексуальне насильство тривало певний час і з раннього віку дитини та вчасно не виявлене, дитина може засвоювати таку поведінку як норму, у результаті відбувається сексуалізація її власної поведінки, швидше може наставати період пубертату. Часто такі діти ініціюють статеві контакти з молодшими дітьми, однолітками або ж дорослими, відверто пропонують або ж натякають дітям або дорослим про готовність задовольнити будь-які сексуальні бажання (просто так або ж за певну винагороду). Таку поведінку дорослі (навіть спеціалісти) можуть трактувати як результат сексуальної розбещеності дитини унаслідок «впливу друзів», підозрювати її у перегляді порнографії тощо, насправді ж це зазвичай є яскравим свідченням тяжкої психічної травми дитини, що не була своєчасно виявлена та відпрацьована.

ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКІВ НЕХТУВАННЯ ПОТРЕБАМИ ДІТЕЙ (або економічного насильства)

Зовнішні ознаки	<ul style="list-style-type: none"> – брудний одяг з неприємним запахом; – неохайний, занедбаний вигляд; – постійно хворобливий вигляд дитини; – недостатня для зросту дитини та її віку вага, худорляві кінцівки; – здутий живіт від недоїдання; – крайнє виснаження через негодкування або неправильне годування (особливо у немовлят та дошкільнят); – брудні нігті, вуха; – постійно брудне, скуйовджене волосся; – одяг не по погоді, не по сезону; – брак необхідного медичного лікування (неліковані захворювання, неліковані зуби тощо); – часті захворювання, спричинені браком гігієни.
Поведінкові ознаки у дітей	<ul style="list-style-type: none"> – постійні запізнення до школи; – пропуски школи без поважної причини; – постійно втомлені, можуть засипати на уроках; – дрібні крадіжки, зокрема чужої їжі, а також грошей тощо; – дитина залишена на саму себе, займається бродяжництвом; – дитину уникають інші діти; – є інформація про трудову діяльність дитини (особливо молодшого віку); – жебрацтво; – втечі з дому.
Психо-емоційні ознаки	<ul style="list-style-type: none"> – соціально-педагогічна занедбаність; – комплексне відставання у розвитку (від невеликого до значного); – відставання у фізичному/моторному розвитку; – низький рівень розвитку інтелекту; – низький рівень розвитку соціальних навичок і навичок міжособистісного спілкування, емоційному розвитку; – розумова відсталість у особливо тяжких випадках; – уповільнені реакції, апатичність, відсутність зацікавлення зовнішнім світом, такі діти не граються або граються без ентузіазму; – помірковано-тривожно-недовірливий стан, неврівноваженість; – невміння контролювати свої емоції (ніхто не контролював, не привчав до самоконтролю).
Особливості домашньої атмосфери	<ul style="list-style-type: none"> – брак їжі для дитини; – брак іграшок, книжок, розваг тощо; – у дитини немає постільної білизни або постільна білизна пошматована і в плямах; – вдома холодно; – безлад і антисанітарія у домі (відкриті сміттєві баки; залишки їжі, що гниють; екскременти тварин і людей); – наявність в будинку і його околицях місць підвищеної небезпеки (бите скло, гострі кути, відкрита електропроводка, пацюки та інші паразити, а також негороджені висотні споруди, з яких дитина може впасти).
Особливості поведінки батьків	<ul style="list-style-type: none"> – постійно кидають дитину напризволяще, на самоті (особливо – маленьких дітей); – надовго залишають дітей у інших людей (сусідів, навіть – незнайомців); – не знають потреб дитини, відповідних її віку; – не займаються розвитком дитини (фізичним, емоційним, інтелектуальним); – перешкоджають у навчанні (забороняють ходити до школи тощо); – примушують дітей доглядати за молодшими дітьми; – погано годують дітей, вважають, що маленька дитина повинна їсти те, що й дорослі (їжа не відповідає віку дитини); – не звертаються по медичну допомогу для дитини або звертаються лише тоді, коли дитина перебуває у надзвичайному стані.

Коментарі до таблиці:

Нехтують потребами дитини не лише у сім'ях з низьким матеріальним становищем. Іноді батьки або особи, що їх замінюють, поведуть себе таким чином через брак батьківської компетенції (наприклад, у випускників інтернатів), через нелюбов до дитини тощо. Більшість дітей, про яких погано піклуються і чиїми потребами нехтують, це діти, батьки яких зловживають алкоголем або вживають наркотичні речовини.

**ВИЯВЛЕННЯ НАСИЛЬСТВА
(В ТОМУ ЧИСЛІ ПСИХОЛОГІЧНОГО)
НА ПІДґРУНТІ ЕМОЦІЙНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ ОЗНАК**

<p>Діти молодшого віку (до 3-х років)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - стан «холодної спостережливості»: відсутність будь-яких емоцій та почуттів, а час від часу спостерігають за тим, що відбувається навколо (діти можуть бути схожими артистів); - страх перед будь-якими фізичними контактами; - сумний та апатичний вигляд; - заляканість; - порушення сну; - втрата апетиту.
<p>Діти дошкільного віку</p>	<ul style="list-style-type: none"> - лякливість, здригання у відповідь на голос, шум тощо; - ознаки «рольової інверсії» (дитина поводиться так, щоб задовольнити будь-які примхи батьків, обіймає, цілує батьків-агресорів, активно висловлює словами свою любов та піклування про батьків, адже дитина розуміє, що у разі невиконання будь-якої примхи, на неї чекає бурхливий спалах насильства); - надмірна поступливість, догодження будь-кому з дорослих; - надсильне прагнення ласки та похвали; - фізичні ознаки стресу та тривожного стану, зокрема погане самопочуття; - агресивна поведінка стосовно інших дітей; - часті істерики через найменший привід або без нього; - регресивні форми поведінки, притаманні молодшому віку (енурез, ссання пальців, гризіння нігтів, утруднене мовлення тощо).
<p>Діти шкільного віку</p>	<p><i>Поводяться практично так само, як і дошкільнята, а також мають:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - затримки в розвитку та проблеми у спілкуванні з однолітками й дорослими; - спроби маніпулювати оточенням; - занурювання у себе, дистанціювання від оточення; - озлобленість, агресивність; - агресивні прояви щодо тварин; - гіперактивна поведінка; - дитина неуважна, не може сконцентруватись на тому, чим займається, проявляє інші ознаки хронічного тривожного стану; - погіршується успішність у навчанні; - швидка стомлюваність, знижена спроможність концентрувати увагу; - схильність до мандрів, волочіння.

Підлітки	<p><i>Поводяться практично так само, як і діти шкільного віку, а також:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - схильність до брехні або злочинства; - прагнення вплутатись в бійку, вибухи гніву, ворожість і агресивність стосовно навколишніх; - вживання алкоголю або наркотиків; - прогули, кількаразові спроби втекти з дому й відмова вертатися додому; - загальні труднощі з налагодженням і підтримкою міжособистісних відносин; - відсутність емоцій, відхід від суспільних взаємодій; - занижена самооцінка; - депресії, відсутність інтересу до будь-яких занять і до інших людей; - дисоціативні епізоди, описувані як відчуття «я стою поруч і дивлюся, як щось відбувається» або «я перебуваю далеко від місця події», у той час як дитина є безпосереднім учасником цих подій; - суїцидальні думки або спроби; - саморуйнівна поведінка; - наявність стресопохідних розладів психіки, психосоматичних хвороб.
-----------------	--

Коментарі до таблиці

Діти, що зазнали насильства, часто мають особливості в розвитку та специфічну поведінку. Поведінкові та емоційні реакції дитини на типові ситуації можуть слугувати підказкою про можливе насильство, якщо нема явних фізичних ознак.

Автори: Брижик В. О., Журавель Т. В., Кочемировська О. О.,
Нікітіна О. М., Христова Г. О.

**Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази
з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею**

Редактори: Журавель Т.В., Христова Г.О.

Підписано до друку 11.10.2010.
Формат 70x100/16. Гарнітура Myriad Pro.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. Друк. Арк. 19,34.
Наклад 1500 прим. Зам. №

ТОВ "Компанія ЛІК"
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої діяльності Се-
рія ДК № 2363 від 07.12.2005р. тел. (044) 592-84-86

Надруковано на ПП «Р.К. Майстер-принт», типографія «Huss»
вул. Шахтарська, 5, м. Київ, 04074.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3165 від 14.04.08р.
тел. 430-15-49, 430-34-22
www.huss.com.ua
E-mail: info@huss.com.ua